

Algimantas Valantiejus

Haroldas Garfinkelis ir socialinio veiksmo postfenomenologija (II)

„Darkart perskaityk baigiamuosius Wittgensteino *Tractatus* puslapius. Ištrink juos pasinaudodamas siūlymu: pagrindinėje *Tractatus* dalyje jis tiria natūralią praktinio protavimo analitiką, o *Tractatus* pabaigoje – iškristalizuoja praktinio proto mistikas, kurias konstruoja natūralusis analitikas.“
(GARFINKEL 2002c; 234)

„7 Apie ką negalima kalbėti, apie tai reikia tylėti.“
(WITTGENSTEIN 1995; 112)

IV. Ar vėlyvoji socialinio veiksmo postfenomenologija kvestionuoja ankstyvosios etnometodologijos statusą?

1. Epistemologinis klausimas: kaip gali egzistuoti autonomiški teorinių sąvokų ir bendrybių pasauliai?

Haroldo Garfinkelio etnometodologijos vėlyvoji versija (2002c) yra radikali empirinė tyrimų programa. *Etnometodologinio radikalumo* nuostata iš dalies aptarta I-oje šio teksto dalyje. Tačiau kai kurie vėlyvosios versijos turinio ir formos pokyčiai reikalauja papildomo dėmesio. Verta atkreipti dėmesį į naują maksimalistinį akcentą: Garfinkelis rekomenduoja asimetrišką profesinį darbo pasidalijimą tarp FA (*formaliosios analizės*) ir EM (*etnometodologijos*) skirdamas vadinauosius *du katalogus*.

Palyginti su filosofiniais nuostabos akordais, girdimais ankstyvojoje versijoje, naujasis EM balso tembras, reikia pripažinti, yra gana šaižus. Neatmestina prielaida, kad naujai atsiradusios savybės priežastis – ambivalentiškumas. Viena vertus, vadovaudamasi Wittgensteino gairėmis, EM siekia suvaržyti „bendrumo geismą“: *analitines* ir *sintetines* procedūras keičia *aprašomosios praksiologinės*, kurių minimalistinė aplinka – paprasta kasdienybė. Kita vertus, pernelyg greitai numalžiusi epistemologijos ir bendrųjų sąvokų troškulį, EM ima geisti anti-epistemologinio bendrumo, *EM Žinojimo Katalogo, žinojimą* radikaliai tapatindama su praksiologine EM bendruomenės *veikla*. Garfinkelis deklaruoja, kaip rašyta I-oje šio straipsnio dalyje, kad *etnometodologija* yra *kaupiamas EM tyrimų katalogas*.

Pernelyg griežtos perskyros kelia rimtų abejonių. Gal ir galima apibendrinti labai diferencijuotą etnometodologiją, turinčią bendrą – radikaliai empiristinį – bruožą. Tačiau apibendrinti FA – lygu konstruoti dirbtinį megafenomeną, kuris neturi pozityvių bendrųjų bruožų: paskiros šio dirbtinio kūno dalys – *nebendramatiškos* viena kitos atžvilgiu. FA Leviataną galima apibrėžti tik negatyviai: „visa tai, kas nėra etnometodologija“. Nebent ... į dienos šviesą išskeltume vienintelį bendrą „to, kas nėra etnometodologija“ požymį – teorinių sąvokų *autonomišką statusą*. Tai požymis, kurio nieku būdu neturi EM. Netiesioginė kaupiamo etnometodologinių tyrimų katalogo užduotis – liudyti, kad *autonomiškas* teorijos ir jos komponentų statusas yra tik *regimybė*.

Radikalios perskyros reikalauja eksplikuoti santykį su vadinamąja „FA regimybės sritimi“. Tačiau „alternacinio požiūrio“ taisyklės draudžia eksplikuoti šį santykį *epistemologiškai*. Susidariusioje epistemologinėje tuštumoje gausėja metalinių priegaidžių, tiksliau, *negatyvių akcentų* visų kitų metodologijų atžvilgiu. Tikėtinai nutuokdamas kitų metodologų reakciją Garfinkelis kompensuoja šaižų šių akcentų tembrą papildomais apibrėžimais: kad jo teiginiai – „ne kritiški“, „ne ironiški“, „ne pajuokiantys“, o *indiferentiški*. Apibrėžimai postuluojami įkypoje asimetriškos perskyros linijoje: 1) EM praksiologija nėra FA epistemologija; 2) EM nėra Karlo Mannheimo žinojimo sociologija ir *netęsia* šios epistemologinės programos; 3) EM *nevartoja* tų sąvokų, kurias vartoja FA.

Ketvirtasis punktas – pozityvus: vėlyvojoje Garfinkelio versijoje randame *orientuotas sąvokas* (Garfinkel 2002c), o Michaelo Lyncho mokslinėje EM ir SSK (*Sociology of Scientific Knowledge*) jungtyje – *epistopines* etnografinio tyrimo praktikas (Lynch 1993). Taigi sąvokų *liekanų* EM, rodos, neatsisako. Drauge randasi dvi naujos tendencijos: gana klampi Garfinkelio *specialiųjų ženklių* ikonografija ir Lyncho *paprastų epistopinių žodžių* strategija. Vienu ir tuo pačiu metu EM programiškai vengia *konceptualios argumentacijos* – laikosi pitagorinių tylos įžadų. Kadangi „orientacinės sąvokos“ ir „paprasti epistopiniai žodžiai“ nedalyvauja tradiciniuose epistemologiniuose debatuose, jų, kaip mokslinių sąvokų, vartojimo aplinkybės darosi ambivalentiškos.

„Orientacinių sąvokų“ idėja nėra nauja. Pavyzdžiui, kita alternacinė, Herberto Blumerio *simbolinio interakcionizmo*, tradicija artikuliuoja *supratingų sąvokų* (angl. *sensitive concepts*; Blumer 1969) metodologiją. Tačiau EM nesvarsto epistemologinių šio santykio aspektų, kadangi programiškai atsiriboja ne tik nuo metateorinio geismo, bet ir nuo interpretacinių metodologijų. Tradicinėje epistemologijoje *orientacinių sąvokų* arba *epistopinių žodžių* vartojimas reikalauja *epistemologinių pagrindų* savirefleksijos. Tačiau EM *epistemologiją*, galima sakyti, redukuoja į *metodologiją* tapatindama aprašymą su pačių visuomenės narių metodologinėmis praktikomis. Viena vertus, ji išvengia Konstitucinio epistemologinio teismo rūmų, kita vertus, lieka su ambivalentiškomis epistemologinėmis „liekanomis“.¹

¹ Šios liekanos – ne analitinės, bet orientacinės sąvokos, atribojamos nuo „metateorinės auros“ ir paverčiamos *tik žodžiais*. Istorikai, filosofai, mokslo sociologai, konstruodami teorijas, vartoja, kaip rašo Michaelas

Vienu ir tuo pačiu metu ryšiai su klasišikine „pedagogika“ silpsta. Galbūt todėl, didėdant EM katalogui, prireikia papildomų konsultacijų, pamokymų, paaiškinimų. Beveik viską, kas postuluojuama sąvokų ir kitų apibrėžimų lygmenyje, reikia darsyti tikslinti naudojant *papildomus* skiriamuosius būdus. Priešingu atveju pačios ribos darosi arba neaiškios, arba ironiškos: sunyksta *minties* ir *veiksmo* skirtumai. Viena vertus, *etnometodologinis indiferentiškumas* neliudija jokių ryšių su skepticizmu (Garfinkel 2002c; 170), kita vertus, „tradicinio socialinio mokslo“ aprašymai etnometodologų tekstuose traktuojami kaip nepavykę mėginimai išspręsti *indeksinių išraiškų* problemą, kurią galiausiai išsprendžia EM. Nors FA aprašymai yra indiferentiški, tačiau negatyvių, asimetriškų apibrėžimų gausėja, o asimetriškiems apibrėžimams kartojantis FA katalogas įgyja – kad ir kiek kartų būtų kartojama *indiferentiškumo tezė* – specifinę „negalėjimo“, arba „impotencijos“, formą.

EM radikalumas pasiekia kraštutinę ribą, kurią savo ruožtu reikia ženklinti papildomais naujadarais. Garfinkelio kalba, palyginti su ankstyvuoju tarpsniu, darosi

pabrėžtinai *ne analitinė* ir *ne standartiška*. Formuojasi radikali epistopinė anti-epistemologija kaip dirbtinių FA procedūrų *sveikoji liekana*. Radikalumo kulminacija – *EM rezultatų* tapatinimas su *radikaliais tvarkos* fenomenais in vivo*. Garfinkelis, pabrėždamas, kad *išgyvenami* (angl. *lived*) tvarkos fenomenai (sinonimiškas *in vivo* fenomenų pakaitas) neturi nieko bendro su interpretacine Wilhelmo Dilthey'aus tradicija, pareiškia, kad unikali EM amato *in vivo* paskirtis – atrasti, surinkti, iširti, aprašyti, nurodyti, patikslinti koherentiškas tvarkos* fenomeno detales: „EM rezultatai ir radikalūs tvarkos* fenomenai yra identiški“ (Garfinkel 2002c; 170). Garfinkelis brėžia tokias griežtas ribas, kad netgi žodis *klasikinis* įgyja ironišką prasmę (negelbsti netgi dažni Garfinkelio priminimai, kad visi jo teigiami dalykai – *neironiški*). Pavyzdžiui: *klasikinis atskaitingumas* vs. *natūralų atskaitingumą*, *tvarkos* fenomenai vs. *tvarkos** fenomenus, *socialinė struktūra* vs. *fenomenalius tvarkingų struktūros detalių laukus* ir pan. (Garfinkel 2002c; žr. ypač V-ąjį skyrių).

Stebina užmojai: santykiškai nedidelė etnometodologų bendruomenė siūlo pasira-

---

Lynch, bendruosius *lingua franca* terminus. Bendrojoje metodologijoje ir epistemologijoje vartojami terminai: stebėjimas, aprašymas, kartojimas, tikrinimas, matavimas, aiškinimas, įrodinėjimas ir pan. Metodologai, – priduria Lynch, – „prekiauja jais tarpusavyje“ (naujajame Garfinkelio rinkinyje angl. žodis „trade“ vartojamas gana dažnai ir, kaip teigia Garfinkelis, indiferentiškai). Epistemologines „prekybos sąvokomis“ lauką Lynch nori pakeisti vien tik empirinio tyrimo lauku, o *teorines* sąvokas pakeisti *epistopinėmis*. „Kai aš kalbu apie šias temas kaip *epistopines*, – pažymi Lynch, – turiu mintyse pastangas atskirti jas nuo „metateorinės“ auros ir nurodyti akivaizdų faktą, kad tai yra *žodžiai*“ (Lynch 1993; 280; kursyvas autoriaus). Kaip Wittgensteino kalbinių žaidimų diskusija suproblemina filosofines prielaidas apie sprendinių kriterijus, kalbos prasmes, racionalumo struktūras, taip etnometodologiniai kalbinių žaidimų tyrimai rekomenduoja priešnuodį toms mokslinių diskursų tendencijoms, kurios traktuoja mokslus kaip vieningą ideologinį ir metodologinį lauką (ten pat; 281).

šyti bendrą FA ir EM konvenciją – profesinį sociologijos lauką dalinti į dvi nelygias dalis. Tiesdama grakščią ranką milžiniškai ir labai diferencijuotai sociologų visuomenei EM siūlo, tariant jos pačios žodžiais, unikalią etnometodologinių „vynuogių šakelę“. Drauge su vynuogėmis tradicinei sociologijai įteikiami du unikalūs argumentai, arba receptai: 1) praksiologiniai EM politikos metodai, vadinami *metodogenezės* vardu; 2) savaiminiai atrandamų tvarkos* fenomenų laukai. Abu receptai – *unikalūs*.

Drauge su šiuo diurheimišku darbo pasidalijimo motyvu prie etnometodologų gretų netikėtai prisijungia ir pats Emil'is Durkheimas, kuris ankstyvojoje versijoje priklauso ne EM, o visai *priešingam* (Garfinkel 2005; 1) katalogui. O kadangi santykis tarp FA ir EM, kaip postuluoja Garfinkelis, yra *nebe-dramatiškas*, įvyksta metamorfozė: Durkheimas *formalusis analitikas* virsta Durkheimu *praksiologu* (žr. VI-ąją šio straipsnio dalį). Dažnas klasikinių (ne)teorinių – Parsonso, Schutzio, Gurwitsch'iaus, Husserlio, Wittgensteino, Durkheimo, „antikos“ – akcentų keitimas trikdo ne tik tradicinius sociologus, bet ir pačius etnometodologus (žr. diskusiją: Dennis 2004; Lynch 2004; Sharrock 2004). Kadangi EM yra *alternacija*, t.y. radikali iš prigimties, Garfinkelis tikslina šios prigimtinės teisės implikacijas *EM tyrimų katalogui* (Garfinkel 2011), o kartu pertvarko *orientacinių sąvokų* žodyną, daugiau dėmesio skirdamas 1) terminams, kurie orientuoti į

endogeniškus, unikalius, atsitiktinius (*tik-tinumo*) daiktų tvarkos aspektus, 2) metodologijai, kuri vadinama *klaidinančiu perskaitymu*.²

Taikomoji postfenomenologija drauge su šiais turinio pokyčiais, rodos, praranda turėtą minimalią teorinę formą ir įgyja (galbūt) kitą formą, kuri etnometodologų artikuluojama ne iš išorės (teoriškai), o vidujai (tiesiog pa-liudijant empiriniais aprašomaisiais pavyzdžiais). Todėl klausti reikėtų paprastai: ar šis radikalus empirinis posūkis į nemarią (bėgalinę) tik-tinumų sritį rodo, kad socialinio veiksmo postfenomenologija atsisveikina su teoriniais ir filosofiniais ginklais, kuriuos nukalė *nuostabūs* šių sričių meistrai, sakykim, Talcottas Parsonsas ir Alfredas Schutzas (Garfinkel 2005; 2, 37)? Galbūt ji atsisveikina ne tik su ginklais, bet ir šių ginklų kalviais, klasikinėmis jų kalvėmis, o drauge ir pamatiniais epistemologiniais (pavyzdžiui, santykio tarp *natūralios nuostatos* ir *mokslinės nuostatos*) klausimais bei konkrečiosios ontologijos mįslėmis, tarkim, Schutzio problema – „Kaip gali egzistuoti bet kuris sveiko proto pasaulis?“ (ten pat; 38)?

Kad vėlyvoji postfenomenologija vis dėlto neatsisveikina su *teorija kaip logika*, liudija etnometodologų nuorodos į logikos istoriją, kuri nagrinėja indeksines išraiškas jau nuo „antikos laikų“ (pavyzdžiui, Dissoi Loggi; Sacks and Garfinkel 1986; 165). O tarp modernųjų filosofų, nagrinėjusių indeksi-

² Ši metodologinė rekomendacija (angl. *misreading*) ragina skaityti alternaciškai: ne papunkčiui, o nebe-dramatiškai, vienu ir tuo pačiu metu antrąjį skaitymą vadinant instrukcija, veikiau instrukciniu veiksmu (Garfinkel 2002c; 112).

nes išraiškas, skiriami ypač du – Charles'as Peirce'as ir Ludwigas Wittgensteinas (ten pat). Ir nors Wittgensteinas labai ribotai panaudoja empirinio socialinio mokslo išteklius (Lynch 1993; 50), vėlyvasis Garfinkelis ir radikalūs jo mokiniai primena (subtiliuose savo tekstų kampučiuose – *išnašose*) prakseologines aliuizijas, siejamas su Wittgensteino filosofija, – terapeutiškai atmesti „bendrumo geismą“, kuris yra persmelkęs mokslinę filosofiją:

„Etnometodologija yra empirinė, bet ji nepuoselėja (veikiau, mano požiūriu, neturėtų puoselėti) loginio empirizmo svajonės – sukurti specialią tyrimų formą, atskleidžiančią realybę, kurios nežino (arba neatpažįsta) *sveikas protas*“ (Lynch 2001; 157).

Etnometodologai, atsakydami teorinės argumentacijos, argumentus ir kitus conceptualius kriterijus vis dėlto panaudoja: tam, kad įgyvendintų *nuoseklų atsiskyrimą* nuo ortodoksinės logikos. Specifiškai indifferentiška kalba jie tęsia kitų radikalų (kritinių) sociologijų darbą, vadinamą *sudaiktinimo kritika*: „Jei apskritai galima perteikti bendrą etnometologinį požiūrį į teoriją, įskaitant Garfinkelio požiūrį <...>, tai yra sprendimas, kuriam pritartų Weberis, – *nesudaiktinti* sociologinio tyrimo tematikos“ (Hilbert 2009; 162). *Antiredukcionizmas* yra radikali etnometodologinė priemonė, kuri liudija nekinamą jų požiūrį į potencialiai sudaiktinančią teoriją: „Šioje diskusijoje aš svarstau įvairius istorinio *logikos* atsiskyrimo nuo *praxis* detalių aspektus <...>“ (Coulter 1991; 20). Izoliuoti *teoriniai teiginiai* yra tautologija, kurią „natūralusis analitinis praktikos filosofas neišvengiamai siūlo kaip savo išteklius, su kuriais jis savo tyrimuose

daro įvairiausius daiktus“ (Garfinkel 2002c; 234; kursyvas mano – A. V.).

Atkaklios pastangos atmesti „izoliuotus“ teorinius teiginius ir sąvokas glaudžiai susijusios su svarbiausiu uždaviniu – eksperimentiškai išardyti neokantišką žinojimo sociologiją, kurios epicentre yra Talcotto Parsonso struktūrinis funkcionalizmas. Radikalus dviejų dėmenų – *kasdienio žinojimo* ir *socialinio veiksmo* – tapatinimas reikalauja pakartotinai interpretuoti tiek žinojimo sociologiją, tiek veiksmo teoriją. Kadangi „teorija“ ir „veiksmas“ radikaliai tapatinami, tai lygiai taip pat radikaliai patikslinami Durkheimio *socialinio fakto* apibrėžimai sutelkiant dėmesį į *socialinės veiklos organizaciją*. Pačiai *socialinės veiklos organizacijai* būdingas supratingumas ir atskaitingumas reikalauja peržiūrėti „neokantišką dogmą“, o kartu – įtakingą Maxo Weberio socialinio veiksmo analizę, kurioje prasminga veikėjo orientaciją į kitą veikėją yra *elementarus* sociologinės analizės atskaitos pagrindas:

„Be to, Garfinkelio požiūris į objektus kaip orientuotus lokalių tvarkų bruožus rekomenduoja kalbėti apie objektų fenomeninių laukų požymius, o ne patyrimo fenomeninius požymius (sąvokas). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad veikėjo požiūris ir įgyta socialinio veiksmo prasmė neturi būti traktuojama kaip priklausanti individualiems veikėjams. Garfinkelio požiūriu, supratimas įgyjamas įgyvendinant atpažįstamas praktikas, bet ne interpretaciniuose procesuose – individualių veikėjų sąmonėje. Todėl empiriniai stebimų praktikų tyrimai *gali* atskleisti veikėjo požiūrį.“ (Rawls 2002; 60)

Anne's Rawls, vienos geriausių *scholastinio garfinkelizmo* (plg. su *scholastiniu aristotelizmu*) žinovų, komentarai ir, žinoma,

programiniai etnometodologijos bei šnekos analizės pirmtakų pareiškimai liudija, kad vėlyvoji etnometodologija, aukodama, rodo, *visus* konstruktyvaus teorizavimo kriterijus (kad tyrėjai šiukštu nesudaiktintų *praxis!*), tampa *radikalaus empirizmo* forma. Remiantis „etnometodologinio indiferentiškumo“ nuostata reikia – aprašant narių atskaitas – susilaikyti nuo *adekvatumo, vertės, reikšmės, būtinumo, praktiškumo, sėkmės*, arba *numatymo*, sprendinių (Sacks and Garfinkel 1986; 163).

Kad ir kaip radikaloji prakseologija skirtųsi nuo biheivioristinio empirizmo, nereikia užmiršti, kad ji – *empirizmo šeimos* narė (etnometodologai tikriausiai patikslintų – EM yra empirizmo alternacija). EM nuosekliai atsikrato *adekvataus teorizavimo* ir *dedukcinio teorizavimo* tapatinimo (būdingo FA), paskui, įgyvendindama tyrimų „iš vidaus“ politiką – *griežtai* nagrinėti indeksines išraiškas (Garfinkel 2005; 11), išsirutulioja į radikaliausią empirinę formą, kurios kulminacija – *šnekos analizė*, aiškiai privilegijuojama paties Garfinkelio (Garfinkel 1997). Atsikračiusi apgaulingo sinonimiškumo (kad *adekvati teorija* yra *dedukcinė teorija*), iš prigimties radikali EM turi žengti dar vieną nuoseklų žingsnį – indiferentiškai atsakyti *sąvokų*: apie ką negalima kalbėti, apie „tai“ reikia tylėti. Galbūt radikaliausia sociologijos forma formalų Wittgensteino „tai“ pakeičia žodžiu „sąvokos“.

Pritardami turbūt nuosekliausias, Alano Blumo, *teorijos* apibrėžimui – 1) *teorinis gyvenimas* reiškia daugiau nei *mokslą* – teorizavimo ir mokslinio teorizavimo tapatinimas yra „degeneracinis“ kelias (Blum 1973;

303–4), 2) teorizavimas yra metodinis kolektyvo ieškojimas, suponuojantis gyvenimo formą (ten pat; 308) – turime glaustai aptarti vieną, tačiau svarbią, Wittgensteino korekcijos implikaciją. Jei apie *sąvokas* negalima kalbėti, apie jas – galbūt – reikia tylėti. Vargu ar turime teisę (tie, kuriuos geranoriškai saugo sociologinio įpročio teisė) nekreipti dėmesio į numanomą šio pakeitimo rezultatą. Garfinkelis, plačiau nekomentuodamas šio teorinio aspekto, atsiriboja ne tik nuo sąvokų, bet ir nuo jų *interpretavimo būdų!* Jei esame suinteresuoti asmenys (pasisavinantys, vartojantys, konstruojantys, interpretuojantys *sąvokas*) turime nustepti, bent jau suklusti, jei ne sutrikti. Į duris beldžiasi *sąvokų savižudybės laikas*, kurio apetitas tikėtinau auga. Teoriniu požiūriu, bene sodriausias Garfinkelio 2002-ųjų tekstų rinkinio intarpas – „Pilnumoje tvarka yra“ (Garfinkel 2002c; 95–7) – liudija, kad taikomoji etnometodologija radikaliai atsiriboja nuo dalyko, kurį Garfinkelis biurgeriškai vadina „verslu“, apimančiu a) aiškinamąsias ir b) interpretacines strategijas:

„EM nėra ženklų interpretavimo verslas. Tai nėra interpretacinis užsiėmimas. Įgyvendinamos vietinės praktikos nėra tekstai, kurie simbolizuoja „prasmes“ arba įvykius. Praktikos – detalai identiškos sau pačioms, jos nereprezentuoja dar kažko. Įprastų kasdienių praktikų pasikartojančių detalių paliudijimas yra sudedamoji jų pačių tikrovės dalis. Jos tiriamos kaip netarpiškos detalės, o ne kaip ženklinanti veikla (ten pat; 97)“.

Skirdamas *detalių paliudijimo verslą* nuo *teorinio verslo*, perkrauto, kaip reikia suprasti, dirbtinėmis bendrybėmis ir interpretacine vaizduote, Garfinkelis mažų mažiausia „sujaukia“ tradicinį teorijos ir empirinių

duomenų santykį. Konvencinis santykis sunyksta, nors *teorijos* pavadinimo neatsisakoma. Garsiai nekommentuojant teorija „bloškiamą“ į empirinių duomenų sukūrį. Nuo šiol teorija – tai etnometodologinė netarpiškos gyvūnų medžioklės būdų *tarpusavio mainų* programa! Juk *teorijos istorija* radikaliai atskirta nuo EM. *Empirinius EM teorizavimo pagrindus sudaro instrukcinių problemų ir hibridinių darbo studijų korpusas* (Garfinkel 2002a; 68; kursyvas autoriaus). Kaip matome, Wittgensteino „tai“ – jau po sąvokų savižudybės – pamažu pripildomas *instrukcinėmis EM problemomis ir hibridinėmis darbo studijomis*. Kadangi viskas įvyksta akimirksniu, liekame be sąvokų ir be teorijų, nes šnekamoji etnometodologinė „mesne-teoretikai“ praktika nedaug tepadeda suprasti, kas yra „sutampančių atskaitomybės kontekstų *teorija*“ (Rawls 2002; 62; kursyvas mano – A. V.).

Garfinkelis priima Wittgensteino pasiūlymą: jei apie kalbos *logiką* negalima kalbėti, apie „tai“ reikia tylėti. Tylėti ir stebėti: kad šiukštu neprarastum autochtoniškų fenomeno detalių: dedukcinis apibendrinimo *Iprotis* visada gali prisikelti, net iš numirusiųjų. Ir dar. Socialinė tvarka nėra *išoriška* savaiminė tikrovė. Sociologai, kaip teigia Garfinkelis „devyniasdešimt metų“ klaidinančiai interpretavo Emilio Durkheimo tezę. Vėlyvojo 2002-ųjų Garfinkelio rinkinio, – tikslina Durkheimo tezę Anne Rawls, – potėmė „Artikuliuojant Durkheimo aforizmą“ rodo, kad pagrindinis sociologijos fenomenas yra socialinių faktų konkretumas (Rawls 2002; 2).

Anne's Rawls scholastiniai komentarai, kaip minėta, yra svarbūs (kruopšti rinkinio

komentarų ir įrašų redakcija yra didelis jos nuopelnas, nors Rawls mandagiai atsisako viliojančio Garfinkelio pasiūlymo – tapti vėlyvojo rinkinio bendraautore): „Jo požiūris – nei *markro*, nei *mikro*. Tai, ką siūlo Garfinkelis, yra požiūris į socialinę tvarką, kuri rimtai traktuoja socialinio veiksmo *prasmę*, aprašymo *adekvatumą* ir *konstituojančius* supratimo pagrindus. Jo požiūris apima *visą* sociologiją, o ne dvinarių dalių rinkinį“ (Rawls 2002; 63; kursyvas autorės). Nei Rawls, nei Garfinkelis šio *labai stipraus teigimio* („jo požiūris apima *visą* sociologiją...“), iš esmės prieštaraujančio dvinarei Garfinkelio *asimetrijos* idėjai, nekommentuoja.

Jei EM apima *visą* sociologiją, išsipūtęs jos korpusas nebegali būti nei „indiferentiškas“, nei „alternaciškas“ vidinių savo paties kūno organų veiklai ir funkcijoms. Juk dabar visos – simetriškos ir asimetriškos – kūno funkcijos sudaro universalus *EM korpuso* idėją. Kyla klausimas: ar Garfinkelio, apdairiai neatsisakančio *socialinės teorijos* pavadinimo, vadinamoji „ne teorija“ yra universali, ar tik santykiška (kad EM yra „ne mikro“ – jau žinome)? *Visų* pagrindinių socialinio veiksmo teoretikų – Maxo Weberio, Georgo Herberto Meado, Talcotto Parsonso, Alfredo Schutzo – analizė turėjo *aiškų* motyvą ir tikslą: sukurti socialinę teoriją, kuri būtų *universal*.

Stop! Dar akimirka, ir pavėluosime. Juk sociologinis „lifas“ – vienas ir tas pat. Sausakimšo lifto durys jau užsidaro. Įprastas laiko ciklas – kas žino? – baigiasi. Ne be reikalo Emilis Durkheimas šio klasikinio ciklo pradžioje rašė apie anomiją. Klasikinio ciklo pabaigoje stokodami *filo-sofijos*, mes

jau įsitraukiame į sąvokų mirties aplinkybių tyrimą taip, kaip asmenys, suinteresuoti įgyvendinti sociologinę savižudybę:

„Praktiniai veiksmai mažiausiai tiriami siekiant paaiškinti praktikuojantiems jų pačių kalbėjimą apie tai, ką jie daro. Pavyzdžiui, Los Andželo Savižudybių prevencijos centro personalo teigimu, visiškai netinka reikalauti, kad personalas taip įsitrauktų į mirties aplinkybių tyrimą, kaip, sakykim, asmuo siekiantis įgyvendinti savižudybę <...>“ (Garfinkel 2005; 12).

Jei apie sąvokas negalima kalbėti, apie jas reikia tylėti. Jei ši keista rekomendacija būtų įgyvendinta, rezultatas (kas žino?) būtų gražus – ryto aušra arba vakaro saulėlydis. *Tai*, kas pasirodytų, būtų tikrovė kaip tikrovė. Etnopitagoronė *tyla* trikdytų nebent naujokus studentus. Stebėdami kognityvinių namų aplinką *nuomininko* žvilgsniu, jie nustebtų savo galimybėmis naudotis stebėjimo laisve. Tai būtų ryto aušra. Paskui, stojus natūraliosios asimetrijos tylai, ši laisvė pasirodytų kaip „gana slegianti prisiderinimo prie socialinės visumos jausena“ (Garfinkel 2005; 46). Tai būtų vakaro saulėlydis.

O gal ir ne? Kol sąvokos nesunyko, į šį klausimą atsakyti sunku. FA liftas, kaip jį, taupydamas kalbinius žymenis, vadina Haroldas Garfinkelis, vis dar pripildytas sąvokų, kurias konstravo kognityvinė sociologija kaip-jį-dažniausiai-praktikuojama. Todėl gyvenimas tęsiasi. Konvenciniai sociologiniai įpročiai – bent jau ne etnometodologų praktikose – nesuyra. Liftas, kupinas *makro* ir *mikro* sąvokų, tebepūškuoja į abi *visos sociologijos* laiko puses: iš sąvokų į tikrovę, o iš tikrovės – atgalios. Visi lifto nariai išlieka natūraliai suinteresuoti.

Tačiau draugiški etnometodologai išpėja: „Suinteresuotiems asmenims griežtai patariama nesiimti jokių naujų ardomųjų tyrimų“ (Mehan and Wood 1975; 113).

2. Aiškūs ir latentiniai (*teoriniai ir ne teoriniai*) Garfinkelio interesai

Ar empiristinė praksiologija, atlikusi keistus „ardymo eksperimentus“ ir įgudusi mikliai sekti paskui empirinį gyvūną dar neataušusiais jo pėdsakais, šiandieną jau pasirengusi atsakyti teorinės logikos? *Teoriją, metodologiją, aiškinimą, interpretaciją* Haroldas Garfinkelis – juo toliau, tuo labiau – arba suskliaudžia tylos skliaustais, arba perkelia į pačias endogenines visuomenės narių gyvenimo-pasaulio praktikas. Klausimą galima sukongretinti. Ar Haroldo Garfinkelio vėlyvojoje etnometodologijoje tebėra svarbios – kaip *savaiminė* tematika ir ištekliai – Alfredo Schutzto filosofinės ir teorinės gairės, suteikusios kryptį taikomajai postfenomenologijai? Ir kodėl Garfinkelis, *mokslinę nuostatą* galbūt pernelyg priartinęs prie *sveiko proto* nuostatos, epistemologiškai nesvarsto *tarsi-simetrijos* (keistai mažo tarpelio tarp *mokslinės* ir *sveiko proto* nuostatų) problemų, *postfenomenologinio empirizmo* ir *bibehavioristinio empirizmo* tikėtino panašumo klausimų?

Sociologijos istorijos požiūriu, problema yra ta: kai atsiribojama nuo epistemologinių teorijos autonomiškumo ir prielaidų srities klausimų, *teorija* paprastai ne tik redukuojama į *metodologiją*, bet ir praranda jai būdingą *dialoginį* lankstumą. Nors etnometodologija yra „ne metodologija“, tačiau, kad

ir „nubraukus“ metodologijos pavadinimą, lieka epistemologiniai klausimai. Etno-metodologija, atkakliai vengianti „taisyti“ pačių narių požiūrius, negali išvengti epistemologinių prielaidų apie mokslinės nuostatos ir natūralios nuostatos tarpusavio santykį. Ji negali išvengti klausimų, susijusių su tikėtinu radikaliu „abstrakčių sąvokų“ pakeitimu daiktų „konkretumo faktais“ – kad ir „instrukciniais“, „orientuotais“. Todėl etnometodologija, atlikdama fenomenų medžiotojo vaidmenį, tampa, bent laikinai, metodologija. O šiame kelyje jos tyko Dialogas. Visos, be išimties, sociologijos strategijos yra *empiriškai orientuotos*. Visos jos ieško „kas dar?“ fenomenų. Ir netgi „už gryną pinigą“ priėmus EM išvadą, kad „visos kitos“ negali rasti „to“, ką randa empiristinė praktiologija, epistemologinis klausimas „*kaip* rasta tai, kas rasta?“ išlieka.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad *patikslinimo* uždavinys (pagrindinis EM motyvas ir interesas) nėra privati etnometodologų nuosavybė: „tai“ darė ne tik nuostabūs kalviai – Parsonsas ir Schutzas, bet ir *visa sociologijos istorija*. „Pagrindinis šios studijos uždavinys – atlikti *empirinės* monografijos reikalavimus. Čia domimasi faktais ir faktų supratimu (Parsons 1949; 697). „Struktūrizacijos teorija būtų mažai naudinga, jei nepadėtų nušviesti empirinio tyrimo problemų...“ (Giddens 1984; xxix; 281–2). Sociologijos kaip *empiriškai orientuoto* dalyko apibrėžimus randame Jeffrey Alexanderio

veikale *Teorinė logika sociologijoje*: nuoseklus dėmesys indukcinėms empirinio stebėjimo taisyklėms turi būti gretinamas su pastangomis sukurti *teorinę metodologiją*“ (Alexander 1982; 33; taip pat žr.: Alexander 1987).

Europinė vokiška sociologijos tradicija, irgi judėdama *praktikos* ir *patyrimo* link, jungia hermeneutiką ir funkcionalizmą (Habermas 1984) atidžiau tirdama pragmatizmo ištakas ir kūrybines veiksmo galimybes (Joas 1983; Joas 1997). Prancūziška tradicija taip pat plėtoja kryptis, apibendrintai vadintinas *praktikos teorija*. Sakykime, Michelio de Certeau *Kasdienio gyvenimo praktikoje* primenama, jog kasdienių praktikų logika, arba „formavimo būdų menas“ reikalauja gilesnės, negu *modernioji, sociologijos* – nuo graikų iki Durkheimo – sampratos (de Certeau 1984; xv). Pierre'o Bourdieu *veiksmo teorija* yra, ko gero, empiriškai radikaliausia (visų minėtų *empirinių orientacijų* atžvilgiu): gili socialinės tikrovės logika gali būti atpažįstama tada, kai gilinamės į tikrovės patyrimo konkretybes nagrinėdami jas kaip konkrečius galimų tikrovės figūracijų lyginamuosius atvejus (Bourdieu 1998; 2).³

Visos sociologinės kryptys, netgi radikaliausio empirizmo, turi „liekamųjų sąvokų“, kurias dažnai slepia neeksplikuotų epistemologinių klausimų gelmėse. Todėl svarbi ne tik vidinė, bet ir išorinė etnometodologijos ir teorijos santykio analizė, grindžiama diskursyviais argumentaciniais kriterijais. Tvirtinti, kad FA (tiksliau, sociologijos istorijos)

³ Radikali Bourdieu etnografinės praktikos – diferencijuotų mąstymo įrankių, arba dispozicijų, orientuotų į empirinių tyrimų laukus, skalių – *orientacija* Haroldo Garfinkelio tikriausiai būtų priskiriama FA katalogui, ypač turint mintyse įgimtą Bourdieu „nuodėmę“ – polinkį meta-teorinei kontempliacijai (Bourdieu 2003).

„metodai“ neįstengė aptikti radikalių fenomenų, nors šito ilgą laiką „latentiškai“ siekė, – tolygu teigti, kad šiuos fenomenus gali aprašyti tik EM. Ypač reikšminga – empiriškai orientuota simbolinio interakcionizmo tradicija, kurios klasikai išvarė sociologijos istorijos upėje labai gilią vagą.⁴ Etnometodologai, savindamiesi teisę tirti „radikalius“ fenomenus, įgyja uždarų „sektos“ požymių. Tai liudija etnometodologiniai žvilgsniai „iš vidaus“, kurie primena, kad etnometodologija, judėdama radikaliai rekonstruotomis sociologinio miesto gatvėmis, praranda originalius *radikalaus refleksyvumo* bruožus (Pollner 1991; 371); žinojimo klausimai nėra diskutuojami, o „atradimai“ pateikiami tik priduriant, kad jie neturi būti traktuojami kaip atradimai (Heap 1980; 87).

Krinta į akis kai kurie redukciniai aspektai: *refleksyvumas* kaip endogeninis narių aplinkos požymis vis labiau užgožia *etnometodologinės savirefleksijos* komponentą; *teorinės kultūros* samprata pakeičiama viena jos dalimi – *bendrosiomis sąvokomis*; dife-

rencijuota sociologijos istorija pakeičiama dirbtiniu „FA“ apibendrinimu, nors, kaip minėta, tai yra nenuoseklu, nes epistemologinio „bendrumo geismo“ programiškai atsisakoma. Redukcinio aspektu laikytina ir sąmoninga pitagoriška „tyla“: viena vertus, etnometodologai neprieštarauja, kai etnometodologija įtraukiama į *socialinės teorijos* rinkinius, kita vertus, diskursyvaus *teorinio* dialogo, išskyrus *mokslinės žinojimo sociologijos* atvejus, vengia.⁵ Dėl paminėtų priežasčių etnometodologijos ir socialinės teorijos tradicijų *pertrūkis* platesnės sociologų visuomenės akyse įgauna vis didesnį „klaustuko“ formą.

„Santykis tarp socialinių mokslų ir klasikos yra klausimas, atveriantis giliausias ne tik sociologijos, bet ir kultūros mokslų (angl. *human sciences*) problemas.“ (Alexander 1989; 8).

Kad J. Alexanderio „apibendrinimas“ yra tinkamas, liudija ir čia aptariamai konkretūs pavyzdžiai. Dviejų iškilų socialinio veiksmo teoretikų (sociologų, kurių pagrindinė viso profesinio gyvenimo problema – *inter-*

⁴ Normano Denzino simbolinio interakcionizmo ir etnometodologijos *jungties* siūlymą etnometodologai gana griežtai atmeta kaip „neadekvatų etnometodologijos aprašymą siekiant ją palyginti su simboliniu interakcionizmu“ (Zimmerman and Wieder 1973; 286). Tačiau netgi tinkamai „ištaisius“ Denzino etnometodologijos aprašymą, problemų liktų, ir, rodos, nemenkų. Simbolinio interakcionizmo kryptis, kaip adekvačiai rašo Denzinas, yra *seną*, o etnometodologijos kryptis – *santykiškai nauja* (Denzin 1973; 259).

⁵ 1978-aisiais Thomas Luckmannas rašė: nors paribiuose ne vienerius metus egzistavo darbai, kurie palaiptinui tapo žinomi „etnometodologijos“ vardu, „dabar jau publikuota daug etnometodologijos rinkinių“ (Luckmann 1978; 13), o be to, pagreitį įgyja „vadinamoji“ fenomenologinė sociologija (ten pat). Šiandieną Luckmanno paminėtas žodis „vadinamoji“ natūraliai sunyko. Jei pažvelgsime į Bryano Turnerio redaguotą naująją socialinės teorijos vadovą (Turner 2009a) ir palyginsime šį vadovą su ankstesniu leidimu (Turner 1997), tarp kitų pagrindinių socialinės teorijos kryptių jau aptiksime *etnometodologiją* (Hilbert 2009), *fenomenologiją* (Flaherty 2009), *šnekos analizę* (Heritage 2009). Rasime ir reikšmingą šio autoritetingo vadovo sudarytojo ir redaktoriaus įvadinę pastabą: „Aš jaučiau, kad į *Naująją Vadovą* svarbu įtraukti tokias tradicijas, kaip etnometodologija ir fenomenologija, kurios teikia kūrybiškos požiūrius į socialines struktūras ir atitinkamas sociologines metodologijas“ (Turner 2009b; 10), nes „socialinės teorijos ir empirinio tyrimo sąryšio problema tebėra būdinga sociologijos problema“ (ten pat; 3).

subjektyvumas!) susirašinėjimas nutrūksta gana greitai: kai tik priangyje „susirango žaltys“, t.y. „filosofinis klausimas“, besiskverbiantis į pačias prielaidas (žr. 3-ią poskyrį „Parsonsas ir Schutzas: du skirtingi požiūriai į *mokslinę teoriją*“). Kartotiniai tikslinimai prielaidų lygmenyje pradeda ardyti intersubjektyvumo pagrindus. Vienas iš šių sociologų rašo: „Mūsų mąstymo kryptys, rodos, neįstengia susitikti“ (Parsons 1978a).⁶ Mąstymo kryptys neįstengia susitikti visų pirma todėl, kad sunyksta santykio tarp socialinių mokslų ir socialinių mokslų filosofijos problema: „Kita vertus, apgailestautina, kad profesorius Parsonsas intencionaliai vengia tirti loginius ir filosofinius pagrindus, kuriais remiantis turi būti artikuliuojama adekvati socialinių mokslų metodologija“ (Schutz 2011; 9). Talcotto Parsonso ir Alfredo Schutzo, iškilų *subjektyvumo* ir *intersubjektyvumo* analitikų, trijų mėnesių susirašinėjimas baigiasi be rezultatų (Grathoff 1978).

Parsonsas kaip teoretikas įveikia pusę kelio, orientuodamasis į europinę sociologiją, kuri yra intelektualiai, tarpdalykinė, normatyviškai orientuota – daugiau nei „mokslinė“.

Parsonsas netgi įstengia pakeisti vyraujančios empiristinės JAV sociologijos upės vagą (Heritage 1984).⁷ Pokario tarpsniu įtvirtinęs *mokslinės teorijos* statusą ne tik JAV, bet ir visame pasaulyje, prie *filosofijos* slenksčio jis sustoja, pabrėžtinai primindamas, kad jo interesai susiję „pirmiausia su teorija“. Todėl Johnas Heritage'as yra teisus pabrėždamas siauresnį aspektą: Parsono teorija iš esmės yra veiksmo motyvacijų teorija (Heritage 1987; 227).

Kitai tariant, socialinio veiksmo *teoriją* Parsonsas pakeičia siauresne veiksmo motyvacijų *metodologija*. Garfinkelio rekomendacija grįžti prie *pačių daiktų* reikalauja radikaliai pa-tikslinti Parsonso voliuntaristinės metodologijos ir socialinių mokslų filosofijos *santykį*.⁸ Tai padeda suprasti, kodėl ankstyvuojau laikotarpiu Garfinkelis ypač domisi filosofinėmis Schutzo gairėmis. „Schutzo raštai teikė mums nesibaigiančias nuorodas tiriant praktinio sociologinio protavimo aplinkybes ir praktikas“ (Garfinkel and Sacks 1986; 160), – rašo *etnometodologijos* pirmtakas Haroldas Garfinkelis drauge su *šnekos analizės* pradininku Harvey Saksu.

⁶ Skiriasi ne tik teorinių *socialinio veiksmo* prielaidų, bet ir skirtingų *konceptualių modelių* prielaidų supratimas. Kaip rašo Maurice'as Natansonas: atrodo, kad Parsonsas, susirašinėdamas su Schutzu, teikė nuorodas į fenomenologiją remdamasis metafiziniais ir ontologiniais terminais (Natanson 1978; xiii).

⁷ Talcottas Parsonsas į Harvardą perkelia europinę *socialinės teorijos* idėją: pirmasis supažindina anglosaksų socialinės srities mokslininkus su Maxo Weberio sociologinėmis idėjomis kartu apgailestaudamas, kad Weberio „intelektinis charakteris“ anglosaksų pasaulyje klaidingai apibūdinamas kaip asmens, neįstengiančio atskleisti faktinių tiriamųjų igūdžių: „Jis dažnai, menkinamąja prasme, interpretuojamas kaip „filosofas“ arba „teoretikas“, faktus pritaikantis prie teorijos, o ne atvirkščiai“ (Parsons 1949; 500).

⁸ Ankstyvosios etnometodologijos radikali *filosofinė* nuostata padeda suprasti sąvokų painiavą, susidarantią dėl *labai skirtingų* Parsonso ir Garfinkelio požiūrių į klasikus ir jų sąvokas. Sakykime, „Durkheimo“, „empirizmo“, „idealizmo“, „empirinių fenomenų“ supratimas etnometodologijoje, kuri grįžta prie Durkheimo „daiktų“, yra visiškai kitoks, negu Parsonso veiksmo motyvacijų teorijoje: „Iš tikrųjų Durkheimas nuolat svyruoja pirmyn-atgal tarp senojo empirizmo versijos, papildytos konkrečiais samprotavimais, ir idealizmo, kuris visuomenę visiškai atriboja nuo empirinių fenomenų pasaulio.“ (Parsons 1949; 447)

Antra vertus, būtent Parsonso *metodologija*, kuria remdamasis Garfinkelis paskui konstruoja dirbtinį FA, teikia latentinius patikslinimo išteklius etno-*metodologijai*.⁹ Ankstyvoji etnometodologija yra *radikali*: tai aistra anti-metodologijai“, kuri traukia Garfinkelį jau ankstyvuoju laikotarpiu, kaip liudija ši Alfredo Schutzto laiško Haroldui Garfinkeliui ištrauka:

„Jei sakote, kad metodologinių sprendimų, kuriais grindžiamos aktualios sociologų praktikos, tyrimas yra nežinoma teritorija, tai aš Jums visiškai pritariu ir tikiuosi, kad būsite vienas šios neatrastos lobių salos tyrėjų“ (cit iš: Psathas 2004; 17).

Garfinkelis išplėtoja radikalią Schutzto užuominą apie „neatrastą“ lobių salą kaip anti-metodologinę nuostatą, o vėlyvuoju laikotarpiu radikalumo nuostatą pertvarko į *nebendramatiškumo bet kurių metodologijų atžvilgiu* nuostatą. Krinta į akis, kad „lobių salos“ istoriją sudaro 1) tik atradimai, 2) ir jokių praradimų. Vėlyvoji Garfinkelio post-fenomenologija yra *nebendramatiška* bet kurių buvusių, esamų ir būsimų atradimų atžvilgiu. Kad ir kokie būtų naujai atrandami klasikai, visi jie potencialiai atveria asimetriškus EM išteklius. Nors *socialinė teori-*

ja Garfinkelio nedomina (tai liudija „tylos“ nuostata), socialinės teorijos *istorija* – domina. Etnometodologijos pirmtakas randa vis naujų „klasikų“, kurie savo ruožtu, jiems „senstant“, nutyla.

Pradžioje Garfinkelis pasirenka Maxą Weberį kaip Parsonso alternaciją: „Garfinkelio disertacija analizuoja Weberio veiksmo teoriją kaip Parsonso vėberiškos traktuotės alternatyvą“ (Collins 1992; x). Tačiau 2002-ųjų Garfinkelio rinkinyje Maxas Weberis nėra net paminimas (išskyrus Anne's Rawls „Įvadą“). Ankstyvuoju laikotarpiu pasirenkamas Schutzas, tačiau vėlyvuoju – jis „primiršamas“ atrandant Aroną Gurwitsch'ių. Toks pat santykis ir su Husserliu bei kitais klasikais. Durkheimas iš FA katalogo pereina į EM katalogą,¹⁰ Parsonsas lieka, tačiau tik kaip indiferentiškai negatyvus pavyzdys, – pakartotinai rodant, „kas nėra EM“. Be to, žymioji etnometodologų „tyla“ paradoksaliai susišaukia su analogiškais, „tyliais“ Parsonso „praleidimais“. Hilbertas primena: Parsonso dažnai „nutildomus“, „praleidžiamus“, „koreguojamus“ Durkheimo ir Weberio teorinius įnašus Garfinkelis išsaugo kaip „Parsonso korekcijas“ (Hilbert 1992; 1).¹¹

⁹ FA, – su indiferentiška šypsena lūpose, – sako Garfinkelis, – „daro savo gerą darbą“: aprašo įprastos visuomenės tvarką taip, kad *aktualios, detalizuotos, situacinės, konkrečios, endogeninės* tvarkos „čia visai nelieka“ (Garfinkel 2002a; 65).

¹⁰ Prie Durkheimio trumpam – kas žino? – prisijungia Weberis. Rawls gana lengvai sujungia nepanašius, ypač metodologiškai, teoretikus. Anot jos, klaidinanti postklasikinė interpretacija, užuot sujungusi Maxo Weberio (rekomendavusio *veiksmo prasmės* ir *bendrujų lūkesčių* santykio idėją) ir Emilio Durkheimio (siūliusio tirti *atpažįstamai paliudijamų* socialinių faktų konkretybes) pastangas, Weberio idealiusius tipus perkėlė į Parsonso sąvokų sistemą, o Durkheimą pavertė pozityvistu, o paskui – funkcionalistu (ten pat; 49).

¹¹ „Tyla“ ir „praleidimai“ – gilūs potencialių alternacijų klodai. Tai dar viena papildoma priežastis, kodėl reflektyvūs etnometodologai linkę nutylėti apie tylą, neįsitraukdami į teorines diskusijas. Kad šandieną, sakykim, Karlas Marxas ir Norbertas Eliasas traktuojami kaip *sociologijos klasikai*, anksčiau toli gražu nebuvo savaime suprantamas dalykas. Anthony Giddensas, vienas pirmųjų, be Durkheimo ir Weberio,

Išcentruodamas FA *teoriją*, svorio centrą Garfinkelis perkelia į *metodologinę operacjonalizacijos sritį*, teikdamas pradžią dviem nebendramatiškoms metodologijoms – FA ir EM. Nors Garfinkelis leidžia suprasti, jog „kažkas teoriško“ vis tik lieka, ši liekana, ko gero, yra tik terapeutinė aliuzija: kad devyniasdešimties metų sociologijos teorija savo „gerą darbą“ jau padarė. Tikriausiai todėl „pedagoginiai interesai“ tiksliau, dialoginis santykis su socialine teorija, etnometodologų nedomina. Kadangi etnometodologija „tylomis“ slepia išcentruotus ryšius su klasikine tradicija, santykis tarp etnometodologijos ir socialinės teorijos darosi ambivalentiškas. Todėl kai kurie dabartiniai *šnekos analizės* krypties atstovai (ypač Emanuelis Schegloffas) siekia atsiriboti nuo Alfredo Schutzto „interpretacinių strategijų“ ir netgi „etnometodologijos filosofinio pirmtako ir tėvo įkūrėjo! Ši žingsnį atitinkamai įvertina kita postfenomenologinio sąjūdžio spektro pusė siekianti atsiriboti nuo „stebėtinai

formalstinės ir pagrindžiamosios“ šnekos analizės retorikos (plačiau apie tai žr.: Silverman 1998; 182–4). Garfinkelio pastangos traktuoti šnekos analizę kaip EM dalį, yra neįtikinamos, kaip rašo Thomas Wilsonas: tiek ankstyvuojų, tiek vėlyvuojų laikotarpiu Saksas domisi ne *radikaliais fenomenais*, o *pasikartojančiais fenomenais* (Wilson 2003; 490).

Kitaip tariant, radikali ir antiredukcionistinė etnometodologijos nuostata, taikant ją nuosekliai, atsigręžia prieš pačią save.¹² Dar daugiau. Filosofinių klausimų atmetimas stiprina *instrumentinę* teorijos pusę tikėtinau sugrąžindamas į pačias „Vakarų mokslo krizės“ ištakas. *Tam tikros* dabartinės pastangos išrasti griežtą elgsenos ir veiksmo mokslą, – primena Edmundo Husserlio žodžius Lawrence'as Wiederis, – daugiau ar mažiau sąmoningai atsiriboja nuo supratimo pagrindo, formuojančio natūralią nuostatą. Galilėjiska griežto elgsenos ir veiksmo mokslo tendencija nuženėja visas subjektyvias nuorodas pasaulyje,

---

identifikuoja kaip *klasikinę* Karlo Marso sociologinių idėjų analizę (Giddens 1971). Jeffrey Alexanderis, be Durkheimio ir Weberio, taip pat įtraukia Marxą (Alexander 1982–1983) drauge pabrėždamas, kad dabartinėje sociologinių diskusijų istorijoje „analitinė tvarkos problema traktuojama labai klaidinančiai“ (Alexander 1989; 124). Hansas Joasas, Jürgenas Habermas bei kiti sociologai reikšmingai primena apie klasikinį Georgo Herberto Meado įnašą (Joas 1983; Habermas 1984; Habermas 1987). Anne's Rawls Durkheimio interpretacija suteikia naują konceptualų atžvilgį *etnometodologijai*, o Alexanderio pasiūlyta Durkheimio interpretacija – originaliai *kultūros sociologijai* (Alexander 2003).

¹² Antiredukcionizmas toli gražu nėra *išskirtinis* etnometodologijos požymis. Antiredukcionizmo istorijos dalyvių sąrašas yra ilgas: Maxas Weberis, kritinės teorijos tradicija, Schutzas, George'as Herbertas Meadas, *simbolinio interakcionizmo* metodologija, Ervingo Goffmano (1974) *sąveikos gramatika*, nauji *lingvistiniai* ir *etnologiniai* metodai, Peteris Bergeris ir Thomas Luckmannas, Pierre'as Bourdieu, Jürgenas Habermas. Dar daugiau: čia reikėtų įtraukti visus tuos, kurie konceptualiai nagrinėja *struktūros-veiksnumo* santykio problemą. Antiredukcionizmo nuostatą išsaugo daugelis reflektivių krypčių, įplaukusių į *pluralistinį* šiuolaikinės sociologijos farvaterį. Ir ne tik *pluralistinį*, bet ir *reliatyvistinį*: drauge su simbolinio interakcionizmo kryptimi ir Peteriu Winchu etnometodologija įplaukia į *reliatyvizmo* vandenį (Cuff, Sharrock, Francis 2006; 126). O jei taip, antiredukcionizmas yra *bendroji teorinė problema* ir svarbus *poliloginis* argumentas, paremiantis teorijos ir klasikinio jos statuso svarbą.

kurį patiriame kaip bendrai išgyventą tikrovę, palikdama vien tik grynąjį objektyvumą, arba „grynąją Gamtą“:

„Šioji pastanga, kurią apibūdina operacionalizmo, fizikalizmo ir redukcionizmo troškimas, sukuria tyrimo programas ir rezultatus, kurių santykį su pradmenine kasdienio gyvenimo tikrove svarbu nuskaidrinti. Kai betarpiškų sąveikų duomenų laukas artikuliuojamas remiantis biheiviorizmo metodais, sukuriami naujų įvykių tvarka, esanti virš kasdienio gyvenimo įvykių ir priešpriešiais juos. Abi tvarkos yra realios remiantis požiūriu, kad jas kažkas patiria, tačiau jas skiria gili praraja, ir jų negali sujungti joks metodologinis tiltas. Ginant potencialiai vieningo socialinės sąveikos tyrimo interesus, šios prarajos kilmę ir santykį tarp šių dviejų tvarkų svarbu nuskaidrinti.“ (Wieder 1980; 76).

Garfinkelio etnometodologija yra *pozityvistinio empirizmo* priešybė, atskleidusi, kad konvencinė sociologija, priklauso (gerokai daugiau nei buvo galima numanyti) nuo *sveiko proto argumentų*. Etnometodologija, drauge su fenomenologine sociologija, metodologiniu požiūriu, bene daugiausiai nusipelno kritikuodama techninių socialinių mokslų „pseuodoempirinių pagrindimą“ (Douglas 1971; 5). Todėl šiandieną, ne mažėjant, o daugėjant krizinio pobūdžio klausimų – „Kas yra sociologijos teorija; kas yra socialinė teorija; kas yra sociologija; ar etnometodologija yra mokslas ir ar sociologija yra mokslas?“ – vargu ar galima nepaisyti *klasikinių problemų*. Jos yra reikšminga, atnaujinanti, profesinės veiklos dalis. Negalima nepaisyti a) klasikinių ir šiuolaikinių *teorinio mokslo krizės* klausimų, b) sociologijos kaip *mokslo* galimybių įvairovės, c) vėberiškos *subjektyvios veiksmo prasmės analizės*, d) *mokslinės nuostatos* ir *natūralios nuostatos*

santykio, e) *sociologijos, epistemologijos* ir *ontologijos santykio* klausimų.

Atsisakymas tirti loginius ir filosofinius teorijos *pagrindus*, kuriais remiantis artikuliuojama metodologija, suponuoja tarsi savaime suprantamą *teorinės analizės* ir *empirinių faktų* tarpusavio santykį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek pozityvizmas, tiek Parsonso funkcionalizmas (radikalai kritikuojantis pozityvizmą) susiduria su ta pačia – savaime suprantamo teorinės analizės ir empirinių faktų tarpusavio santykio – problema. Pozityvizmo loginė sistema redukuojama į *empiriškai uždara* sistemą. „Klaidinančio konkretumo“ spąstai sukuria ciklišką, technologinę kintamųjų dydžių matavimo ideologiją – *savaime suprantamo empiriškumo*, nukreipto tik į socialinės praktikos *rezultatus*. Būtent (ne)problemiškoje, pozityvistinėje socialinių mokslų formoje glūdi *kitokio empiriškumo* supratimas kaip paskesnio radikalaus posūkio galimybė: „Mes nežinome, kodėl darome tai, ką darome. Mes netgi nežinome, kodėl apskritai matuojame. Matavimai – kainuoja. Tačiau ar pastangos vertos šios kainos?“ (Churchman C. West; cit. iš Cicourel 1964).

Garfinkelio požiūriu, Parsonso rekomenduojamas stebėjimas bei aprašymas yra lygiai taip pat *schemiškas* ir *išoriškas* empirinės tikrovės, laikomos *faktine tvarka*, atžvilgiu. Analitinio realizmo koncepcija, pasak Garfinkelio, socialinę tvarką apibrėžia kaip vidinę socialinio veiksmo „sistemos“ savybę. Stebėti ir aprašyti socialinės tvarkos požymius galima remiantis *mokslinėmis procedūromis*, kurios tiria teorinių sistemų elementų struktūros ir bendrųjų teiginių apie empiri-

nus faktus sąryšius. Tačiau etnometodologinis klausimas yra tas: kaip šiuos socialinės tvarkos, arba socialinės struktūros, požymius iškelti į dienos šviesą, padaryti matomais *empirinėje* kasdienio gyvenimo tėkmėje? Juk trans-situaciniai, bendrieji fenomenų požymiai turi būti nustatomi tiriant, o ne postuluojuojant objektyvaus konstravimo „faktus“.

Dalykas tas, kad kalbama ne apie įprastą *empirinio artefakto* kaip formaliosios teorijos *vedinio*, bet visiškai kitokią *empirinio atskaitingumo* kaip narių *tikrovės konstitavimo* sampratą. Juo giliau įsiskverbiamė į Parsonso veiksmo teoriją, tuo labiau aiškėja *procedūrinė-metodologinė* jos funkcija. Dar daugiau: aiškėja ir motyvas, kuriuo remdamasis vėlyvasis Garfinkelis sujungia Parsonso ir „visas kitas“ analitines teorijas (į, reikia pripažinti, abejotiną „FA visumą“). Tačiau racionalus jungties pagrindas yra pakankamai aiškus: juo atidžiau skaitome Parsonso kritikų, įskaitant Robertą Mertoną, *teorijos* apibrėžimus, tuo labiau matome, kad *iš principo* šie apibrėžimai nesiskiria. Šių apibrėžimų epicentre – empiriškai orientuota sąvokų operacionalizacija, kuriai *vadovauja* teorinė schema:

„Kartais teigiama, kad teoriją sudaro sąvokos. Šis teiginys, būdamas neužbaigtas, nėra nei pagrįstas, nei klaidingas, o veikiausiai neaiškus. Be abejo, konceptuali analizė, reikalaujanti sukonkretinti ir nuskaidrinti pagrindines sąvokas, yra būtina teorinio darbo grandis. Tačiau sąvokų – *statuso, vaidmens, Gemeinschaft, socialinės sąveikos, socialinio atstumo, anomijos* – skalė nesudaro teorijos, nors ji ir įtraukiama į teorinę sistemą. Galima numanyti, kad tuo mastu, kuriuo sociologai perteikia antiteorinį šališkumą, jie išreiškia protestą kritikuodami tuos, kurie tapatina teoriją ir apibrėžimų tikslinimą ir kurie dalį klaidinančiai tapatina su teorinės anali-

zės visuma. Tik tada, kai sąvokos susiejamos tarp savęs ir įtraukiamos į scheminę formą, randasi teorija. Taigi sąvokos sudaro apibrėžimus (nurodymus) to, kas turi būti stebima; jos yra kintamieji, tarp kurių turi būti nustatomi empiriniai ryšiai. Kai teiginiai logiškai susiejami, suformuojama teorija.“ (Merton 1968; 143)

Garfinkelis tikrai nusipelno, kad jam būtų suteikti du keisti – *ne teoretiko* ir *anti-metodologo* – statusai. Kadangi Parsonso-Mertono teorija yra formalioji analitinė metodologija, Garfinkelis turi tapti anti-metodologu tam, kad taptų etno-metodologu. Garfinkelis empiriškai liudija, kad sistemine Parsonso-Mertono „pilnuma“, įskaitant kantiškas sąvokas (pavyzdžiui, „noumeninės asmenybės“), eliminuoja įprasčiausią, trivių kasdienės praktinės gramatikos lygmenį. Anti-metodologas Garfinkelis empiriškai paliudija, kad formalioji analizė, tapatinanti teoriją ir sąvokų operacionalizaciją, kliudo stebėti ir aprašyti kasdienės socialinės tvarkos figūracijas. Todėl Garfinkelis formuluoja neįtikėtina „anti-empirinė“ išvadą: empiriniai tyrimai iš tikro yra *teoriniai*, orientuoti į sąvokų sistemą, o ne į kasdienę tikrovę.

Keistų Garfinkelio įžvalgų, kviečiančių atlikti *keistus* eksperimentus, kuriuos tikėtina sužadina Schutzo ir Gurwitsch'iaus pamokos, kilmė yra *filosofinė*. Kadangi natūraliai kasdienei visuomenės narių kalbai yra būdingas dvilypumas, etnometodologinių tyrimų dalykas yra trikdantis. Tai teminiai ištekliai, kuriuos galima atrasti *tik iš vidaus* to, kas yra tiriamas. Tai įžvalgos, kurias etnometodologai vadina „kontrintuityviomis“: sukrėtusiomis tikrovė, kurią praktiškai visi, iki tol, laikė savaime suprantama ir nediskuototina (Hilbert 2009; 164). Nesant „kon-

trintuityvių“ įžvalgų, nėra ir etnometodologijos. Šiuo aspektu etnometodologai siekia būti radikalūs netgi poststruktūralizmo, ne mažiau išklabinusio loginio pozityvizmo idėjos pamatus, atžvilgiu:

„Tiek Parsonso struktūralizmas, tiek poststruktūralizmas sukuria neišvengiamo konflikto tarp individualios ir socialinės struktūrų regimybę, o taip pat daiktų konkretumo srities neapibrėžtumą, kuris, rodos, gali būti nagrinėjamas tik remiantis teorinėmis abstrakcijomis ir interpretacijomis. Tačiau, Garfinkelio požiūriu, šis konfliktas yra tik sudaiktina regimybė, o ne tikrovė. Garfinkelio požiūriu, individai apgyvendina socialines scenas kaip populiacinės kohortos, kurios socialines scenas kuria bendradarbiaudamos. Šios populiacinės kohortos yra socialinių scenų dalis“ (Rawls 2002; 55–6).

Radikali nuostata, kuri vėlyvuuju laikotarpiu, kaip minėta, pertvarkoma į nebedramatiškumo nuostatą, „savaiame“ reikalauja visur ir visame matyti EM *unikalumą*. Socialinės struktūros ir socialinio veiksmo santykis (pagrindinis sociologijos klausimas) perteikiamas kaip „iliuzinis“. Šis *labai stiprus* Rawls teiginys nuvainikuoja nebedramatiško darbo pasidalijimo tarp FA ir EM idėją. Rawls vienu trumpu sakiniu anuliuoja visas „nesuinteresuoto teorinio stebėtojo“ privilegijas: visos teorijos esti ideologijos, kurios pačios iš savęs neria individualios ir socialinės struktūrų *regimybes*. Nors pats Garfinkelis šiuos teiginius, ko gero, formuluotų „labiau indiferentiška“ kalba, tačiau

lieka neaišku, ar 1) privilegijos, išcentravus sąvokinį lygmenį, visiškai sunyksta, ar 2) jos atitenka „kažkam kitam“.

Ankstyvuuju tarpsniu Garfinkelis, skirdamas *racionalius* mokslinės ir *racionalius* sveiko proto veiklos požymius (Garfinkel 2005; 235–254) kelia epistemologinį klausimą, kaip pažinti, tiksliau, kaip stebėti visuomenę *iš vidaus*?¹³ Vėlyvuuju tarpsniu, identifikavęs takoskyrą tarp *formaliosios/konstruktivos analizės* ir *etnometodologijos*, Garfinkelis šią takoskyrą panaudoja ne kaip savirefleksyvių epistemologinius išteklius, bet kaip *programinę* nuostatą:

„Konstruktivosios analizės ir etnometodologijos interesai yra nesutaikomi kasdienės veiklos racionalaus atskaitomumo ir atitinkamos praktinio sociologinio protavimo praktinės technologijos atžvilgiu. Šių skirtumų šaltinis – indeksinės išraiškos: skirtingos ryšių tarp objektyvių ir indeksinių išraiškų koncepcijos; skirtingos indeksinių išraiškų relevantiškumo – eksplikuojant santykį tarp kasdienės veiklos rutiniškumo ir racionalumo – koncepcijos.“ (Garfinkel, Sacks 2001; 159)

Apibendrinant pasakytus dalykus, galima teigti, kad Garfinkelio *teoriniai* interesai turi dvi puses. Pirmoji, pozityvi, pusė apima „orientuotų sąvokų“ lygmenį. Jei ankstyvasis Garfinkelis paramos ieško filosofinėje ir sociologinėje fenomenologijos tradicijoje, tai vėlyvasis – griežtai pertvarko jau suformuluotas sąvokas papildomai remdamasis radikalia FA ir EM asimetrija. Ši pertvar-

¹³ Nors *revelantiškumo problema*, kaip pažymi sociologinės fenomenologijos pirmtakas Alfredas Schutzas, kaip pagrindinė socialinių mokslų metodologijos problema, priklauso racionaliai gyvenimo formai, bet visada nurodo gilesnius lygmenis (Schutz 2011; 201). „Tai, rodos, verčia eiti prie išvados, kad visapusiškai supratingas, o ką jau kalbėti apie racionalų, žinojimas vargu ar pasiekiamas kasdiniame gyvenime. Kita vertus, socialiniai mokslai, o ypač ekonomika, ne tik postuluoja grynai racionalaus veiksmo prielaidą, bet netgi apibrėžia tokią veiksmą kaip archetipišką visų ekonominių veiksmų atžvilgiu“ (ten pat; 84).

kymą paremia klasikų „klaidinančio perskaitymo“ metodologija. Antroji, negatyvi, teorinių interesų pusė yra sistemingas FA de-kodavimas ir anti-metodologija, kuri, aktyviai brėždama dvinarę perskyrą, ardo visas „struktūrinių regimybių“ konstrukcijas.

Haroldas Garfinkelis – ne anti-teoretikas, o veikiau *ne-teoretikas* ir *anti-metodologas*. Anti-metodologu Garfinkelis tampa jau ankstyvuju laikotarpiu.¹⁴ Teoriniai ir filosofiniai tyrimo pagrindai – jam neabejotinai svarbūs (žr. III sk. „Haroldo Garfinkelio etno-biografija“). Tačiau *teorinę* filosofų – Edmundo Husserlio, Bertrando Russelo, Nelsono Goodmano – indeksiškumo dilemą Garfinkelis mėgina išversti į *etnometodologinę empirinę* kalbą. Būtent šiuo aspektu Garfinkelio etnometodologija yra naivioji metodologija, arba liaudies metodologija, kuri postuluoja radiklios simetrijos tezė – *tiek ekspertas teoretikas, tiek žmogus iš gatvės yra įgudę sociologinių protavimo praktikų nariai.*

Ankstyvoji etnometodologija paiso 1) ir teorinių, ir filosofinių klausimų, tačiau 2) visus šaltinius radikaliai pa-tikslina, įskaitant du svarbiausius – Parsonso ir Schutzto. Nors

Garfinkelis ir Parsonsas radikaliai skiriasi prielaidų pasirinkimo atžvilgiu, jie abu turi esminių panašumų (anti)metodologinių operacionalizacinių patikslinimų srityje.¹⁵ Bendrasis Schutzto ir Garfinkelio vardiklis – radikaloji nuostata. Garfinkelis iš esmės skiriasi nuo Schutzto tuo, kad detalai išplėtoja taikomąją empirinę sritį. Filosofines ir teirines prielaidas Garfinkelis išverčia į konkrečią empirinę praksiologinę programą. Todėl keičiasi *aiškinimo* kriterijai:

„Etnometodologija gali „aiškinti“, jeigu turėsime galvoje „daryti aiškiu“ arba „geriau suprantamu“ prasmes. Tačiau gebėjimas tai daryti nepriklauso nuo siauro ir priešlaikinio „aiškinimo“ ir „dedukavimo iš bendrosios teorijos“ tapatinimo, kuris daro tokią didelę įtaką mūsų intelektinei kultūrai apskritai ir sociologijai konkrečiai.“ (Sharrock, Button 1991; 172)

Garfinkelis skiria metodologines „kartezines“ taisykles ir anti-metodologines „gentines“ taisykles. *Kartezinės* taisyklės rodo, kad sprendžiantysis sprendžia taip, kaip darytų „bet kuris žmogus“, jeigu visi socialinio giminiškumo bruožai būtų traktuojami kaip nagrinėjamu atveju nesusiję aspektai. Priešingai, *gentinės* taisyklės rodo, kad sprendimai yra tinkami arba netinkami atsižvelgiant

¹⁴ Metodologai, vadovaujantys empirinėms procedūroms, bergždžiai mėgina išvaduoti mokslo praktiką nuo šių keblumų – pakeisti *indeksines* išraiškas *objektyviomis* (Garfinkel 2005; 10–1).

¹⁵ Iš esmės skiriasi Parsonso ir Garfinkelio „logikos“. Parsonsas radikaliai kritikuoja „indukciją“, o Garfinkelis – ir „dedukciją“, ir „indukciją“ (vieną ir tap patį FA modelį). *Yra giliai įsišaknijęs požiūris, kaip pažymi Parsonsas, kad mokslinio pažinimo pažangą sudaro kaupiamasis „faktų“ „atradimas“, todėl pažinimas laikomas kiekybine procedūra. Teorija, šiuo požiūriu, sudaro faktų apibendrinimas (Parsons 1949; 6). Tačiau, bėgdamas nuo vilko, naiviosios indukcijos, Parsonsas užšoka ant meškos – dedukcinės logikos. Parsonso mokslinės teorijos apibrėžimas į pirmą vietą iškelia tarp savęs logiškai susijusių bendrųjų sąvokų sistemą, kuri, nors ir empiriškai orientuota, yra nepriklausomas kintamasis.*

Tačiau Parsonso ir Garfinkelio *praktinės technikos* idėja – ta pati. Teiginių formulavimas turi atsižvelgti į elementariausią mokslinio integralumo taisyklę – relevantiškas empirinio tikrinimo procedūras. Eksperimentinės procedūros, kaip pabrėžia Parsonsas, yra praktinės technikos, o ne logikos klausimai (ten pat; 8).

į tai, ar – kaip sprendimo sąlyga – gerbiamas tarpasmeninis solidarumas (Garfinkel 2005; 238).¹⁶ Solidarumo tyrimų „iš vidaus“ politika rekomenduoja atsisakyti tradicinio „dokumentinio interpretavimo būdo“, tiksliau, homologinės *modelių ir faktų* konstravimo veiklos.¹⁷

Parsonsas, tęsdamas pozityvizmo pradėtą operacionalizacijos žaidimą (tik atvirkščia tvarka), pasiūlo naujas taisykles, kurių pagrindinis požymis – *autonomiškas* teorijos statusas empirinio tyrimo programoje. Specifinė Parsonso teorijos kaip metodologinės operacionalizacijos samprata gali būti laikoma atskaitos pagrindu norint suprasti Garfinkelio *ne teoriją* ir *anti-metodologiją*, kurios pabaiga – labai ambivalentiškas *teorijos* traktavimas. Trys sociologai formuluoja skirtingas *socialinės teorijos* sampratas. Parsonsas: „Teorija – tai logiškai susijusių bendrųjų sąvokų sistema, reikalaujanti empirinės operacionalizacijos“. Schutzas: „Reikia klausti apie teorijos kaip teorijos galimybes

sąlygas“. Garfinkelis (nepraleisdamas negirdomis Schutzto užuominos): „Apie ką negalima kalbėti, apie tai reikia tylėti“.¹⁸

Garfinkelis, sąmoningai pasirinkdamas *radikaliai priešingą* kryptį, tikrina Parsonso teorijos *empirinio negalimumo* klausimus. Jis nekvestionuoja Parsonso *teorijos* kaip operacionalizacinės metodologijos *apibrėžimo*, o kvestionuoja tokios *teorijos* prielaidas, pratepdamas (tik išvirkščia tvarka) programinių operacionalizacinę Parsonso darbą. Kaip ir Parsonsas, Garfinkelis atsiriboja nuo kritinių diskursų – nepripažįsta teorinių *alternatyvų*. Teorinės alternatyvos reikalauja: ištraukti į *konceptualias* diskusijas dėl paskirų mokslinio pažinimo *komponentų* autonomiškos vertės. Vėlyvasis Garfinkelis pripažįsta griežtą dvinarę alternaciją, kurios abu ašigaliai – asimetrinės mokslinės programos.

Garfinkelis renkasi priešingą, negu teorinį Parsonso, *polių*, tačiau pasilieka *toje pačioje* sistemoje – kaip asimetriškas Parsonso *mokslinės teorijos* papildymas. Ankstyvasis

¹⁶ Šią perskyrą galima apibūdinti kitaip, skiriant analogiškas *teorijos kaip vadovo* ir *teorijos kaip praksiologijos* sampratas. *Pirmasis* idealusis tipas remiasi klasikinės mechanikos loginio tipo pavyzdžiais, *antrasis* – „sutampančių atskaitomybės kontekstų teorija“, atsižvelgiančia į plačią socialinių fenomenų skalę ir į žmonių supratingumo – proto ir logikos – pagrindus, detalai atskleidžiamus kolektyvinėse socialinėse praktikoje (Rawls 2002; 62–3).

¹⁷ „Anot Mannheimo, dokumentinio metodo paskirtis – ieškoti „<...> identiško homologinio modelio, pagrindžiančio visiškai skirtingų prasmės realizacijų įvairovę“ (Garfinkel 1967; 75). Homologiniai tiek 1) sveiko proto, tiek 2) socialinio mokslu pavyzdžiai rodo, kad „dokumentinis interpretacijos metodas“, reikalaujantis įvardyti konkretų įvykį kaip „dokumentinį liudijimą“, naudojamas *abiem atvejais*. Pavyzdžiui, sveikas protas atpažįsta tokius *bendruosius* objektus ir įvykius, kaip paštininkas, draugiški gestai, pažadai. Šį metodą savo ruožtu galima atpažinti nagrinėjant sociologiškai analizuojamų įvykių raišką, sakykim, Goffmano įspūdžių valdymo strategijas, Ericksono identiteto krizes, Riesmano konformiškumo tipus, Parsonso vertybių sistemas, Malinowskio magiškas praktikas, Bale'o sąveikų apskaitą, Mertono deviacijos tipus, Lazarsfeldo latentinę nuostatų struktūrą ir JAV gyventojų surašymo profesines kategorijas (Garfinkel 2005; 75).

¹⁸ Garfinkelis *tyli* trikdydamas kolegas, nes, užuot pateikdamas teorinius argumentus, pateikia detalius socialinių praktikų aprašymus, nors oponentų klausimai – teoriniai (Rawls 2002; 64).

Garfinkelis atmeta „susiaurintą“ teorijos sampratą, filosofiskai klausinėdamas apie mokslinės teorijos galimybės sąlygas, vėlyvasis – programiškai tvirtina, kad empiristinė etnometodologinė praksiologija atitinka *unikalaus adekvatumo* kriterijaus reikalavimus, todėl „pedagoginiai“ interesai – nebesvarbūs.

Pirma, *atsiribojimo* nuo FA nuostata sukuria specifinį *ne teorinį* atžvilgį. Antra, programiškai sustiprintą „nebendramatiškumo“ atžvilgį Garfinkelis taiko visoms, be išimties, teorinėms alternatyvoms. Trečia, sukuria teorinės tylos („apie ką negalima kalbėti...“) sąlygas. Ketvirta, išardo dedukcinio samprotavimo ir indukcinio apibendrinimo taisykles. Penkta, atsiriboja nuo sociologijos istorijos turinio medžiagos, o ypač *argumentavimo* kriterijų. Šešta, „teoriją“ praktiškai redukuoja į „unikalias“ aprašomąsias instrukcijas, pabrėždamas, kad detalizuojamos endogeninės tekstūros „kalba pačios už save“. Visi šie atžvilgiai užkerta kelią *etnometodologinio apibendrinimo* galimybėms. Apie ką negalima kalbėti, apie tai reikia tylėti.

Teorijos kaip procedūrinės operacionalizacinės (anti)metodologijos apibrėžimas kaip matoma, tačiau nepastebima gija, kurios pradžia – Parsonso *Socialinio veiksmo struktūroje*, – nusidriekia į vėlyvąją Garfinkelio postfenomenologiją. Parsonsas atsiriboja nuo filosofijos kaip filosofijos klausimų, o vėlyvasis Garfinkelis – nuo „pedagoginių“ klausimų. Galimai kintantį Garfinkelio požiūrį į socialinę teoriją reikia tikslinti skiriant *ankstyvosios* ir *vėlyvosios* etnometodologijos tarpsnius. Ankstyvasis Garfinkelis nors ir nekalba apie *socialinės*

teorijos galimybės sąlygas, tačiau, remdamasis filosofiniais ir teoriniais Schutzso socialinio veiksmo analizės ištekliais, svarsto Schutzso klausimą – „Kaip gali egzistuoti bet kuris sveiko proto pasaulis?“. Vėlyvasis Garfinkelis simetrizuoja *mokslinę nuostatą* ir sveiko *proto nuostatą*, nepalikdamas tarp jų beveik jokio *tarpo*, tačiau neatsakydamas į epistemologinius klausimus: kodėl EM korpuso etnometodologiniai aprašymai *atitinka* unikalaus adekvatumo reikalavimą ir kodėl „indiferentiškumo visais atžvilgiais“ taisyklė laikoma nekvestionuotina instrukcinių tyrimų dalimi? Koks yra fenomenalių detalių aprašymo – jei aprašymas yra tik „instrukcinis“, o ne objektyvus – statusas?

„Ar konstravimo aktas yra mokslininko ar asmens darbas? Ar asmuo turi suvokimo kategorijas, ir iš kur jas gauna, ir koks yra santykis tarp kategorijų, kurias konstruoja mokslas, ir kategorijų, kurias kasdieniai asmenys diegia savo praktikoje?“ (Bourdieu 1998; 54)

Garfinkelio tykla atveria bent keletą „klaidinančio perskaitymo“ galimybių. Bourdieu citata nušviečia dvi pažinimo teorijos problemų eliminavimo implikacijas. Pirma, atsiribojus nuo epistemologinių, o kartu – „pedagoginių“, klausimų, randasi kraštutinė, empiristinė aprašomosios strategijos ir taktikos forma, kuri socialinę tikrovę aprašo kaip *individualių veiksmų padarinius* (ten pat; 55; taip pat žr. Alexander 1988). Antra, kraštutinė empiristinė forma linkusi nutraukti ryšius su politikos sociologija, nors žinojimo teorija ir politikos teorija – *neatskiriamos*. Sociologija, kaip primena Bourdieu, tiria visuomenes, *padalintas į klases*, todėl jai, kitaip nei antropologijai, žinojimo

problemas atskirti nuo politinių problemų yra gerokai sunkiau (Bourdieu 1998; 54–7). Analitines perskyras, hierarchijas, taisykles, integruotas į bendresnius institucinius kontekstus, padeda suprasti *teorija*.

Etnometodologijos pagrindėjo santykis su teorija, kaip minėta, yra ambivalentiškas. *Autonomiška* teorijos vertė etnometodologams nerūpi, todėl jie nesiima jos vertinti laikydamiesi tariamai indiferentiškos nuostatos: kalbėdami apie nuostabius FA pasiekimus *esame-ne-ironiški*. Juo nuostabesni FA pasiekimai, tuo nuostabesni FA alternacijos pasiekimai: EM korpusas kiekybiškai ir kokybiškai didėja (Garfinkel 2011). „Indiferentišką“ Garfinkelio požiūrį į socialinę teoriją paveldi absoliuti dauguma etnometodologų.

Ir nors patys etnometodologai apie „tai“, rodos, žino, tačiau dauguma jų linę *tylėti* traktuodami šią elgseną kaip *specifinį* endogeninės teorijos požymį. Straipsnyje, kurio pavadinimas „Tyla kontekste: etnometodologija ir socialinė teorija“ – pakankamai iškalbingas, Michaelas Lynchas pažymi: „Savo teorinių išteklių ir metodologinių principų atžvilgiu etnometodologai (bent jau daugelis jų) yra santūrūs“ (Lynch 1999; 211). Jų santūrumas dera su specifine etnometodologijos tyrimo programa (ten pat).

Tyla, kaip ir viskas pasaulyje, turi „dvi“ puses. Teorinis „santūrumas“ didesne ar mažesne dalimi būdingas visoms, be išimties, kryptims. Skirtingos mokslinės teorijos, identifikavusios skiriamuosius „savo sociologinio požiūrio“ bruožus ir artikuliuosius sudedamąsias struktūrines šio „požiūrio“ dalis, anksčiau ar vėliau – kai teorija tampa gyvenimo forma – *liaujasi abejoti* būtent tais principais, kurie kelia nerimą prielaidų srityse. Pavyzdžiui, socialinės srities mokslai (FA) liaujasi abejoti, nes *tiki*, kad gamtos mokslo metodai gali padėti įgyti *pranašumą* (sveiko proto atžvilgiu), kurio skiriamieji požymiai – objektyvumas, matavimo griežtumas, tikslumas. Sociologų tikėjimo šiuo pranašumu padarinys yra „savaiame suprantamos“ matavimų technologijos. Viena vertus, jos slepia implicitišką matavimo *teoriją*, kurios migloti kriterijai ir operacijos nežinomais būdais susijusios su matavimo procedūromis, kita vertus, jos turi *aiškius kiekybinius* požymius, kuriuos identifikuoti leidžia paprastai apibrėžti kriterijai (Cicourel 1964; iii).¹⁹

Vėlyvoji Garfinkelio prakseologija liaujasi abejoti epistemologine mažyčio brūkšnelio tarp *etno* ir *metodologijos* – etno-metodologijos – problema. *Tyla* tikėtinai atveria kelį į mokslą – etnometodologiją kaip šnekos analizę. *Kalbinių situacijų prasmė* radikaliai

¹⁹ Aarono Cicourelio, kaip, beje, ir ankstyvojo Haroldo Garfinkelio, požiūris į matavimo technologijas yra tas: praktiniai sprendimai reikalauja tam tikrų *teorinių* ir *meta-metodologinių* eksplikacijų. Kad geriau nušviestume sąveiką tarp teorijos, metodo ir duomenų, nereikia „geresnių“ ir „griežtesnių“ matavimo procedūrų. Priešingai, reikia eliminuoti daugelį sociologinių matavimo pastangų siekiant paaiškinti teorijas ir sąvokas, kurios parodytų, kokius skaitmeninius požymius (jei jų apskritai reikia) siūlo arba gali artikuliuoti dabartinės sociologijos teorijos. Sociologijos teorijos ir aritmetinių požymių ir procedūrų santykio klausimą reikia susieti su sociologinės kalbos, kurią vartoja tyrėjai, o taip pat sociologinio veikėjo ir „žmogaus iš gatvės“ sveiko proto kalbos *išpainiojimu* (ten pat; iii–iv).

sutapatinama su pačiomis *procedūromis*, kaip ir *ne teorija* su pačiu *tyrimų korpusu*. *Teorijos* pavadinimo neatsisakoma, tačiau iš principo „tradicinė teorija“ neturi ir negali turėti jokių šansų atpažinti radikalių fenomenų, nes *visa tai*, kas nėra etnometodologija, yra *FA*.

3. Ar etno-metodologija yra etno-mokslas?

Puslapio apimties 1967-ųjų rinkinio (Garfinkel 2005) perskyrimas „Atpažįstant banalias vietas“ pakankamai gerai atskleidžia teorinius Garfinkelio interesus. Pirma, dėmesys sutelkiamas į Alfredą Schutzą, „ko gero, vienintelį sociologą teoretiką“ (ten pat; 38), aprašiusį daugelį matomų, bet nepastebimų pagrindo lūkesčių. Antra, pats Garfinkelis pabrėžia, kad jo tyrimai, nors ir grindžiami procedūrinėmis taisyklėmis, yra, griežtai kalbant, ne eksperimentiniai tyrimai, o *įrodinėjimo būdai*: „Tai – įrodinėjimo būdai, kurių paskirtis, vartojant Herberto Spiegelbergo frazę, – „padėti nerangiai vaizduotei“ (ten pat; 39). „Nerangios vaizduotės“ metafora nurodo teorinį ir metodologinį, o ne tik aprašomąjį lygmenį. Garfinkelis, remdamasis specialiaisiais teoriniais ardymo būdais (tarsi-eksperimentais) mažiau tikrina praktinio protavimo išteklius, padedančius „aptikti neišnaikinamai artimo pasaulio keistumą“ (ten pat). Šie įrodinėjimo būdai pasitelkiami siekiant konceptualiai apmąstyti ir empiriškai paliudyti svarbų *santykio* fenomeną tarp tam tikrų lūkesčių, susijusių su gyvenimo-kaip-įpročio nuostatomis, ir stabilių kasdienės veiklos socialinių struktūrų (ten pat).

Trečia, *artimo keistumo* problema reikalauja teorinės *svetimumo* nuostatos (esant tinkamai progai, verta prisiminti nemarų Peterio Bergerio *keistosios sociologijos* tekstą: Berger 1995). Nėgana to, reikalauja ne tik *svetimumo* nuostatos, bet ir pagrindinio teorinio įrankio – *abstrahavimo*: „Norint atpažinti šiuos pagrindo lūkesčius, reikia arba būti svetimam „įprastoms“ kasdienio gyvenimo vietoms, arba atitolti nuo jų“ (ten pat; 38). Ketvirta, šis *atsietumas* išsaugomas kaip *teorinė nuostata*, kurią Garfinkelis vadiną „specialiu motyvu“: „Sociologų atveju tokį „specialų motyvą“ sudaro programinis uždavinys, skatinantis nagrinėti praktines visuomenės narių aplinkybes (kaip teorinį dalyką), kurios, visuomenės narių požiūriu, apima moraliai būtinus jų pagrindo bruožus“ (ten pat). Taigi analitiniame lygmenyje išsaugoma specialiai motyvuoto *teorinio proto* ir moraliai būtino *sveiko proto* perskyra, kuri savo ruožtu skatina – kad ir minimaliai – lyginti, apibendrinti, daryti išvadas, taigi *interpretuoti* (nors Garfinkelis nuo šio termino atsiriboja).

Ir penkta, etnometodologija negali išvengti *teorinio santykio* su tradicine sociologija. Alternatyvių pažinimo būdų komponentai įtraukiami kaip *tarsi*-epistemologijos variantai. Santykiai, kad ir ambivalentiški, išlieka. Pradžioje epistemologija redukuojama į metodologiją, o paskui, artikuliuojant aiškesnius mokslinės programos principus, į epistopiją. Be to, norint apibrėžti *asimetrinį* santykį, prireikia negatyvios argumentacijos, nors *argumentacija* ir nelaikoma „tinkamu“ kriterijumi etnometodologiniuose tyrimuose. Ypač svarbu tai, kad etnometo-

dologijos ir ortodoksinės sociologijos tarpusavio santykis – dėl radikaliai skirtingų jų abiejų *prielaidų* – negali būti paliudijamas tik nuorodomis į empirinius etnometodologinius aprašymus (vėlyvojoje Garfinkelio etnometodologijoje šis argumentas – „empirinis EM korpusas“ – tampa pagrindiniu argumentu).

Dėl paminėtų priežasčių ankstyvąją Garfinkelio etnometodologiją atsargiai galima vadinti *teorine koncepcija*, kurios paskirtis – suprasti organizacinę socialinių struktūrų įgyvendinimo tvarką. Nors etnometodologijos pirmtakas atsisako įprastos teorinės – analitinės argumentacinės ir lyginamosios interpretacinės – kalbos, endogeninis jo žvilgsnis sutelktas į socialinių struktūrų tvarkos įgyvendinimo gramatiką (*priešdėlis* nurodo *reflektyvų šnekos* dėmenį, o kamienas – *atskaitingą veiksmo* dėmenį). Reflektyvumas at-randamas objekto srityje. Tačiau tai dar nėra indiferentiški praksiologiniai reflektyvumo aprašymai, o mažus teorizavimas – stebėjimo stebėjimas: *kaip* studentai stebi (dažnai bihevioristiškai) socialinių struktūrų praktiką. Šio stebėjimo stebėjimo rezultatas – teorinė išvada, kad šneka yra *sudedamoji* veiksmų, įvykių ir situacijų dalis.

Šneka atskleidžia daugiaformiškus socialinės sąveikos, apimančios daugelį *galimų padarinių*, bruožus. Unikalus reflektyvumo bruožai suponuoja etnometodologinę *radikalios analogijos* nuostatą: suporuojami ir simetrizuojami visuomenės narių *šnekos* ir *veiklos* lygmenys. Šis lygybės ženklas rodo, kad reflektyvios narių atskaitos vienu ir tuo pačiu metu yra sąveikos tvarkos įgyvendinimas. Atsakymo į klausimą, „Kas

yra etnometodologijos teorija“, reikia ieškoti minėtoje radikaloje analogijoje, kurios centre – Schutzio performatinė *metodologijos metodologijos* patikslinimo idėja:

„Atskaitos pradžia tiriant etnometodologiją yra Schutzio tekstai, nes etnometodologija, nurodant svarbiausius aspektus, yra Schutzio argumentų apie sociologinio žinojimo kilmę ir pagrindus implikacijos. Etnometodologija sutelkia dėmesį į tai, kaip mes tirame tikrovę: jos idėjas geriausiai atliepia *metodo* klausimas. Etnometodologiniu požiūriu, metodo samprata yra toli gražu ne ta, kaip ją traktuoja lauko tyrimai ir apklausos. Norint adekvačiai suprasti etnometodologiją, svarbu aiškintis, kodėl ji vadinama būtent taip, ir ypač jos pavadinime esančios „metodologijos“ reikšmę.“ (Cuff, Sharrock, Francis 2006; 126)

Ankstyvasis Garfinkelis, kaip ir Schutzas, konceptualiai apmąsto problemišką ribą tarp *kasdienio* ir *socialinio mokslinio* žinojimo. Terminai, teiginiai, pasakymai, anot jų abiejų, nėra „apibrėžti“ dalykai, ir turi būti plėtojami atsižvelgiant į jų vartojimo aplinką. Abu jie kitaip, negu tradicinė sociologija, traktuoja eksperimentinį, dokumentinį, apklausos ir kt. metodus, metodologijos stebėjimą išskeldami į pirmą vietą, *faktus* apibūdindami kaip *paliudijimus*, bet ne kaip reprezentacinius stebėjimo rezultatus. Teoriniai Schutzio interesai labiau pabrėžia veikiančiojo *asmens* ir socialinės aplinkos santykį: „Objektas, kurį tyrinėsime, yra žmogus, kuris žvelgia į pasaulį vidiniu savo natūraliosios nuostatos žvilgsniu“ (žr. 3-iąją *Socialinio pasaulio fenomenologijos* skyrių „Intersubjektyviojo supratimo pagrindai“; Schutz 1967; 97–138), o Garfinkelio – veikiančiojo asmens ir *socialinės aplinkos* santykį. Iš pažiūros menkas skirtumas vėlyvojoje praksiologijoje tampa esminiu skirtumu.

Išorinio pasaulio objektai Schutzą domina, tačiau jis juos suskliaudžia klausdamas, kaip jie *pasirodo socialiniams veikėjams* intersubjektyviose sąveikose. Pamatinė Garfinkelio akcentas – sveiko proto *žinojimo struktūros* kaip narių veiklos realiame pasaulyje *rezultatai*. Garfinkelis artėja prie teorinės išvados, kad sociologas tyrėjas turi atrasti šias struktūras ir gali spręsti apie atrastų faktų prasmę *tankiai aprašydamas* kasdienės sveiko proto struktūras. Tačiau teorija, kaip reikia suprasti, neturi autonomiško statuso. Socialinis teorinis žinojimas, priklauso kitam, abtraktesniam analizės lygmeniui. Tai – lygmuo, apie kurį „negalima kalbėti“: jeigu *ši lygmenį* panardintume į gyvenimo pasaulį, visuomenės nariai šio lygmens kaip *socialinio fenomeno* (t.y. *detaliai įgyvendinamo* struktūrinio fenomeno) neatpažintų.

Teoriją Garfinkelis „paslepia“ netarpiškose procedūrose, detalių aprašymuose. Parsonso dedukcinė teorija neįžvelgė tvarkos *procedūrinėse detalėse*. Labai radikaliai atsakydamas Parsonsiui, Garfinkelis atitinkamai kvestionuoja jo *sąvokų sistemos tvarką*. *Siauresnę* Parsonso mokslinės teorijos sampratą Garfinkelis sutapatina su *platesne* diferencijuotos diskursyvosios teorijos samprata. „Dedukcinė nuodėmė“ – Parsonso sukonstruotas fizikinis sąvokų sistemos modelis – netiesiogiai atsirūgsta labai diferencijuotai teorinei kultūrai. Radikaliai pertraukiami 1) epistemologiniai, 2) teoriniai, 3) metodologiniai ryšiai. Jokio tęstinumo nebelieka: ne tik Roberto Mertonso mokslų sociologija, bet ir Karlo Mannheimo žinojimo sociologija atsiduria už *radikalios orientacijos* ir *radikalų fenomenų* ribų. Negana to, vėlyvuojų

laikotarpiu tęstinumo nelieka, rodos, netgi pačios etnometodologijos istorijos atžvilgiu. Garfinkelis (1997) ankstesnę tarpsnį apibūdina kaip „pedagoginius interesus“ (kaip reikia suprasti, „parengiamąjį“ laikotarpį), o Lynchas siūlo atsiriboti netgi nuo Alfredo Schutzio teorinės kultūros, ankstyvąją etnometodologiją vadindamas „protometodologija“ (Lynch 1993).

Garfinkelio radikalią programą tolsta nuo klasikinio teorinio paveldo, *griežto požiūrio* reikalaujama ne analitinėje, o endogeninių detalių aprašymo srityje. Etnometodologijos *radikalumo* tendencija yra dviprasmiška: nuo klasikinių šaknų atsiribojama ne absoliučiai. Daroma klasikinių intarpų ir sąvokų atranka: Anne Rawls ir Garfinkelis grįžta prie Durkheimio, tiksliau, prie etnometodologinės *daiktų* eksplikacijos. Šiuo aspektu esminių neaiškumų kyla ir patiems etnometodologams: „Šis ambivalentiškas skatinas aiškintis ne tik tai, kaip etnometodologija galėtų teoriškai apmąstyti savo pačios empirinius tyrinėjimus, bet ir tai, ką šie empiriniai tyrimai reiškia socialinei teorijai, kurią praktikuoja kiti socialinės srities mokslininkai“ (Hilbert 2009; 159).

Kadangi teorinė Parsonso *voliuntarizmo* analizė baigėsi ten, kur ir turėjo baigtis – sąvokų sistemos lygmenyje, ji jau išsėmė didžiulį teorijos kalną „formaliųjų sąvokų samčiais“. Voliuntarizmas vargu ar įrodomas remiantis *argumentacija*. Argumentacinė Parsonso linija nepasiteisino *empiriniu* požiūriu, todėl socialinio veiksmo postfenomenologija *griežtai* reikalauja vengti trijų pagrindinių dalykų – 1) teorinio formalizmo, 2) sudaiktinančio techninio proto ir

3) matematizuotų socialinės elgsenos reprezentacijų.²⁰

Griežtumo empirinių tyrimų srityje motyvas reikalauja *griežtai* atsiriboti nuo interpretacinių metodologijų. Vėlyvasis Garfinkelis, taikydamas sociologijos istorijai *amnezijos* metodą, paslepia tyloje interpretacinius Schutz-Weberio–Meado socialinio veiksmo analizės pagrindus (Garfinkeliui svarbius ankstyvuoju laikotarpiu). Nėgana to, radikaliai atsiriboja nuo bet kokio „interpretavimo verslo“, nes teorinės bendrybės sudaiktina endogeninius fenomenus.²¹

Interpretaciniai Schutz fenomenologinės sociologijos – *laiko* ir retrospektyvios-perspektyvios *laiko-sąmonės* – aspektai sunyksta. Interpretacinės prigimties aspektai, kurie yra esminiai *nario patyrimui* gyvenimo-pasaulyje, darosi mažiau svarbūs. Dar daugiau: *šnekos analizėje*, kaip teigia Paulas Atkinsonas, šie aspektai redukuojami į *vienmačių sekų* formas (Atkinson 1988; 451). Etnometodologinė praksiologija prartėja prie empiristinio – adekvataus narių atskaitų aprašymo – lygmens: „Garfinkelio tekstai išplėtoja praksiologinį požiūrį į klasikinės

problemas ir filosofijos bei kultūros mokslų tematiką“ (Lynch 2001; 140). Drauge stiprėja *indiferentiškumo* taisyklės svarba. Tačiau *indiferentiškumas* traktuojamas kaip tyrimo tematika, bet ne kaip epistemologinė problema:

„Indiferentiškumo politika, užuot sutelkusi dėmesį į tai, ar sociologai apskritai gali įgyti adekvačias arba tinkamas fenomenų, kuriuos tiria, atskaitas, atveria alternatyvią tematiką, aprašančią, kaip nariai įgyvendina savo „metodologinę“ veiklą pragmatiškai spręsdami apie adekvatumo, tikslumo ir tinkamumo kriterijus“ (Lynch 1993; 142).

Adekvatumo kriterijų *epistemologija* pakeičiama alternatyvia – narių etnometodologinių veiklos būdų aprašymo – *metodologija*. *Alternatyvios tematikos* kriterijai radikaliai tapatinami su narių procedūrų ir veiklos detalių aprašymu. Nors „pedagoginių“, t.y. sociologijos istorijos, komponentų išvengiama, atsiranda specifiniai jų pakaitai: etnometodologų, o ypač Garfinkelio, instrukcijos tampa kasdiene etnometodologine „pedagogika“. Jei Garfinkelis, atsakydamas į teorinio pobūdžio klausimus, remiasi tik empiriniais pavyzdžiais, tai panašiai elgiasi ir kiti etnometodologai dažnai remdamiesi pa-

²⁰ Pozityvizmo verifikacijos susijusios ne su empirine tikrove, o su sąvokomis; pozityvizmas patenka į „klaidinančio konkretumo spąstus“ – apibendrinama nurodo Alfredo Northo Whiteheado verdiktą Anne Rawls, – (Rawls 2002; 49). Techninio proto alternatyvos – simbolinio interakcionizmo ir etnometodologijos kryptys – traktuotinos kaip reakcija į *ne-voliuntaristinius* Parsonso sintezės, o taip pat panašius marksizmo holistinių schemų bruožus (Mauzelis 2008; 15–6; taip pat žr. Seidman 1994; 127).

²¹ Bet kurias *bendrybes*, momentines tvarkos formas, kaip teigiama, neatpažįstamai ištirpdina procedūrinė tėkmė. Ryšys tarp pirmųjų (teorinių) bendrybių ir antrųjų (empirinių) bendrybių sunyksta. Bendrybės išcentruojamos ir tampa veiklos formomis – stebimomis-ir-atpažįstamomis procedūromis. Lawrenceas Wiederis pažymi: fenomenologinio metodo, redukcijos, arba *epoché*, paskirtis – padėti priartėti prie betarpiško pasaulio patyrimo, intencionalių sąmonės aktų, procesų ir atitinkamai orientuotų objektų (Wieder 1997; 2). *Unikalau adekvatumo* nuostata, kaip tikslina Lynchas, rekomenduoja 1) tobulinti praktinius procedūrinius įgūdžius, o ne paprasčiausiai kalbėti „apie“ juos, ir 2) visiškai atsisakyti įprastų visuomenės narių praktinio protavimo reprezentavimo metodų, grindžiamų nustatytomis socialinių mokslų schemomis (Lynch 1993; 274).

ties Garfinkelio empiriniais pavyzdžiais (ten pat). Etnometodologinių rekomendacijų ir instrukcijų gairė yra ta: empiriniai pavyzdžiai kalba patys už save: jau ankstyvajame rinkinyje Garfinkelis leidžiasi į matomą, tačiau nepastebimą pagrindo lūkesčių tikrovę naudodamasis pačių kasdienybės gyventojų empirinėmis kopėčiomis: *prisieksiujų, koronerių, keičiančiųjų lytį ...*

Vadinasi, jau ankstyvuojau laikotarpiu formuojasi nauja, palyginti su sociologine fenomenologija, *empiristinė kalba*,²² reikalaujanti atitinkamos *indiferentiškumo politikos*. Galima teigti, kad ši „politika“ tampa naująja epistemologija, kuri „kritiškai (sic!) peržiūri ir patikslina pagrindžiamąsias didžiosios socialinės teorijos problemas“ (Lynch 1993; 281): logikos, prasmės, metodo, praktinio veiksmo, socialinės tvarkos problemos, praktinio protavimo, detalės ir struktūros. Etnometodologijos interesus sudaro ne šių problemų „tematika“, bet jų kaip *fenomenų* statusas, kuris detaliam tiriama (ten pat).

Garfinkelio *indiferentiškumo* paaiškinimas naujajame rinkinyje pradedamas, kaip įprasta, nuoroda, kad *indiferentiškumo politika* kone visada *klaidingai traktuojama* (Garfinkel 2002c; 170–1). Indiferentišku-

mas – tai visų pirma indiferentiškumas formaliosios analizės politikos ir metodų atžvilgiu. Kita svarbi gairė – indiferentiškumas yra tyrimo praktika (ten pat). Kadangi įprasta, nemari visuomenė pati save organizuoja neišsemiamose atskaitingumo *detalėse*, reikia įgudusiai aprašyti organizacinius endogeninės tvarkos būdus. Endogeninių praktinių įgūdžių, arba meistriškumo, reikalavimai reikšmingai papildo, o gal net visiškai pakeičia, epistemologinius atsieto samprotavimo argumentus. Šių įgūdžių, kaip minėta, prireikia tiriant ir mokslinius, ir buitinius fenomenus. Dalykas tas, kad *meisteriškumas* būdingas pačių narių, detalizuojančių alternatyvų aibes, tikrinančių faktinį informacijos pobūdį, pateikiančių šanso ar šansų atskaitas, vertinančių, kuriančių, atpažįstančių, patikinančių, diegiančių nuoseklumą, koherenciją, efektyvumą, planingumą bei kitus racionalius individualių ir suderintų veiksmų požymius, metodo-logijoms (Garfinkel and Sacks 1986; 160).

Šie praksiologiniai akcentai dar labiau atskiria *etnometodologiją* kaip mokslinės krypties empirizmo formą ir *fenomenologinę sociologiją*, kurios akiratyje – *sąmonės* ir *subjektyvios prasmės* klausimai, nagrinėjami interpretuojant socialinį veiksmą.²³ Stiprėjant

²² Garfinkelio stilius – mažus, tačiau labai taupus ir netgi uždarus. Atsisakydamas pagrindinio socialinių mokslų tikslo – aprašyti socialinius reiškinius remiantis „objektyviais“ terminais (t.y. „ištaisyti“ indeksines išraiškas), jis radikaliai apsiriboja stebimomis-ir-referuojamomis situacijomis. Turbūt nėra atsitiktinis dalykas, kad Garfinkelis, kitaip nei fenomenologai, publikuoja itin mažai tekstų.

²³ Fenomenologiniu požiūriu, „realaus“ pasaulio objektai yra redukuojami į betarpiškos sąmonės objektus ir traktuojami kaip konstituoti intencionaliuose sąmonės aktuose. Kitaip tariant, prasmės konstituavimo ašis yra betarpiškos sąmonės pasaulis. Etnometodologiniu požiūriu, „objektyvūs“ socialinio pasaulio bruožai yra redukuojami į interpretacinių būdų, įgyvendinamų konkrečiose ir tęstinėse situacijose, visumą. Kitaip tariant, prasmės konstituavimo ašis yra tiesiogiai stebimos socialinės situacijos (plačiau žr.: Heap and Roth 1973)

moksliniams etnometodologijos akcentams, silpnėja *teoriniai*. Plečiantis EM korpusui, silpsta klasikiniai pedagoginiai interesai. Kadangi etnometodologijos pradininkas teorizavimo atžvilgiu kviečia laikytis tylos įžadų, numanomi *teoriniai* pagrindai ir lūkesčiai darosi sunkiai atpažįstami.

Darosi sunkiai atpažįstami ir *etno-metodologiniai* principai. Teiginio, kad EM nėra nei teorija, nei metodas, neparemia epistemologinė etnometodologinių procedūrų analizė, nes EM, kalbant griežtai, nėra netgi standartizuotos *procedūros*. *Orientuotų sąvokų* lygmuo radikalai suporuojamas su *orientuotų įgūdžių* lygmeniu. Iš pažiūros epistemologinį „metodo“ klausimą aptariamą Lynchas pradeda „to, kas nėra EM metodas“ eksplikacija. Anot Lyncho, formalūs analitikai, norėdami adekvačiai suprasti turinio, grafikų, matematinių išraiškų prasmę, ieško atitinkamo, susijusio su imanentiška pedagogika, metodo, kuris paaiškintų, „kas yra kas“. Priešingai, Garfinkelis remiasi, pasak jo, aiškiais etnografiniais terminais ir rekomenduoja „stiprią stebėjimo-dalyvaujant taisyklę“: tyrėjai turi įgyti „adekvačius“ kitų disciplinų meistriškumo įgūdžius kaip sąlygą, padedančią etnometodologiniam stebėjimui ir aprašymams (ten pat; 273–4).

Garfinkelis, kaip komentuoja Lynchas, tiria *darbui-būdingas* kompetencijas, kurio mis remdamiesi muzikantai drauge kuria muziką, o teisininkai formuluoja teisinius argumentus koordinuodami savo veiksmus. Garfinkelio programa inicijuoja mokslinių ir, konkrečiai, matematinių, praktikų „turinio“ tyrimus, tačiau tai nėra sumanymas išplėtoti arba sustiprinti Karlo Mannheimo žinojimo

sociologiją. Garfinkelis ir etnometodologai nesuinteresuoti aiškinti mokslinius faktus atsižvelgdami į jų konstravimo „kontekstą“. Jų tikslas yra ištirti, kaip specifinių disciplinų gyvenimo-pasaulyje sukuriami moksliniai atradimai ir matematiniai įrodinėjimai. Etnometodologų akiratyje: 1) reflektyvumo „problema“, t.y. įvairūs tiriami narių kalbos ir praktikos būdai; 2) epistemologinių ir metodologinių problemų „sujungimas“, t.y. Mannheimo programinės perskyros tarp *ideologijos kritikos* ir *žinojimo sociologijos aiškinimų* suardymas; 3) „neutralios“, arba „nevertinančios“, stebėjimo kalbos paieškos; 4) esminio perskyrų „neapibrėžtumo“ – tarp *socialinių* ir *techninių* veiksnių, *mokslo* ir *ne-mokslo*, *fakto* ir *konstravimo* – pripažinimas (Lynch 1993; 114–5).

„Sujungus“ epistemologines ir metodologines problemas lieka tik *kompetentingu-mo praktika*, detalūs aprašymai kaip instrukcinės *rekomendacijos kitiems* aprašymams ir t.t. Tačiau EM, perkeldama dėmesį į konkrečias situacines praktikas, vis dėlto negali išvengti aiškinamosios, tikslinančiosios, rekomenduojamosios „pedagogikos“. Kadangi EM, priešingai negu formalioji analizė, negali „pranešti“ apie savo atradimus („pranešimas“ – tai sudaiktinta reprezentacija), o gali tik „instrukuoti“, „konsultuoti“, „nukreipti“, „paliudyti“, tai *reprezentacinio negalimumo* našta sunkiai gula ant liaunų etnometodologinės praksiologijos, pernelyg lengvai „sujungusios“ epistemologiją ir metodologiją, pečių.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad „tik“ instrukciniai pakeitimai turi esminių išsiskakančių padarinių. Aiškiai silpstant konvenci-

niams kriterijams, kurie nuo seno naudojami filosofijoje ir sociologijoje, sunyksta EM turinio aiškumas ir formos kompleksiskumas. EM tekstuose daugėja pasikartojančių aiškinamųjų rekomendacijų: „kas nėra EM“, „kaip nereikėtų traktuoti etnometodologinių aprašymų“, „čia teigiami dalykai – ne ironija“, „EM aprašymai – indiferentiški“ ir pan. Dar daugiau. Teorinę *meistriškumo* sampratą redukovus į techninių veiklos būdų aprašymo kompetencijas, etnometodologai potencialiai praranda dalyką, kurį sociologinių tyrimų logikos patriarchas Arthuras Stinchcombe'as, kalbėdamas apie *meistriškumo* svarbą, vadina „probavimo akmenimis“. Stinchcombe'as pateikia analogiją: „tai“, ką daro Claude Levi-Straussas, kai jis savo biografijoje aiškina, kad, prieš pradėdamas kažką rašyti, perskaito keletą Karlo Marxo *Liuji Bonaparto Briumerio aštuonioliktosios* puslapių. „Aštuonioliktoji“ – tai *meistriškumo* pavyzdys, rodantis būdą, į kurį turėtų lygiuotis sociologinis tyrimas.²⁴

Meistriškumo turinys ir formos, be abejo, skiriasi. Tačiau nuolatiniai „radikalūs

pertrūkiai“ etnometodologinėje programoje daro poveikį, tikėtina neigiamą, turinio ir formos santykiui. „Klampios“ kalbos dažnai nesupranta, išskyrus etnometodologus, netgi anglakalbiai: „Manau, kad etnometodologiją labai sunku suprasti, nes pagrindiniai jos autoriai iš tikrųjų nerašo angliškai <...> (Rex 1987; 22). Ernestas Gellneris, vienas moderniosios teorijos kūrėjų, kritinį savo straipsnį pavadinęs „Kalifornijos subjektyvumo būdo į-gyvendinimo industrija“, taip pat kreipia dėmesį į kalbą²⁵:

„Išžiūrėkime: jie rašo blogai, o jų stilistiniai trūkumai kyla iš tų pačių požymių – lengvabūdiško neologizmo, atsainaus požiūrio į tikslumą ir griežtumą aiškinant, įkarščio pasakyti daugiau, ir pasakyti kartojantis, o ne išplėtojant tai, kas jau buvo pasakyta, ir panašiai. Visa tai buvo pastebima sociologų bendruomenėje, iš kurios jie kilo, gerokai anksčiau – dar prieš išgirstant apie ypatingą jų posūkį.“ (Gellner 1975; 435)

Nenuostabu, kad augant EM korpusui gausėja etno-centrinių pasikartojimų. Naujojo Garfinkelio rinkinio bendrautorės Anne's Rawls tekste „Redaktorės įvadas“ egzgetiškai plėtojama ta pati „kas nėra etno-

²⁴ „Originali Thomaso Kuhno *paradigmos* sampratos, kuri pernelyg dažnai vartojama kaltinamąja prasme, nuoroda – *klasikai kaip gero darbo modeliai*. Paradigma yra tinkamas ir potencialus būdas įgyvendinti mokslinį darbą. Taigi probavimo akmuo yra konkretus vertybių, kurias galėtų turėti mokslinis darbas, pavyzdys, į kurį lygiuojamasi norint padaryti įnašą į disciplinos raidą“ (Stinchcombe 1986; 347; kursyvas mano – A. V.).

²⁵ Negatyvus Ernesto Gellnerio požiūris į etnometodologinę stilistiką yra visiškai suprantamas teoretiko atsakas į kraštutiniai radikalų ryšio su teorine kalbine tradicija pertrūkį. Kraštutiniai deskriptyvioje etnometodologų stilistikoje Ernestas Gellneris įžvelgia solipsistinių *nuolatinio kartojimosi* bruožų, kurie išlieka ir, rodos, stiprėja: daugelis tekstų apima *pasikartojančias teorines* dalis, aiškinančias, *kas yra formalioji analizė ir ko ji negali padaryti, kas nėra etnometodologija, kas yra etnometodologija, kokios yra etnometodologinės sąvokos, kokie svarbiausi originalios krypties pirtakiai...* Užuot kreipę dėmesį į pozityvius Gellnerio ir kitų kritikų aspektus, nurodančius būtent *pirtako* specifinės kalbos bruožus, iš kurių rutuliojasi paskesnė visos krypties stilistika, etnometodologai linkę tiesiog aprašyti kritikus ir jų teiginius (Lynch 1993; 26–8) arba indiferentiškai pareikšti, kad Gellnerio traktuotė priskiriama abejotinam „diletantiškam lygmeniui“ (Armstrong 1979; 65).

metodologija?“ tema. Norėdama paaiškinti, pasak jos, „paprastą“ etnometodologijos idėją – kad žmonės, įgyvendindami kasdienę veiklą, naudoja metodus (Rawls 2002; 5) – Rawls pasitelkia sistemingą *teorinę argumentaciją*, turinčią padėti skaitytojuui suprasti tai, *kas nėra etnometodologija*, ir *kodėl etnometodologija nėra teorija* (Rawls vartojama kalba, be kita ko, labiau panaši į skaidrią argumentacinę jos tėvo, Johno Rawlso kalbą, negu klampią-instrukcinę mokytojo, Haroldo Garfinkelio, kalbą).

Pirma, kai Garfinkelis kalba apie *narių metodus*, jis, anot Rawls, nenurodo į taisykles arba gramatiką. Taisyklės ir gramatika yra endogeninė socialinės praktikos dalis, o etnometodologija yra metodų, kuriuos žmonės naudoja kurdami atpažįstamas socialines tvarkas, tyrimas. *Antra*, pati etnometodologija nėra metodas. Tai pastanga išsaugoti socialinio fenomeno *tęs-ti-nu-mą* ir *tvark-in-gu-mą*. „Etnometodologija yra narių metodų tyrimas, grindžiamas teorija, kad nuodugnus dėmesingumas socialinio fenomeno detalėms atskleis socialinę tvarką“ (ten pat; 6). *Trečia*, pagrindinė taisyklė yra ta, kad metodai, kurie remiasi *retrospektyviu* požiūriu į socialinę tvarką, negali atskleisti narių metodų. Naudojamas metodas turi išsaugoti *įgyvendinamos situacinės tvarkos* detales. Todėl etnometodologams svarbu „panirti“ į situacijas, kurios yra tiriamos, t.y. būti *kompetentingais* praktikuotojais tų socialinių fenomenų, kurie yra tyrinėjami.

Ketvirta, etnometodologija, kitaip nei kartais teigiama, sutelkia dėmesį ne į individus. Individualūs asmenys, kurie dalyvauja socialinėse situacijose, tiriami tiek, kiek jų

asmeniškos savybės atskleidžia *kompetencijas*, kurių reikia norint įgyvendinti atpažįstamas socialinės tvarkos detales. *Penkta*, etnometodologija nėra kognityvinė, koncepcinė disciplina, artikuliuojanti tikrovę. Garfinkelio etnometodologijos dėmesio centre – įkūnytotos, endogeninės, paliudijamos praktikos:

„Pasak Garfinkelio, etnometodologinių tyrimų rezultatas yra Durkheimio rekomendacijos – kad objektyvi socialinių faktų tikrovė yra pagrindinis sociologijos principas – įgyvendinimas. Garfinkelis skiriasi nuo Durkheimio tuo, kad pakeičia jo prielaidą, jog objektyvi tikrovė yra konformiškumo institucionalizuotoms suvaržymų formoms rezultatas, teigdamas, kad socialiniai faktai yra tvarkingi endogeniški situacinių procedūrų reiškiniai kaip nemarios kasdienės visuomenės įgyvendinimas.“ (ten pat; 9).

Tai, kad Durkheimas tiria realius, šiaurinio pasaulio daiktus (Garfinkel 2002c; 249), arba tai, kad kai kurie gretinami Durkheimio ir Alfredo Schutzto intarpai „atskleidžia stulbinančių panašumų vertinant jų požiūrį į socialinę tikrovę“ (Greiffenhanke and Sharrock 2009; 123), savaime neišsprendžia Durkheimio *reprezentacijų* problemos: ar ankstyvasis Durkheimas yra „kraštutinis pozityvistas“, ar „etnometodologas“ (kaip, pavyzdžiui, įrodinėja Rawls)? Rodos, kad *epistemologinę problematiką* pakeitus *endogeninio patyrimo praktika*, t.y. susidarius epistemologinei tuštumai, stiprėja EM priklausomybė nuo FA, kuriai ankstyvajame Garfinkelio rinkinyje priklausė ir Durkheimas. Iš pažiūros *kompetentingi* etnometodologiniai aprašymai neturi ir, rodos, negali turėti jokių ryšių su FA, o galbūt ir Durkheimio, *reprezentacijomis*. Tačiau, radikaliai modifikavus vieną pagrindinių jos klasikų –

Emilį Durkheimą, išryškėja komplementari funkcinė FA reprezentacijų ir EM instrukcijų tarpusavio priklausomybė. Ir EM įgyvendina „nebendramatišką“ darbą, ir FA įgyvendina „nebendramatišką“ darbą, nors klasikinis abiejų nebendramatiškų pusių pirmtakas – Durkheimas! Asimetrija legitimuoja „abiejų pusių“ darbą. Teorinė *trans-situacinių reprezentacijų* problema redukuojama į realiai egzistuojančių nemarių tvarkos fenomenų detalių aprašymus. Epistemologinė tuštuma apsaugo *radikalius fenomenus* ir *tiesioginių patyrimą* nuo epistemologinių problemų naštos (šias problemas klasikiniu laikotarpiu jau išsprendė Durkheimas).

Socialinio mokslo programos, Garfinkelio požiūriu, labiausiai trikdė *pilnuma* (*daugybė, pleni-luniumas, pilnatis*). *Socialinis mokslas*, kuris nežino, ką daryti su kasdienės veiklos detalių perpildyta pilnuma, randa išeitį – konkrečias įprastos tvarkos detales tiesiog įtraukia į *analizės įrankių* ir *metodų* tvarką. Todėl detalės, randamos šio mokslo *modeliuose*, sudaro *nekintančius pasikartojančius požymius*, kurie ir yra FA tyrimų fenomenai.

Ir priešingai, EM „etnometodologinių tyrimų katalogas“ liudija, kad įprasčiausiose kasdienio gyvenimo veiklose tvarka yra. Tai – fenomenalių detalių *pilno konkretumo, testinio procedūrinio įgyvendinimo tvarka*, kuri nepraranda – čia verta įtempti teorinę savo klausą – *bendrumo*. Tačiau *bendrumą* Garfinkelis tuoj pat išcentruoja paversdamas jį *santykišku* reiškiniu: „Bendrumą traktuojau kaip sinekdochą, nurodydamas įvairius patiriamų fenomenų bruožus, kuriuos formalioji analizė surenka ir aprašo kaip struktūras“

(Garfinkel 2002c; 96). Kitaip tariant, *bendras* yra *dalinis*, o *dalinis* yra *bendras*: bendrumas (pavyzdžiui, indukciniai socialinio mokslo apibendrinimai) yra pilno konkretumo *dalis*. Ir dar: fenomenalios pilno konkretumo detalės yra „keistos“ – *nepagaunamos, tik atrandamos* ir *ne įsivaizduojamos*: „Jos negali būti įsivaizduojamos, bet yra aktualiai atrandamos, ir tik bet kuriuo aktualiu atveju“ (ten pat).

Anot Garfinkelio, FA, įgyvendindama *transcendentinio analitiko* ir *universalaus stebėtojo* privilegijas, ypač daug dėmesio skirdama *projektavimui* ir apibendrinančio reprezentacinio teorizavimo *administravimui*, ignoruoja netarpiškas, aktualiai paliudijamas nemarios visuomenės detales. Todėl šiai programai esą lieka vienintelė išėitis – įgyvendinti kruopščias analitines procedūras, kurios leistų įrodyti įprastos veiklos *statusą*. *Tai* darydamas *analitikas* tampa *ženklų interpretuotoju*:

„Nuosekliai vadovaujantis šia procedūra paskui įrodinėjama, kad interpretacija yra neišvengiama. Teigiama, kad „žymenų, indikatorių, ženklų ir simbolių“ konstravimas ir interpretavimas yra neišvengiamas dalykas, kurį turi įgyvendinti sociologas ir socialinės srities mokslininkas norėdamas paliudyti savo tyrimų ir kasdienės veiklos korpuso statusą (ten pat; 97).“

FA metodologijos ardymas, kuris remiasi viso to, kas nėra etnometodologija, kritika (Lynch 1993; 281), padeda Garfinkeliui 1) nuskaidrinti nemarių detalių sritį, 2) atkerėti „bendrumo geismą“, 3) paskleisti esminių abejonių „teorinio mąslumo“ formomis. Užuoat eksplikavęs arba pagilinęs socialinės teorijos, artikuliuojančios *bendrumo* problemą, išteklius ir galimybes (ankstyvajame

rinkinyje šitaip buvo nagrinėjama teorinė *racionalumo* samprata), jis apsiriboja programine EM ir FA perskyra ir orientacine „šiukštu nesudaiktink!“ epistemologija: Garfinkelis nepaliaujamai priešinasi bet kokioms pastangoms, kad ir kokios jos būtų mašlos, sukongretinti tiriamą praktiką remiantis bendrumo detalizavimu“ (Heritage 1987; 266).

Simetrizuodamas *mokslinę nuostatą* ir sveiko *proto nuostatą* Garfinkelis beveik nepalieka *tarpo*. Simetrija reikalauja aiškintis bent dvi *tarpo* reikšmes – ir sveiko proto teorijos, ir socialinės teorijos galimybių sąlygas. Ankstyvasis Garfinkelis Schutz'o klausimą – „Kaip gali egzistuoti bet kuris sveiko proto pasaulis?“ – svarsto. Tačiau netiria *socialinės teorijos* galimybės sąlygų. Simetrija jam svarbi tik *etno-metodologiškai*, t.y. legitimuojant aprašomąją *sek paskui gyvenimą* tyrimo programą. Vėlyvojo Garfinkelio brėžiama dvinarė priešprieša tarp EM ir FA daugiau ar mažiau kvestionuoja ankstyvuosius teorinius ir filosofinius pagrindus. Todėl mašlumo, tiksliau, teorinės ir filosofinės kultūros, *atkerėjimo* uždavinys darosi panašus į senąją biheivioristinę orientaciją, kuri pozityvizmo programą pavertė radikaliu empirizmu. Pažeisdamas savo paties indiferentiškumo taisyklę, jis *įvertina* FA (nes naudoja ne jos pačios vidinius, o jai išorinius, EM, kriterijus):

„Tačiau! Atsargiai! Nėra nė menkiausios abejonės, kad socialinių mokslų literatūros dalykai yra nuodugnai aprašyti, adekvačiai ir akivaizdžiai. Čia nėra jokios ironijos. Jokios“ (Garfinkel 2002a; 68).

Vienas pagrindinių FA kriterijų yra *aiškinimas*. Tačiau Garfinkelis pabrėžtinai var-

toja etnometodologinio lygmens kriterijus – „nuodugnai aprašyti, adekvačiai ir akivaizdžiai“. Etnometodologinio lygmens kriterijus („adekvačiai“) radikaliai skiriasi nuo FA kriterijaus („adekvačiai“). Pirmasis kriterijus paliudija, kad nariai, įskaitant čia minimus, adekvačiai įgyvendina praktinį sociologinį protavimą teikdami nuodugnias atskaitas. Garfinkelis radikaliai etnometodologiškai įveiksmina *adekvatumo* kategoriją, todėl ji netenka *savarankiško* epistemologinio statuso. Todėl jo pasakymas „čia nėra jokios ironijos“ skamba ironiškai: visi praktinio sociologinio protavimo aprašymai, įskaitant FA ir EM atskaitas, yra įgyvendinami tiesiogiai, nuodugnai, „iš vidaus“. Garfinkelis, elgdamas radikaliai etnometodologiškai, išvengia požiūrio į *pagrindinius* FA kriterijus ir neatsako į klausimą: ar adekvatūs *aiškinimo* kaip konvencinės epistemologijos kriterijai?

Neironiška Garfinkelio ironija labai paprastai išsprendžia pagrindinę postpozityvizmo – teorinių diskursų *nebendramatiškumo* – problemą. 2002-ųjų rinkinyje Garfinkelis dažnai akcentuoja etnometodologijos *nebendramatiškumo* statusą, *tyla* ir *empiriniais pavyzdžiais* liudydamas, kad grįžti prie pačių daiktų, rodos, galima vienu vieninteliu, radikalaus etnometodologinio empirizmo, keliu.

„Tačiau! Atsargiai! Nėra nė menkiausios abejonės, kad *nebendramatiški* socialinių mokslų literatūros dalykai yra nuodugnai aprašyti, adekvačiai ir akivaizdžiai. Čia nėra jokios ironijos. Jokios“.

Etnometodologija, išcentruodama *nebendramatiškas* sociologijas, centrą vis dėlto pasilieka. Tai – privilegijuotas etnometodologinis priėjimo prie „radikalių fenomenų“

būdas: kitos sociologijos, sudarančios milžinišką FA, neturi galimybių pasiekti radikalių detalių tekstūrų, todėl jų nebendramatiškumas yra iliuzinis. EM centras – tai nebendramatiškas dualistinis FA ir EM ryšys, arba santykis, integruojantis *aiškią* ir *latentinę* profesinio darbo pasidalijimo funkcijas.

Garfinkelis, visiškai atsakydamas argumentavimo kriterijų, sukuria epistemologinę tuštumą. Diurheimiško profesinio darbo pasidalijimo metmenis apgaubia *tyla*. Vargu ar šioji tylą gali atverti galimybę diskutuoti dėl teorinių klausimų, kurie yra reikšmingi ir vaisingi daugeliui sociologijų, nes radikalus darbo pasidalijimas rodo, kad „etnometodologinis nesuinteresuotumas“, arba privileijuotas EM centras, susilaiko nuo „tradicinės sociologijos“ adekvatumo, vertės, reikšmės, būtinumo, praktiškumo, sėkmės, nuoseklumo sprendinių.²⁶

Nenaudodamas kriterijų, kuriuos ilgainiui subrandino daugelis teorinių kryptių, Garfinkelis pasmerkia save „naujakalbei“, kuri visų pirma svarbi EM katalogo nariams kaip egzegzės šaltinis. Nedalyvaudamas teoriniuose diskursuose Garfinkelis dažnai kartoja tuos pačius dalykus. Nors dėl anksčiau nurodytų priežasčių reikia analitiškai skirti ankstyvąjį ir vėlyvąjį tarpnius, tačiau radikalaus postfenomenologinio empiristinio posūkio pradžia yra būtent ankstyvasis tarpnis. Išskirtinis dėmesys *indeksinėms*

išraiškoms nustumia į antrą planą *trans-situcinio bendrumo* problemas. Pereigą iš ankstyvojo į vėlyvąjį tarpinį galima pavaizduoti šitaip: 1) *ženklų-ir-veiksmo* prasmė indeksuojama tik situaciškai, kontekstiškai, todėl, norint adekvačiai aprašyti socialinius veiksmus, reikia adekvačiai priartėti prie kontekstinių, detalai išsišakojančių veiksmo situacijų, arba „praktikų ir mokslo pasiekimų reflektyvumo, būdingo organizuotai kasdienio gyvenimo veiklai, kuri yra iš esmės reflektivi“ (Garfinkel 2005; 12); 2) ši rekomendacija ragina skaityti alternaciškai: ne papunkčiui, o nebendramatiškai, vienu ir tuo pačiu metu antrąjį skaitymą vadinant instrukcija, veikiau instrukciniu veiksmu (Garfinkel 2002c; 112).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ankstyvasis Garfinkelis radikaliai kvestionuoja ne tik absoliučią, bet netgi *kontekstinę* tiesos vertę (Garfinkel 2005; 10). Visi aprašymai – „neištaisomai“ reflektyvūs ir, praktiniu požiūriu, *tik* laikini. Ir sąveikos, ir aprašymai yra reflektyvūs. Stebėtojo ir situacijos vyksmo santykis yra toks, kad aprašymas tampa šio *tęstinio* santykio dalimi. Šis etnometodologinis radikalumas, epistemologinis kontekstualizmas, suskliaudamas visas ankstesniasis metodologijas,²⁷ sužadina grandininį nerimą: kas yra mokslas; kas yra teorija; kas yra sociologija; kas yra socialinis mokslas; kas yra etnometodologija?

²⁶ Etnometodologinis nesuinteresuotumas“ reikalauja tirti „formalias struktūras“ aprašant narių – kad ir kas jie būtų, kad ir ką jie įgyvendintų – atskaitas ir susilaikant nuo visų adekvatumo, vertės, reikšmės, būtinumo, praktiškumo, sėkmės, nuoseklumo sprendinių (Garfinkel, Sacks 1986; 162).

²⁷ Loginis empiristas naudoja „linijinę“ priežasties-padarinio schemą, kuri „teikia motyvaciją daugeliui metodologinių tyrimų, siekiančių juos [indeksinius požymius] ištaisyti“ (ten pat; 11). Šis linijinis, pedantiškas (*ad hoc linijos* atžvilgiu) aprašymas ne tik siekia, bet *visuomet ištaiso* indeksinius ir reflektyvius požymius.

Radikali nuostata vėlyvuju laikotarpiu leidžia gana lengvai pereiti nuo *etno-metodologijos* prie *etnomokslo*. Etnometodologija, kaip tikslina Wess Sharrockas, nesitaiksto su vyraujančia tendencija sociologijoje, nes ji – neregeneruojanti disidentinė tendencija (Sharrock 2001; 249).²⁸ Ji nesitaiksto su vyraujančia nuostata – teikti vadovaujantį vaidmenį *teorijai*; tiksliau, *teorijai* ir *metodologijai*, kurių bendrosios kategorijos ir analitinai įrankiai eliminuoja *endogeninius* indeksinių išraiškų vartojimo ir tyrimo aspektus.

„Etno-metodologija yra 1) etnomokslas, tiriantis metodus, kurie vartojami neapibrėžtoje vietinių veikų skalėje, 2) endogeninis praktikų – jų, jose ir kaip jų – tyrimas specifinėse organizacijose, darbo vietose ir veikose.“ (Lynch 2002; 486)

Iš pažiūros nereikšmingas akcentų sukeitimas – *etno-metodologija* yra *etno-mokslas* – epogėjų pasiekia neįprastoje rašto kultūroje.

2002-ųjų Garfinkelio rinkinyje apstu ženklų ir patikslinimų – žvaigždučių, brūkšnelių, skliaustelių, perbrauktų skliaustelių, kabučių, kursyvų, išnašų, kurios nurodo kitas išnašas. Naujakalbę reikia komentuoti papildomai (žr. Rawls 2002; 1–64). Naujoji ikonografija yra kraštutinis žodžių, teiginių, sakinių, prasmų redukavimas į ženklus (sena formalistinė idėja, kurios atsisakė netgi B. Russellas). Už savo „nugaros“ palikdama labai įvairiopą FA argumentų skalę, EM alternacija šitaip kompensuoja epistemologinės tuštumos „baimę“. Empiristinės EM instrukcijos sudaro „epistemologines“ rekomendacijas bendro kolektyvinio korpuso nariams, kurie savo ruožtu plečia gausius išsiskojimus. EM juda dialogiškai, bet tik „iš vidaus“ – mažais koncentriniais ratais.

Etnometodologijos kaip etnomokslo „epistemologiniai argumentai“ – tai konkre-

²⁸ Andrew Abbottas primena, kad etnometodologija yra platesnio XX a. 7-ojo dešimtmečio pabaigos – *naujojo konstrukcionizmo* – sąjūdžio dalis. Anuomet etnometodologinė sociologų „sektą“ buvo „maža, intensyvi ir labai susiskaidžiusi“. Abbotto požiūriu, kelia nuostabą, kad Aaroną Cicourelį, kurį išorės stebėtojai laikė vienu iš etnometodologijos grindėju, vidiniai grupės nariai toli gražu ne visada siejo su pagrindine etnometodologijos kryptimi (Abbott 2001; 74). Atkreiptinas dėmesys į du aspektus, svarbius šiame straipsnyje plėtojamų argumentų požiūriu. Pirma, skilimas „jau ištakose“ leidžia etnometodologiją traktuoti kaip potencialiai įvairiopą *teorinį* (ne tik metodologinį) sąjūdį ir teikia galimybę laisviau, ypač šiomis dienomis, interpretuoti skirtingus galimų jungčių derinius. Antra, būtent *ištakose* Haroldas Garfinkelis, kitaip nei kitos naujojo konstrukcionizmo kryptys, kreipiančios žvilgsnį *pragmatizmą*, į etnometodologijos *pagrindus* įtraukia Europos mąstytojų – *žemyninio filosofinio konstrukcionizmo* (ten pat; 75) – idėjas. Ši Abbotto nuoroda papildomai liudija, kad, pripažįstant skirtingų galimų interpretacijų svarbą, reikia atidžiau įvertinti *pirminę etnometodologinę* Alfredo Schutzto fenomenologinės sociologijos redakcijos versiją. Darkart primintina: 1967-ųjų Garfinkelio tekstų rinkinyje Schutzas interpretaciškai yra labai svarbus, o 2002-ųjų – Schutzto „vietą“, galima sakyti, užima konceptualiai minimalūs dviejų prancūzų fenomenologų – Arono Gurwitsch'iaus ir Maurice'o Merleau-Ponty – intarpai. Tačiau šie intarpai rodo, kad keičiasi tik kai kurios vartojamos sąvokos, operacionalizuojamos kaip tyrimo priemonės, orientacinės gairės. Atsižvelgiant į Garfinkelio *empiriskęjančią tendenciją*, reikia skirti *ankstyvojo Garfinkelio* ir *vėlyvojo Garfinkelio* metodologinių idėjų raidos tarpinius. Minimalus dėmesys teorijai ir argumentacijai ankstyvuju laikotarpiu pamažu tirpsta „indiferentiškoje“ vėlyvojo tarpsnio tyloje. Tačiau *tyla* – ambivalentiška. Nors Garfinkelis pabrėžia, kad jo apibrėžimai neįtraukia *jokios ironijos*, ironijos prigimčiai būdingas *nuotolio* aspektas lenda kaip „yla iš maišo“.

tūs patikslinimai, kurie aprašo fenomenalias detales, o ne EM procedūras (metodus). Pasinaudodamas Wittgensteino siūlymu Garfinkelis numeta šalin *teorines kopėčias* ir iš vidaus stebi atskaitingus kasdienio socialinio gyvenimo bruožus – neištaisomai dvilypę, neišreiškiamą, mistinę inter-subjektyvumo *praxis*:

„6.522 Iš tikrųjų esama kažkas neišreiškiamas. Tai *rodo save*, tai yra mistiška. <...>

6.54. Mano sakiniai aiškina tui, kad tas, kuris mane supranta, galiausiai atpažįsta juos kaip beprasmius, kai jais, ant jų, per juos žengia. (Jis turi, taip sakant, numesti šalin kopėčias po to, kai jomis užlipo.)“ (Wittgenstein 1995; 112)

Etnometodologija atsigręžia į formaliojo analitiko užmirštą sritį – tėkmę, formavimąsi, unikalaus patyrimo akimirkas, atsitiktinumus, detales. Formalioji analizė *joms* abejinga, nes *jos retai kartojasi*, kaip pasakytų Wittgensteinas, – šios indeksinės išraiškos vargiai pasiduoda formaliajam apibendrinimui. Kadangi šių unikalių, arba, formaliosios analizės požiūriu, *trivialių*, detalių teorinis protas dažniausiai „nemato“ ir apibendrinamas jas „ištaiso“, etnometodologija ne teorizuoja (pateikdama argumentus), o detalai aprašo. Tai – ne *konceptualaus kognityvinio*, bet praktinio *procesinio teorizavimo* forma, „praktinio teorizavimo *praxis*“ (Garfinkel 2002c; 234). Ką liudija šis radikalus

teorinių kopėčių „išardymo“ eksperimentas? Patys etnometodologai, nepaisydami sociologinio diskurso pokyčių, į šį klausimą, kaip visada, atsako reikšminga *tyla*:

„Per pastaruosius keturiasdešimt metų etnometodologai paskelbė apie kai kuriuos reikšmingus atradimus pateikdami nepakeičiamų išvalgų, rodančių, kaip formuojasi visuomenė ir socialinės sistemos. Tačiau jie ambivalentiškai vengia bendrųjų išvadų, kurias galėtų daryti remdamiesi savo tyrimais, arba pasiūlymų, kaip jų tyrimai galėtų būti integruoti į bendrąją teoriją.“ (Hilbert 2009; 159)

Garfinkelis numeta kopėčias „šalin“: kad tik neliktų „vien tik su sąvokų pasauliu kaip sociologinio tyrimo dalyku“ (Rawls 2002; 50). Likęs be konceptualaus užnugario Garfinkelis sugretina – iki pavojingai nepermatomos ribos – *mokslinę* ir *sveiko proto* nuostatas drauge eliminuodamas neokantišką savireflektyvumo epistemologiją.²⁹ Likęs be epistemologijos Garfinkelis pasitelkia nuostabų filosofinį Wittgensteino fragmentą:

„6.44. Ne tai mistiška, kaip yra pasaulis, o tai, kad jis *yra*“ (Wittgenstein 1995; 111).

Šį fragmentą Garfinkelis pertvarko į standartizuotą empiristinę aprašomąją EM programą, rodos, prarandančią, bent jau kalbiniu požiūriu, *filosofinės nuostabos* elementus. Todėl Anne Rawls, ko gero, yra teisi kreipdama dėmesį į etnometodologijos

²⁹ Anne Rawls skiria tris intelektualus – Ludwigą Wittgensteiną, C. Wrightą Millsą ir Haroldą Garfinkelį, kurie tuo pačiu metu, XX a. ketvirtajame dešimtmetyje, nepriklausomai vienas nuo kito svarstė problemiškus *empirizmo* ir *neokantizmo* klausimus, siekdami rasti sprendimus, susijusius su *prasmės* ir tariamo *atsitiktinumo* – atpažįstant aktualias socialines kalbos formų vartojimo praktikas – problemomis. Visi trys įrodinėjo: užuot diegę konceptualią, arba kognityvinę, tvarką patyrimui ir tariamam socialinių praktikų atsitiktinumui, turėtume suteikti adekvatų pagrindą *prasmės teorijai* ir – Millso ir Garfinkelio atvejais – *tvarkos teorijai* (Rawls 2002; 2–3).

unikalumą ir įrodinėdama, kad Haroldas Garfinkelis kaip intelektualinis disidentas – vienas lauke karys:

„Vienintelis Garfinkelis sutelkė dėmesį į discipliną kaip visumą įrodinėdamas, kad empirinę sritį redukuojant į konceptualią *visiškai* sunyksta – kiekvienu konkrečiu atveju – socialinės tvarkos fenomenas. Būtent Garfinkelis susiejo supratingumo ir socialinės tvarkos problemas. Jo nuoroda buvo ta, kad sociologija, kaip ji buvo praktikuojama prestižinėse XX a. sociologijos katedrose, nagrinėjo socialinės tvarkos fenomeną taip, kad socialinės tvarkos fenomenas buvo nematomas. Požiūris į socialinės tvarkos problemą kaip į supratingumo, arba paliudijamų koherencijų, problemą leidžia tirti socialinę tvarką remiantis empiriniais terminais.“ (Rawls 2002; 50)

Kaip informuoja Anne Rawls, į teorinius klausimus Haroldas Garfinkelis neatsako todėl, kad argumentacija yra *teorinių įrodinėjimų* (angl. *theoretical demonstrations*) sritis, kurioje vyrauja išsivaizduojamų dalykų figūracijos. Todėl jo požiūris plėtojamas ne kaip argumentas, bet veikiau kaip *įrodinėjimas*. Štai kodėl Garfinkelis, atsakydamas į teorinę kritiką, gilina *empirinių tyrimų detalių* lygmenį, o ne teorinę argumentaciją; „Garfinkelis pasakytų, kad jis *nuosekliai* atsako kritikams pateikdamas *geresnius* ir *nuodugnesnius* narių metodų aprašymus“ (Rawls 2002; 63–4; kursyvas autorės). Taigi kol kas aišku tik tiek:

nors etnometodologija neketina kvestionuoti socialinės teorijos statuso, tačiau kartu atsisaiko *argumentuotai* eksplikuoti teorijos ir empirinių detalių tarpusavio ryšius.³⁰

Etnometodologinės politikos, vis labiau atsisakančios privalomų egzegetinių (teorinių) tekstų, evoliucinis rezultatas yra *mokslinė postfenomenologija*, kuri įplaukia į alternatyvų neteorinį farvaterį kartu su *šnekos analize*. *Supratimo* ir *aiškinimo* komponentai ankstyvajame Garfinkelio tekstų rinkinyje išsaugo tinkamą įtampą tarp *filosofinės-sociologinės* ir *sociologinės-mokslinės* pusių. Šias – supratimo ir aiškinimo – puses jungia *procedūrų* samprata kaip pagrindinė etnometodologinės epistemologijos sąvoka. Procedūrų samprata – „pakankamai radikali“ ankstyvojoje versijoje: situacijų prasmė atskleidžiama *stebimose-ir-referuojamose* procedūrose. Vėlyvojo Garfinkelio etnometodologijos ryšiai su fenomenologine filosofija darosi kritiškesni, o ryšiai su fenomenologine sociologija, tiksliau, pirmtako Alfredo Schutzo idėjomis ir sąvokomis, Garfinkelio tekstuose nebeidentifikuojami. Vėlyvojoje postfenomenologijoje filosofinis *supratimo* komponentas visiškai pajungiamas *aprašomajam* – stebimų-ir-referuojamų visuomenės narių atskaitų – *aiškinimui*.

³⁰ Prisimenant Randallo Collinso (1998) įnašą, atskleidusį *konflikto* principo svarbą istoriškai formuojantis filosofijai, reikėtų pridurti, kad institucinė ir argumentacinė kova dėl pozicijų ir prielaidų, ypač aštri 7-ame ir 8-ame dešimtmėčiuose, ir šiomis dienomis yra integrali etnometodologinės „politikos“ dalis. Mokslinė sociologija, susiformavusi Harvardo ir Kolumbijos universitetuose 5-ame ir 6-ame dešimtmėčiuose, Garfinkelio požiūriu, ne tik kad nenuskaidrino socialinės tikrovės supratimo klausimų, bet ir nuklydo svertima tikrovei – teorinio ir matematinio sąvokų pateisinimo – kryptimi (Rawls 2002; 52). „Nenuostabu, jog asmenys, subrandinę savo karjeras konceptualiaje specializuotos „mokslinės“ sociologijos lygmenyje, greitai ėmė ginti savo požiūrį. 7-ojo dešimtmečio pabaigoje ir 8-ojo pradžioje Garfinkelis buvo apkaltintas – ši serijinį puolimą galima pavadinti „atakomis“ – kaip asmuo, apskritai nesusięs su sociologija. Etnometodologija buvo apibūdinama kaip užsiėmimas individualiais ir trivialiais dalykais“ (ten pat; 50).

Haroldo Garfinkelio polinkis tapatinti etnometodologiją ir konkrečių tyrimų korpusą vėlyvuju periodu ne silpnėja, o stiprėja. O šis „beveik tapatinimas“ verčia pakartotinai eksplikuoti *etnometodologijos* ir *socialinės teorijos, etnometodologijos ir fenomenologijos* ryšius. Pats Garfinkelis, kaip minėta, vengia „teorinių prielaidų“ ir „teorinių apibendrinimų“ noriai suteikdamas kitiems egzegetines teises – svarstyti *etnometodologijos* ir *intelektinio paveldo (istorinio, teorinio, klasikinio, loginio)* ryšių klausimus. „Dalykas tas, – atvirauja Garfinkelis diskusijoje „Kada fenomenologija yra sociologiška?“, – kad tavo gyvenimo darbas galiausiai priklausys nuo to, *ką tu su juo darai*, štai čia fenomenologija iš tikro svarbi“ (Garfinkel 1997; 12; kursyvas mano – A. V.).

Kaip pažymi etnometodologai, Garfinkeliui vėlyvuju laikotarpiu daro įtaką sėkminga, ypač *techniniu* požiūriu, *šnekos analizės* kryptis, kurios dalykinės „autonomizacijos“ pavyzdys gali skatinti atsiriboti nuo istorinio ir konceptualaus pobūdžio klausimų, susijusių su pagrindinėmis socialinės teorijos problemomis (Coulter 2001; 37). Garfinkelis aiškiai ir vis griežčiau skiria tai, ką jis vadina „pedagoginiais interesais“, ir „tyrimo interesais“ (radikalčiai empirinėmis pastangomis „sekti paskui gyvūną“). „Pedagoginiai interesai“ orientuoti į veiklą, formuojančią profesinį darbą kaip *paslaptį* (angl. *mystery*): steigiančią autoritetingus

tekstus, o paskui, skaitant ir rašant, atskleidžiančią šią paslaptį. O nuoroda „sekti paskui gyvūną“ orientuoja į medžiaginius fenomenologinius išteklius, kurie panaudojami organizaciniuose tyrimuose kaip techninis pasirengimas sociologiniam darbui identifikuojant ir konkretizuojant detales (Garfinkel 1997; 10–4).

Štai kodėl Garfinkelis atsisako *teoretiko* titulo (I-oje straipsnio dalyje minėtos gundančios teorinės J. Alexanderio „alyvuogių šakelės“): *remiantis Harvey Sackso ir Emanuelio Schegloffo šnekos analizės pavyzdžiais*, juo toliau, juo labiau (Garfinkel 1997; 10). Michaelas Lynchas tikslina, kad 8-ame dešimtmetyje ir 9-ojo dešimtmečio pradžioje Garfinkelis savo paskaitose ir konsultacijose pakartotinai skelbia *naują etnometodologinių darbo tyrimų programą*.³¹

Šios programos „politika“ yra dvišalė. Pirma, *scholastinių diskusijų* (skaitymo ir rašymo), įskaitant ir Alfredo Schutzo tekstus, atžvilgiu laikytis *indiferentiškai*. Antra, tiriant mokslų ir profesijų darbus, kurie išrutulioja savo genealogijas, metodologines maksimas, praktikų organizavimą, literatūros sąvadás, fenomenologų ir socialinių teoretikų darbus tikslinga „netgi klaidinančiai interpretuoti“ (Lynch 2004). Garfinkelis jokiū būdu neragina neskaityti teorinių tekstų, – priduria Lynchas, – iš tikro jis nuolat išreiškia žavesį, netgi meilę nuostabioms teminėms formuluotėms, nušviečiantiems

³¹ Vidinė EM diferenciacija žadina interpretacines diskusijas. Sakykim, Alexo Denniso požiūriu, Lynchas, jungdamas *etnometodologiją* ir *mokslinio žinojimo sociologiją* (SSK), formuodamas postanalitinę etnometodologiją, pernelyg griežtai skiria ankstesnius, „protometodologinius“ Garfinkelio darbus ir vėlesnius darbus kartu sumenkindamas *tęstinumo* dėmenis tarp Schutzo ir Garfinkelio (plačiau žr. Lynch 2004; Dennis 2004; Sharrock 2004).

intarpams ir įžvalgiems pavyzdžiams, kurie randami Husserlio, Heideggerio, Merleau-Ponty, Gurwitsch'iaus ir, žinoma, Schutz'o raštuose:

„Kaip aš suprantu, patarimas „klaidinančiai interpretuoti“ šiuos filosofus yra kvietimas dalyvauti kitokio pobūdžio skaitymuose: ne tik perskaityti Garfinkelio tekstus atsižvelgiant į santykį su Schutz'o tekstais; arba Schutz'o tekstus atsižvelgiant į santykį su Husserlio arba Heideggerio tekstais (nors akademinis gyvenimas neišvengiamai ir privalomai reikalauja tai daryti, netgi džiaugtis šiais tekstinio pobūdžio darbais); bet taip pat atsiriboti nuo „korektiškos“ literatūrinės interpretacijos atsakomybės drauge žaismingai savinantis geštalt ir fenomenologines (pavyzdžiui, „teminės tekstūros“, „figūrinio pagrindimo“, suvokimo „modalumų“, „gamtos matematizacijos“) temas ir pa-kartotinai atrandant jas (kartais paprastas, kasdienes; kartais ezoterines) kaip lokaliai organizuojamų įgyvendinimų formacijas“ (Lynch 2004).

Michaelo Lyncho pastaba, kviečianti *dalyvauti kitokio pobūdžio skaitymuose*, ir Garfinkelio patarimas *klaidinančiai interpretuoti*, gali būti perskaitomi mažų mažiausia trejopai: 1) kaip (anti)metodologinė nuostata, reikalaujanti nepaliamajam skirti dėmesį alternacijoms, 2) kaip palankus intelektinis šansas plėtoti skirtingas etnometodologijas, 3) kaip radikalaus atsiskyrimo nuo fenomenologinės tradicijos ir *mokslinio etnometodologinio varianto* legitimacija.

Trečiasis variantas reikalauja svarstyti Garfinkelio *postfenomenologijos* santykį su Talcotto Parsonso *moksline teorija*: tarp jų dviejų esti ne tik akivaizdžių skirtumų prielaidų srityje, bet ir panašumų mokslinės programos lygmenyje. Pačioje Garfinkelio-Parsonso santykių istorijos pradžioje Garfinkelį stebina *nuostabiai gilus* Talcotto Parsonso analitinis realiz-

mas. Doktorantas Garfinkelis kaip *teoretikas* bręsta naujai įsteigtoje Harvardo universiteto Socialinių santykių katedroje. Nors anuomet svarbūs yra keturi autoriai – Talcottas Parsonsas, Alfredas Schutzas, Aronas Gurwitsch'ius, Edmundas Husserlis, tačiau ypač išskiriamas pirmasis: dėl „persmelkiančio gylio ir visa apimančio tikslumo svarstant praktinio sociologinio protavimo problematiką“ (Garfinkel 2005 [1967]; 2).

JAV sociologijoje įgyvendinamos dvi panašios „revoliucijos“ (*revoliucijos*, kaip ir *evoliucijos*, visuomet turi bendrų požymių): Parsonsas *radikalčiai* pakeičia vyraujančią empiristinę amerikiečių sociologijos statusą (Heritage 1984), o Garfinkelis *radikalčiai* pakeičia vyraujančią Parsonso fizikinės teorijos statusą. Pirmojo „revoliucionieriaus“ dėmesio centre – metodologinė-simetriška teorinių prielaidų detalizacija, o antrojo – anti-metodologinė asimetriška endogeninių fenomenų detalizacija. *Pernebyg simetrinė* Parsonso revoliucija, kaip žinome, sukelia rimtų įtarimų. Todėl verta kelti klausimą: kokių įtarimų sukelia *pernebyg asimetriška* Garfinkelio anti-metodologija, išskirtinį dėmesį sutelkianti į persmelkiančiai detalizuotas visuomenės narių procedūrinės praktikas?

V. Talcotto Parsonso ir Haroldo Garfinkelio veiksmo analizės būdų patikslinimas

1. Parsonso ir Garfinkelio mokslinių programų (a)simetrija

Etnometodologai, rašydami apie Garfinkelio etnometodologijos *ištakas*, visuomet nurodo svarbius 1) Parsonso ir Garfinkelio,

2) Schutzo ir Garfinkelio intelektualinius ryšius, neapardami klausimo, kurie iš jų – svarbesni, o tik įvardydami *maždaug tolygia* abiejų nurodytų ryšių svarbą. Šio straipsnio autoriaus požiūriu, kai kurie intriguojančiai panašūs Parsonso ir vėlyvojo Garfinkelio *mokslinių projektų* aspektai reikalauja papildomo dėmesio. Ypač svarbus aspektas – *radikali* abiejų sociologų nuostata *filosofijos* ir *teorijos* atžvilgiais. Parsonsas, konstruodamas fizikinę teorinę *empirinio mokslo* programą, griežtai atskiria „sociologijos“ ir „filosofijos“ veiklos sferas, o filosofinius šaltinius naudoja instrumentiškai ir gana laisvai. „Nuostabią Parsonso socialinio veiksmo struktūros analizę“ Garfinkelis traktuoja kaip formaliąją *teorinę* analizę, kurios analitinė kilmė kliudo aprašyti endogeninės tvarkos situacijas kasdieniame pasaulyje. Darydamas tai, ko tariai nepadarė ir negalėjo padaryti Parsonso sociologijos teorija, konstruodama *empirinio mokslo* programą, Garfinkelis (ypač vėlyvasis) radikaliai atsiriboja nuo „teorijos“ siekdamas vėlgi to paties tikslo – *empirinio mokslo*.

Šiedu *radikalūs atribojimai* įgauna pagrėitį diferencijuojantis tiek struktūriniam funkcionalizmui, tiek etnometodologijai. Galutinis rezultatas yra tas, kad filosofinis – empirinių tyrimų *galimybės sąlygų* – klau-

simas sunyksta etnometodologinėje tyloje. Parsonsas diskursyvius teorinius prielaidų srities klausimus redukuoja į „metodologiją“: „tai mokslinių teiginių empirinio pagrįstumo klausimai“ (Parsons 1949; 23).³² Garfinkelis daug dėmesio skiria Parsonso *analitinio realizmo* (neokantiško epistemologinio modelio) *loginių-empirinių* ryšių ardyimo programai. Konkretūs ankstyvojo kritinio tarpsnio eksperimentai rodo, kad, empiriniu etnometodologiniu požiūriu, teorinė Parsonso programa yra „neįgali“. Vėlyvasis Garfinkelis apie *teoriją* kalba specifiškai išvirkščiu būdu: kaip apie asimetrišką EM *alternaciją* (Garfinkel 2002c; 122–34) teikdamas pirmenybę EM tyrimams ir kiekybiškai augančiam jos katalogui. Indiferentiška Garfinkelio nuostata, rodos, turi išvirkščią (kritinę) pusę.

Teorija skverbiasi į empirinį pasaulį interpretuodama tik *teoriškai*. Kitaip sakant, *teorija* teikia *teorines* atskaitas aukodama realaus pasaulio kasdienės struktūras. Ji *dar*o tai, ko *nedar*o etnometodologija – „nepa-randanti ir nepaaukojanti struktūros problemų“ (ten pat; 124). Taigi jau vien formaliu požiūriu, etnometodologų santykis su *teorija* darosi ambivalentiškas.³³

Ankstyvojo Garfinkelio santykis su socialine teorija ir filosofiniais jos pagrindais yra

³² Parsonsas radikaliai nutraukia ryšius 1) tiek su „empiristine“ JAV tradicija, kažkodėl „nematydamas“ reikšmingos *teorinės* jos dalies – Čikagos mokyklos tradicijos, iš kurios paskui išsirutulioja *simbolinio interakcionizmo* kryptis, 2) tiek su „filosofija“. Prioritetus jis išdėsto aiškiai – eilės tvarka – *Socialinio veiksmo struktūros* poskyrio pavadinime „Teorija, metodologija ir filosofija“. Filosofiją, naudojančią kitokius, nei empirinio mokslo, metodus, jis apibrėžia kaip „liekamąją“ kategoriją, ją pakeisdamas *metodologija*, kuriai savo ruožtu turi vadovauti *teorija*.

³³ Santykis su teorija – ambivalentiškas, tarsi išvirkščias, nes vengiama *pozityvių* apibrėžimų. Panaudojamos rafinuotos stilistinės priemonės nepaslepia dvilypumo: etnometodologija vienu ir tuo pačiu metu *nėra teorija* ir *nėra ne teorija*. Jeigu etnometodologija yra *naujo* tipo teorija, santykis su *senojo* tipo teorija turi būti apibrėžiamas aiškiau, „neišsisukinėjant“ stilistiškai: „Tai nereiškia, kad etnometodologija yra

gana aiškus: nors „teorinės reprezentacijos“ yra kritikuojamos, tačiau *bendrojo* pobūdžio klausimas – kaip gali egzistuoti bet kuris sveiko proto pasaulis? (Garfinkel 2005; 37–8) – išlieka svarbus. Garfinkelis aiškiai artikuliuoja pagrindines sociologijos problemas, „ypač bendrojo supratimo kilmės ir stabilių suderintų veiksmų pagrindų“ (Wilson 2003; 487). Tačiau vėlyvasis Garfinkelis sutelkia dėmesį į naują *radikalių fenomenų*, endogeniškai lokalizuojamų konkrečiose situacijose, sritį. Kadangi ši sritis tariamai nepasiekiamą *formaliosios analizės* tyrėjams, aiškėja tiesioginio ar netiesioginio nepasitikėjimo šia analize, o kartu – „teorija“, nuostatos. Be to, juo etnometodologija darosi *empiriškesnė*, tuo *teorijos* apibrėžimai darosi *abstraktesni*. Vėlyvasis Garfinkelis brėžia dirbtinę skiriamąją liniją tarp *EM korpuso* ir *ne EM korpuso*.

Garfinkelio asimetrija dirbtinai aprėpia bemaž viską, skirdama dvi nebendramatiškas sistemas – 1) *kas yra etnometodologija* ir 2) *kas nėra etnometodologija*. Šioje asimetrijoje sunyksta vienas „nedidelis“ dalykas –

sociologijos istorija, kuri yra labai kompleksiška, susidedanti iš daugybės visuomenės teorijų, metodologijų, metodų. Nors kai kurios jos kryptys įvairiais atžvilgiais paremia etnometodologijos taisykles, EM skelbia, kad tik ji viena yra *tikrai radikaliai asimetriška*. Mat, EM domina tik laiko *tėkmė*, bet ne laiko *atmintis*.

Tačiau reali sociologijos istorijos atmintis („stulbinantis“, „persmelkiantis“ Parsonso darbų gylis ir tikslumas; Garfinkel 2005; 2) ragina išsižūrėti į kai kuriuos *simetriškus* šios asimetrijos kilmės bruožus. Tiek Garfinkelio, tiek Parsonso asimetrijos turi idealiai panašų procedūrinį metodologinį motyvą, raginantį daryti nuostabiai tikslų dalyką: sekti paskui gyvūną procedūriškai detalai. Parsonso socialinio veiksmo metodologijoje svarbu priartėti prie loginės gyvūno istorijos: „Kaip minėta, šios studijos tikslas yra detalai sekti (angl. „to follow in detail“) fundamentalių pokyčių vientisoje teorinėje socialinių mokslų sistemoje procesą“ (Parsons 1949; 43). Iš tikro *stulbina* begalinis Parsonso ir Garfinkelio pasitikėjimas *sistemi-*

---

neteorinė“. Etnometodologų samprotavimuos labai dažnai kartojasi esminės užuominos apie *pamatinius* teorijos trūkumus ir *jau pasiektas* galimybių ribas. Drauge Garfinkelis entuziastingai indiferentiškai priitaria realioms „teorijos/formaliosios analizės“ pasiekimams (Garfinkel 2002c). Kadangi Garfinkelio kalba stilistiškai „sunki“, tiršta“, „alternacinė“, šie jos požymiai numanomai rekomenduoja dar labiau tolti nuo senosios teorinės tradicijos ir ypač analitinio jos žodyno. Todėl etnometodologija vidujai diferencijuojasi reikalaujama naujų egzgegetinių interpretacijų. Santykis su Mokytoju ir jo mokymu darosi paslaptingesnis, reikalaujantis išsišakojančių patikslinimų. Darosi reikšmingesni ne rašto kultūros (*atskaitų*), o šnekos (endogeninių *vietos* ir *akimirky*) aspektai: „Garfinkelis kartą pasakė, kad sociologai, kurie tikisi išsaugoti bendrąją visuomenės teoriją, gali „nerasti jokios“ etnometodologijos. Tai nereiškia, kad etnometodologijos padėtis – ne akademinė, kad ji neturi atitinkamų pretenzijų ir kad ji yra ne teorinė <...>. Nors etnometodologija, kaip aš įrodinėju, neturi būti konstruojama kaip „analitinė“ disciplina, kasdienės ir profesionalios analitinės praktikos teikia etnometodologijai jos dalyką. Tam tikra prasme etnometodologija yra sociologinių namų parazitais, bet, kitaip nei parazitais, išlukštenantis šiuos namus iki negyvos žievės, etnometodologija stengiasi atgaivinti negyvus skutelius, kuriuos pagamina formalioji analizė, aprašydamą „gyvenimą“, iš kurio šie skuteliai kyla.“ (Lynch 1993; 38).

ne pasirinkto tyrimo būdo kryptimi. Abu jie įsitikinę savo pasirinkto detalizavimo būdo pranašumu: Parsonsas surikiuoja į tvarkingą logiką keturis skirtingais keliais žengiančius europiečius, o Garfinkelis išskiria EM kaip *vienintelę igalią* tarp „visų kitų neigalių“, t.y. neįstengiančių suprasti detalizuotos endogeninio gyvūno logikos. Parsonsas seka „Vakarų Europos socialinės minties sistemos istorijos“ gyvūną iki „atskaitos taško, kuriame prasideda intensyvi jo analizė“ (ten pat).

Garfinkelis pradeda savo analizę ten, kur ją baigia Parsonsas, už gerą darbą įteikdamas jam netgi prizą: „Analitinės sociologijos įsteigtas didysis prizas – ir Parsonso didysis prizas – yra nemari įprasta visuomenė <...>“ (Garfinkel 1991; 13). Iš principo Garfinkelis pritaria Parsonso sisteminei vizijai, skirtingas veiksmo teorijas jungiančiai į vientisą *mokslinio voliuntarizmo* schemą (anti-epistemologinės „tylos“ metodas neleidžia šito aiškiai artikuliuoti). Didysis prizas įteikiamas už tai, kad Parsonsas „išsitemia samčiais“ formaliosios analizės lygmenį. „Etnometodologija, įkvėpta *Socialinio veiksmo struktūros*, siekia sukonkretinti nemarios, įprastos visuomenės organizavimąsi ir atskaitingumą“ (Garfinkel 1991; 11). Kitaip sakant, Garfinkelis atliepia Parsonso sisteminio žaidimo taisykles. Jis nekvestionuoja savo „įkvėpimo“: neabejoja metodologine *Socialinio veiksmo struktūros* idėja, grindžiamą abejotina Parsonso prielaida, leidžiančia skirtingus europinius sociologijos diskursus integruoti į vientisą fundamentalių sąvokų sistemą. Šią abejotiną „metodologinę konvergenciją“ Garfinkelis dirbtinai pratęsia vėlyvuju laikotarpiu: FA tampa *vientisu*, ne-

diferencijuotu, taigi *neistoriniu*, formaliosios konvergencijos dariniu, kuriam įteikiamas prizas už „gerą darbą“. Būtent neistorinis požiūris leidžia Garfinkeliui akcentuoti FA megafenomeno *logiką* ir brėžti jos atžvilgiu *asimetriją*.

Neistorinę FA Garfinkelis ambivalentiškai paneigia: EM yra FA alternacija. O drauge apibrėžia asimetriškos *operacionalizuojančios sistemos* rėmus. Nauja sistema turi *operacionaliuoti* tai, ko nepadarė kita sistema. Operacionalizacija turi radikaliai skirtis nuo visų kitų formaliosios analizės būdų ir atsiriboti nuo idealistinio metodo, analizuojančio tik sąvokų regimybę. FA metodą privalu pakeisti materialia, realistine etnogeninių fenomenų stebėjimo praktika, kurią fenomenologai tinkamai vadina „patyrimo archeologija“ (Langsdorf 1995; 185). Šioji patyrimo archeologija išcentruoja visą analitinių *prasmų istoriją*. EM aprašomi fenomenai yra *beprasmiškos* (angl. *preposterous*) problemos, kurios atveria *visa apimantį* tyrinėjimų akiratį – socialinių mokslų metodais tyrinėtų „neatitikimų“ sferą. Šie „neatitikimai“ rodo, kad egzistuoja alternacinė tų pačių įprastų dalykų *tvarka* (Garfinkel 2002c; 122).

Etnometodologijos dalyko apibrėžimo požiūriu, pačiose ištakose besiformuojantys skiriamieji jos bruožai intriguojančiai susiję su dviejų visiškai nepanašių socialinio veiksmo analizės oponentų, Parsonso ir Schutzto, idėjų susidūrimu. Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, verta pakartotinai aptarti kai kuriuos 1) Parsonso ir Garfinkelio, 2) Schutzto ir Garfinkelio intelektualinių ryšių aspektus. Sociologijos istorikai žino, kad jų tarpusavio susirašinėjimas, galutinio rezultato požiūriu,

yra nevaisingas (žr. 3c. poskyrį „Parsonsas ir Schutzas: du skirtingi požiūriai į *mokslinę teoriją*“). Vien tik keleto laišku *pavadinimai* nemažai pasako apie skirtingus dviejų žymių socialinio veiksmo analitikų požiūrius: „Turiu prisipažinti, kad skeptiškai vertinu fenomenologinę analizę“ (Parsons 1978a; 79–93); „Turite žengti keletą žingsnių toliau radikalizuodamas savo teoriją“ (Schutz 1978a; 94).

Ankstyvasis Garfinkelis „žengia radikalius žingsnius“ drauge su Schutzu ir filosofine fenomenologija, kuriai svarbi – *situacijos integralumo idėja*, perteikiama Schutzto terminu „pirminė *Lebenswelt* tikrovė“ (Douglas 1971; 37). Vėlyvasis Garfinkelis kalba *griežtesniu metodologiniu* Parsonso, kvestionuojančio vaisingą sąveiką tarp filosofijos ir socialinio mokslo, balsu. Garfinkelis griežtai rekomenduoja skirti „pedagoginius interesus“ ir „tyrimų interesus“ (Garfinkel 1997), kaip ir Parsonsas priekaištaudamas Schutzui: „Jūs domitės filosofinėmis problemomis dėl jų pačių“.

Kantišką Alfredo Schutzto *perskyrą* tarp naivosios (tyrimą pradedančios pažinimo *objektu*) ir kritinės (tiriančios žinojimo galimybės *sąlygas*) filosofijų Talcottas Parsonsas suvokia ne neutralia, o menkinamąja prasme, – kaip Parsonso ir Schutzto susirašinėjimo pagrindu parengtos studijos *Socialinio veiksmo teorija* „Pratarmėje“ komentuoja Maurice’as Natansonas. Ir čia, rodos, prasideda jų tarpusavio nesusikalbėjimas:

„Abi pusės turi tam tikrą autonomiją, tačiau galutinis suverenitetas remiasi žinojimo integralumu. Jei Parsonsas pradeda ten, kur baigia Schutzas, galima susieti pradžią ir pabaigą remiantis ne dirbtine

jungtimi, o integraliai reflektuojant. Akimirksniškai atsitraukę nuo susirašinėjimo suteikime baigiamąjį žodį Merleau-Ponty: „Sociologas filosofuoja kiekvieną kartą, kai jam reikia ne tik fiksuoti, bet ir suprasti faktus. Interpretacijos momentu jis pats jau yra filosofas.“ (Natanson 1978; xvi)

Vadinasi, nelygu, kurio sociologo – Parsonso ar Schutzto – svarbą akcentuosime, gali keistis netgi *etnometodologijos* samprata. Ankstyvuojanti kritiniu, arba *ardymo eksperimentų*, laikotarpiu, ko gero, svarbesni yra antrosios sociologų poros ryšiai, o antruoju, *empirinės darbo tyrimų programos*, tarpsniu atsiskleidžia kai kurie svarbūs, nebūtinai tiesioginiai-interpretaciniai, pirmosios sociologų poros ryšiai. Akcentai – tiek turinio, tiek formos požiūriu – yra reikšmingi: vieni jų atveria *fenomenologinės sociologijos*, kiti – *mokslinės postfenomenologijos* išteklius. Jei Schutzto ir Garfinkelio idėjų santykis į pirmą vietą iškelia *filosofijos, sociologijos teorijos* ir *empirinių tyrimų* santykį, tai Parsonso ir Garfinkelio – *mokslinės programos, sociologijos teorijos* ir *empirinių tyrimų* santykį.

Be to, *vėlyvosios programos* idėja stiprėja instituciškai, nes ją paremia gerokai platesnis, negu tik etnometodologinis, *žinojimo sociologijos tyrimų* sąjūdis. Ryškiausias skiriamasis *žinojimo sociologijos tyrimų* bruožas – pastanga pertvarkyti tradicines epistemologines temas sutelkiant dėmesį į empirinius tyrimus. Į šią grupę reikėtų įtraukti Barry Barneso, Davido Blooro, Harry Collinso, Karin Knorr-Cetina’os empirines reliatyvistines *mokslinio žinojimo sociologijos* programas, Bruno Latouro, Michaelio Callono *veikėjo-tinklo* koncepciją, Steve’o Woolgaro ir Malcolmo Ashmore’o reflekyvius literatūrinės retorikos ir empiristinių mokslo so-

ciologijos modelių tyrimus ir daugelį kitų. Etnometodologai taip pat pertvarko tradicines epistemologines temas sutelkdami dėmesį į empirinius tyrimus. Tačiau, užuot gynę „sociologinį posūkį“, kaip pažymi Michaelis Lynchas, etnometodologai inicijuoja „prakseologinį posūkį“, kurio akiratyje – aprašomieji situaciniai fenomenai (Lynch 1993; 162; žr. ypač 6-ąjį ir 7-ąjį skyrius).

Naujųjų programų paskirtis – labai arti ma *vėlyvajai* Garfinkelio postfenomenologijai, siekiančiai radikalčiai empiriškai tematizuoti kalbos, praktinio veiksmo, mokslo ir žinojimo prielaidas. Paskutiniajame XX a. dešimtmetyje, sparčiau diferencijuojantis etnometodologijai, randasi *antisicentistinės empirinės* programos, atsiribojančios ne tik nuo konvencinės mokslo filosofijos ir sociologijos, bet netgi nuo kai kurių „teorinių“ ir „fenomenologinių“ Schutzto koncepcijos „liekanų“. Michaelo Lyncho naujoji *mokslinio žinojimo sociologija*, skirdama „protoetnometodologiją“ ir „mokslinę etnometodologiją“, radikalčiai pratęsia vėlyvąją Garfinkelio socialinio veiksmo postfenomenologijos kryptį atlikdama aiškinamąjį darbą už Garfinkelį, tebesilaikantį tylos įžadų. Schutzas, anot Michaelo Lyncho, apibrėžia mokslą pirmiausiai kaip *kognityvinę*, arba *teorinę*, veiklą, atskirtą nuo *kasdienio gyvenamojo pasaulio*: „Protoetnometodologija išsaugo Schutzto kognityvizmą, kartu su analitinio atskaitos taško prielaida, atskirta nuo kasdienės praktinės veiklos natūraliosios nuostatos“ (ten pat; 118).

Lyncho prielaida yra ta, kad Schutzto plėtotą *racionalumo* samprata gamtos ir socialiniuose moksluose, o taip pat šios sampratos

eksplikavimas kasdieniame pasaulyje turėjo didžiulę įtaką ankstyvosioms Garfinkelio ir Aarono Cicourelio „protoetnometodologinėms“ sveiko proto traktuotėms. Schutzto perskyra tarp *mokslinio racionalumo* ir *sveiko proto racionalumo* sampratų apėmė, pasak Lyncho, „ironišką“ nuostatą, mokslinę veiklą implicitiškai supriešinančią su visuomenės narių veikla. Įveikti šios „ironiškos“ nuostatos liekanas etnometodologijoje – *brandžios mokslinės* postfenomenologijos paskirtis.

Jeigu „ironišką“ nuostatą laikysime minimalistine *formaliosios analizės* ir *teorijos liekana* Schutzto sociologijoje, tuomet reikės klausti: ar Schutzto akcentų sunykimas vėlyvojoje Garfinkelio postfenomenologijoje liudija, kad kvestionuojama ir Schutzto mokslinio žinojimo koncepcija, o Garfinkelio teikiami prioritetai *šnekos analizei* priartina naująją *empirinę darbo tyrimų programą* netgi prie *empiristinio biheivorizmo* ribos (kaip išvelgia kai kurie kritikai)? Postfenomenologija, praradusi ryšį su fenomenologinėmis ištakomis (Atkinson 1988), galbūt išleidžia iš akių ir sąmoningų, kognityvinių procesų analizę, kurią pakeičia struktūrinių kalbos požymių tyrimai. Šią, tikėtina, tendenciją sustiprina atsiribojimas nuo skeptiškų klausimų apie teorijos-praktikos ryšį, išskyrus negatyvius apibrėžimus, – *ko negali padaryti* formalioji analizė.

Noras sukurti *radikalčiai empirinę discipliną*, kuri aprašomąją metodologiją išlaisvintų nuo priešastinio determinizmo formų, atveria naujas galimybes, tačiau sukuria papildomų problemų, kurios, viena vertus, yra teorinės kilmės, o, kita vertus, teoriškai nesvarstomos. Kad etnometodologinė idėja yra *teorinė* idėja,

labai aiškiai pareiškia Anne Rawls: „Garfinkelio artikuluota etnometodologija siekia visapusiškai teoriškai rekonceptualizuoti socialinę tvarką ir atitinkamą įvairiopą tyrimo programą“ (Rawls 2003; 122).

Etnometodologija priartina sociologiją prie įdomių kasdienio *įprastumo* klausimų. Tačiau, įgyvendinusi kritinius „ardymo eksperimentus“, kaip *tyrimo programa* rutiniškai išsišakoja įvairiuose moksluose. Kritinės ir reflektyvios dalių „praradimas“ etnometodologinę tematiką ir jos išteklius daro įprastus, banalius, netgi trivialius, – nuolat kartojantis procedūroms ir atitinkamoms Garfinkelio instrukcijoms (angl. *through and through*). Susiformuoja savotiškas uždaras ratas: kritikai kaltina etnometodologiją trivialumu, o etnometodologai atsako, kad jie nagrinėja kasdienybę, nes būtent čia susipynę reikšmingi gyvenimo dalykai; kritikai teigia, kad etnometodologai nagrinėja tik *mikro* problemas, o patys etnometodologai neskaido problemų nei į *makro*, nei ir *mikro*.

Etnometodologinis instrukcinių tyrimų pagrindas susvyruoja pasikartojančių procedūrų „*through and through*“ lygmenyje, kuris suponuoja savaime suprantamą idėją, kad rutinų aprašymai yra patikimi: juk etnometodologas realiai ar tariamai yra *indiferentiškas* natūralios nuostatos, socialinių mokslų tyrimų nuostatos, teorinės fenomenologų nuostatos, kuri „vyrauja daugumoje fenomenologinių tyrimų“ (Langsdorf 1995;186), atžvilgiu. Etnometodologai susiduria ir su potencialia diferencijuojančia riba tarp *kasdienės epistemologijos* ir *reflektyviosios epistemologijos*: pirmuoju atveju narių praktikos, šnekos struktūros, mokslinių atra-

dimų bruožai, kaip rašo Melvinas Pollneris, „jau yra čia“ ir „laukia aprašymo“, antruoju atveju pabrėžiama, kad *visa*, kas yra sukuriamą, yra *pasiekimai*, įskaitant šių pasiekimų *atskaitas* (Pollner 1991; 378–9), taip pat ir etnometodologines atskaitas. Nepaisydama *kity* analizės komponentų, įskaitant *teorinius*, etnometodologija, kaip pažymi kai kurie kritikai, priartėja prie konservatizmo ideologijos ribos, skatindama kitą *profesionalizmo* formą. Etnometodologija – metodologiniame lygmenyje – nuosekliai sukritikuoja techninį pozityvizmo ir jo matavimo priemonių neadekvatumą, tačiau nekelia klausimo, *kodėl* pozityvizmas teisiškai ir politiškai įsikuria kasdienio mokslinio gyvenimo situacijose (Gleeson, Erben 1976).

Teorijos *autonomiškumo* klausimų nepaismas dar labiau sustiprina iš principo empiristinį įsitikinimą, kad *naujų teorinių būdų*, kurie kritiškai tikrintų natūraliai senstančias etnometodologines praktikas, tarsi nebereikia. Juo labiau, kad *adekvatus* situacinės veiklos aprašymas radikalai supriešinamas su „teorinėmis“ (neadekvačiomis) šios veiklos interpretacijomis. *Mokslinę* socialinio veiksmo analizės pusę pavaizduojant schemiškai (trivialiai perteikiant dalykų padėtį), susidaro vientisa evoliucinė linija. Pirma, Parsonsas *radikalčiai* atsiriboja nuo filosofijos. Antra, Garfinkelis *radikalčiai* atsiskiria nuo formaliosios teorijos (lieka ir radikali ironija – „nėra reikalo teigti, kad mes nesame teoretikai...“). Trečia, Lynchas *et al. radikalčiai* atsiriboja nuo teorijos kaip teorijos.

Filosofijos ir *sociologijos, teorijos* ir *sociologinių tyrimų* santykio *radikalus* kvestionavimas priartina „teorijos“ pabaigą. Išvirkščioje

radikalaus postfenomenologinio posūkio pusėje rikiuojasi, kaip ir numatė – kintant sociologinio mąstymo ir elgsenos struktūroms – Durkheimas, potencialių „savižudžių“ grupė, atsisakiusi filosofinių Schutz'o paslaugų. Todėl filosofijos, o paskui teorijos, *ardymo eksperimentą* žaismingai užbaigia žavi biheivioristė. Erotiškai primerkusi akį – atjaunėjusi visu šimtmečiu – ji stebi postfenomenologinės elgsenos pokyčius:

„Istorinis fenomenologinės sociologijos, ypač etnometodologijos, įnašas yra tas, kad jos pakartotinai atskleidė įgimtą dvilypumą ir prieštarumą, būdingą ortodoksiškoms sociologijos sąvokoms ir metodologijoms. Jos suteikė būtina apsaugą nuo sociologijos sudaiktinimo. Tačiau, kai etnometodologija kritiką palaipsniui pakeitė sociologine veikla, ji taip pat susidūrė su neapčiuopiama socialine tikrove.“ (Attewell 1974; 179)

„<...> kai kurioms EM versijoms – ypač šnekos analizei – būdingas perdėtai suvaržytas požiūris. Jos atveria kelią biheivioristinėms ir empiristinėms sociologijoms, kurios neatliepia interpretacinių pradų, įkvėpusių EM.“ (Atkinson 1988; 441)

Verta patikslinti kai kuriuos čia paminėto *įnašo* aspektus. Pirma, *istorinis* etnometodologijos, atskleidusios ortodoksinių metodologijų prieštarumą, įnašas turi būti aptariamasis aiškiai parodant *sudėtinę* kitų įnašų – kritinės, hermeneutinės, pragmatizmo, fenomenologinės – svarbą šiuo atžvilgiu. Tai leistų ne tik išcentruoti pernelyg išpučiamą, ypač pačių etnometodologų tekstuose, etnometodologijos įnašą, bet ir suvaldyti stiprėjantį jos polinkį brėžti *išorinę* ribą tarp dviejų *vidujai labai diferencijuotų* darinių – FA ir EM. Viena vertus, ši riba ir pakankamai lanksti: etnometodologijos idėja skverbiasi į įvairias – mokslo, medicinos, teisės, darbo ir t.t. – sritis, brėždama nau-

ją ir iš pažiūros vientisą *liniją*. Kita vertus, vidinė jos diferenciacija yra *eklektiška*, nes apima realiai arba tariamai panašias empiristines etnografijas ir, plečiantis etnometodologiniam „korpusui“, gali būti *dar eklektiškesnė*. Vėlyvosios etnometodologijos noras brėžti pernelyg griežtą liniją turi politinę pusę – polinkį *homogenizuotis* (po ilgalaikio šios krypties nepripažinimo tai visiškai suprantama). Panašų polinkį turėjo Parsonso struktūrinis funkcionalizmas, kuris po savo sparnu globojo įvairiausias biheivioristines ir empiristines tyrimų programas.

Etnometodologams, rodos, būdingas Pitirimo Sorokino nurodytas „Kolumbo sindromas“, t.y. naujų atradimų, įskaitant „kolektyvinius“, geismas. Pavyzdžiui, Anne Rawls, pabrėždama Garfinkelio kaip pradininko *originalumą*, stengiasi, kiek įmanoma, sumažinti „pedagoginių“ Garfinkelio ryšių su klasikiniu paveldu, svarbą: „Garfinkelis buvo veikiau Wittgensteino ir Millso amžininkas, negu jų veikalų tyrėjas <...>“ (Rawls 2002; 2). Nors pats Garfinkelis, netgi vėlyvučiu laikotarpiu, iš principo nepažeigia „paveldo“ reikšmės: primintinas, pavyzdžiui, Aronas Gurwitsch'ius, kuriam pats Garfinkelis vėliau gražina „skolą“ dėkodamas už *empirinių suvokimo detalių figūrinę tekstūrose* argumentą (Garfinkel 2002c; 84).

Skelbiant *teorijos pabaigą* ir *sąvokų pabaigą* (kad ir netiesiogiai) Kolumbo sindromas ne silpsta, o stiprėja. Todėl verta prisiminti nuosaikų Herberto Blumerio balsą, kuris, kaip ir Garfinkelis, atskleidė, beje, gerokai anksčiau, prieštarumą, būdingą ortodoksiškoms sociologijos sąvokoms ir metodologijoms. Šis balsas įspėja: daugelis tų, kurie

neigia reikmę rūpintis mokslo *sąvokomis* ir priešinasi *sąvokų struktūros* kūrimui, *realiai nenori sustabdyti konceptualizacijos*. Kitaip tariant, kad ir paneigtume sąvokas viename lygmenyje, jos, kaip kitokio pagrindo lūkesčiai, išsiskiria kitame lygmenyje. Blumerio požiūriu, siūlyti vadovautis sąvokų neigimo programa – tolygu siūlyti neturėti mokslo, nes tuomet galima turėti tik pavienius, atskirus tyrimus, neturinčius organiško ryšio vienas su kitu ir tik atsitiktinai paremiančius vienas kito pastangas (Blumer 1969; 162).³⁴

Kad Garfinkelis realiai nenori stabdyti *konceptualizacijos*, liudija ir jo ankstyvosios disertacijos išvada, šaknimis nusidriekianti į išklaus *socialinio veiksmo sąvokų* kalvio, Maxo Weberio, dirbtuves. Savo disertacijoje Garfinkelis pažymi, kad yra bent *dvi svarbios* teorinės kryptys, kurių ištakos yra Maxo Weberio tyrimai. Viena kryptis, jau nuodugnai artikuliuota, siekia išplėtoti apibendrintą socialinę sistemą, jungdama teoriją apie patyrimo struktūrizaciją ir kitą teoriją, ketinančią atsakyti į klausimą – „Kas yra žmogus?“ Kitos krypties, dar adekvačiai neiširtos, akiratyje – apibendrinta socialinė sistema, išplėtotą remiantis tik patyrimo struktūrų analize (cit. iš Heritage 1984; 9). Matyt, šis ryškus dvinarės priešpriešos (galbūt dvinarės *FA* ir *EM* užuomazgos) vaizdi-

nys, matomas jaunojo Garfinkelio vizijoje, padeda Johnui Heritage'ui formuluoti interpretaciškai argumentuotą teiginį: Garfinkelis siekia dar giliau įsiskverbti į pagrindines veiksmo teorijos problemas, kurios nepakankamai išnagrinėtos *Socialinio veiksmo struktūroje* (ten pat).

Apibendrintos socialinės sistemos sąvoka nevertojama ankstyvajame Garfinkelio tekstų rinkinyje, jos nerasime ir EM programoje. Tačiau „tik patyrimo struktūrų analizė“ turi mažų mažiausia *sisteminę* objekto pasirinkimo ir tyrimo programos kryptį. *Kitos krypties* rėmai sistemingai užpildomi empiriniais EM tyrimais. Ir užpildomi būtent sąmoningai deklaruojamoje „teorinėje tyloje“, kurios išvirkščia pusė yra tikrai įspūdinga – *pasaulinis socialinio mokslo judėjimas!* Garfinkelio disertacijos uždavinys, kaip tikslina Heritage'as, – „eiti taip toli, kiek tai įmonoma, tiriant teorinį žodyną tam, kad būtų galima jį transformuoti [kitas etapas] į procedūrinę schemą, leidžiančią eksperimentiškai tyrinėti sociologinius socialinės tvarkos fenomenus“ (Heritage 1984; 9). Įdomu tai, kad „eidami taip toli, kiek tai įmanoma“, ir Parsonsas, ir Garfinkelis galiausiai pasiekia Edmundo Husserlio fenomenologiją. Prielaidų lygmenį Parsonsas, kaip ir Garfinkelis, reikšmingai susieja su Husserlio fenomenologijos idėjomis. Konstruodamas veiksmo analizės principus,

³⁴ Užuoat neigęs *konceptualizacijos* svarbą, Blumeris formuluoja lankstesnes metodologines perskyras. *Apibrėžiančios sąvokos* (angl. *definitive concepts*), žymėdamos fiksuotas ribas, nurodo į tai, kas yra bendra objektų klasei, aiškiai identifikuodamos individualius klases pavydžius. *Supratingos sąvokos* (angl. *sensitive concepts*) neturi aiškiai apibrėžtų požymių ir negali būti tiesiogiai panaudojamos identifikuojant pavyzdį ir reikavantišką turinį; tačiau jos suteikia vartotojui bendrą referentinį jausmą ir gaires, padedančias suprasti empirinius pavyzdžius. *Apibrėžiančios sąvokos* teikia nurodymus, ką stebėti, o *supratingos sąvokos* tik siūlo stebėjimo kryptis (Blumer 1969; 147–8).

apibrėždamas referencinius veiksmo schemas požymių „rėmus“, Parsonsas tvirtina teikdamas nuorodą į Husserlį, kad šių „rėmų“ skiriamasis bruožas – „fenomenologinis“ statusas (Parsons 1949; 733).³⁵

Sunku pasakyti (trūkstant konkrečių nuorodų, nors galbūt jų ir esama), kaip Garfinkelis įvertina Parsonso požiūrį į „fenomenologinius“ veiksmo analizės rėmus, tačiau realiu Garfinkelio *įvertinimu* galima laikyti radikaliai priešingą procedūrinį posūkį, kuris stulbina pačius etnometodologus, klausiančius, kodėl Garfinkelis ir etnometodologai, toldami nuo Parsonso, užima „kitą kraštutinę padėtį?“ (Sharrock, Hughes, Martin 203; 50). Ši etnometodologų pastaba leidžia daryti atsargią prielaidą, kad Garfinkelio-Parsonso intelektiniai ryšiai yra svarbesni 1) už Garfinkelio-Schutzto ryšius ir 2) už visus paskirus sociologinio-filosofinio paveldo komponentus. Ypač svarbus dėmuo – *originalumas*: ir Parsonso, ir Garfinkelio. Įžvalgi Richardo Hilberto (1992) tezė, kad *Garfinkelis, neigdamas Parsoną, neigė Parsonso neigimus*, atskleidžia dviejų originalių klasikų a) glaudžią tarpusavio priklausomybę ir b) gana indiferentišką požiūrį į sociologijos klasiką ir jos „neigimus“. Bet kurie klasikai, įskaitant netikėtą Durkheimio sugrįžimą į Garfinkelio postfenomenologiją, nekelia realios grėsmės tyrimų programos, „užimančios kitą kraštutinę padėtį, negu

Parsonso veiksmo teorija“, *originalumui*. Tačiau kad *originalumas* etnometodologams svarbu, rodo jų reakcijos: Hilberto pastangos parodyti, kad sąsąuka tarp prarastų klasikinių temų ir naujų etnometodologinių atradimų darosi vis aiškesnė, susilaukia kai kurių etnometodologų kritikos, kaip tariaimas mėginimas pakirsti šaknis Garfinkelio originalumui (Hilbert 2009; 162).

Sociologinio-filosofinio paveldo komponentai Garfinkelio genealoginiuose apibrėžimuose įvairuoja, keičiasi: Garfinkelis – bent jau retoriškai – saugo fenomenologinės sociologijos, svarbios ankstyvuoju laikotarpiu, prioritetus. Tačiau *vėlyvasias* jo pastangas galima traktuoti kaip sistemingiausio socialinio veiksmo analitiko, Harvardo mokytojo, pakartotinį mokslinio projekto patikslinimą. 1949-ųjų Talcotto Parsonso „Pratarinėje antrajam *Socialinio veiksmo struktūros* leidimui“ jos autorius pažymi, kad nors ši knyga pakartotinai publikuota be pakeitimų, tačiau tai neliudija kad jos nebūtų galima iš esmės peržiūrėti:

„Paties autoriaus teorinio mąstymo procesas nesustojo, ir jei knyga būtų rašoma dabartiniu laiku pakartotinai, tai ji iš esmės skirtųsi, ir, tikėkimės, būtų geresnė“ (Parsons 1949; 1).

Parsonsas priduria keletą sakinių, kuriais sistemingai vadovaujasi, kad ir savaip, jo mokinys Haroldas Garfinkelis. Pateikti peržiūrėtą versiją, – priduria Parsonsas, –

³⁵ Šie bruožai yra analogiški fizikos mokslo *erdvės-laiko* rėmų požymiams. Šie pagrindžiamieji veiksmo schemas požymiai nėra konkrečios veiksmo sistemos „komponentai“ ir nesudaro jokios empirinės problemos „duomenų“: „Todėl veiksmo referenciniai rėmai, galima sakyti, turi tai, ką daugelis, remdamiesi Husserliu, vadina „fenomenologiniu“ statusu“ (ten pat). Pridurtina, kad Husserlis Parsonso cituojamas gana laisvai: „E. Husserl, *Logische Untersuchungen*“ (ten pat). Pridurtina dar ir tai, kad Parsonsas, vėliau susirašinėdamas su Alfredu Schutz, pareiškė, kad jo požiūris į fenomenologijos metodą yra skeptiškas (žr. toliau).

būtų labai sunki užduotis: „Reikėtų ne tik naujai perrašyti didelę dalį turinio, bet, dar prieš tai, pakartotinai nuodugnai iš-tirti ir į-vertinti pamatinius šaltinius, kuriais remiantis ji grindžiama“ (ten pat). Garfinkelis įgyvendina šį Parsonso pasiūlymą ištirdamas ir įvertindamas pamatinius *natūralios kalbos meistriskumo* šaltinius, puoselėdamas, beje, ir techninę *brūkšnelių* idėją. Jis kryptingai, kaip ir Parsonsas, tęsia operacionalistinę jo programą, ir, svarbiausia, nustoja pusiau-keleje. Parsonso *teorijos* samprata – veikiau techninė, negu filosofinė (žr. toliau). Garfinkelio *teorijos* samprata – irgi techninė: tai procedūrinė operacionalizacija, kurios paskirtis – „išsaugoti fenomeną aktualiuose tyrimuose“ (Sharrock, Anderson 1986; 23). Galima apibendrintai teigti, kad jiems abiemis *teorijos* samprata yra siauresnė, *metodologinė*, apimanti sistemingas, griežtai artikuliuotas ir detalizuotas sąvokų operacionalizacijos taisykles ir filosofo Felixo Kaufmanno kodifikuotas socialinių mokslų metodologijos taisykles, kurias Garfinkelis renkasi kaip griežtą pavyzdį dar ankstyvojoje etnometodologijos versijoje, kodifikacijos reikalavimus įgyvendindamas techniniais būdais, kurių svarbiausi – „*re-specify*“, „*throughout and throughtout*“.

Šiuo požiūriu, Garfinkelis iš principo remia Parsonso *socialinio veiksmo analizės* nuostata: dar prieš nagrinėjant *socialinės struktūros* problematiką, svarbu detalizuoti elementariausias veiksmo principų socialinėse situacijose *formas* ir raiškos *sąlygas*. Tai padeda suprasti, kodėl jam rūpi teorinė *socialinio veiksmo* tradicija – ir jos privalumai, ir trūkumai. Tačiau Talcotto Parsonso *analitinis realizmas*, for-

muojantis klasikinių teorijų *tašą*, yra toji *teorija*, kurios atžvilgiu etnometodologija yra disidentiška. Parsonso *realizmas*, apibrėždamas *aktualių* reiškinių formas, pagrindinį dėmesį sutelkia į konceptualią referencijų schemą, principus ir sąvokų sistemą. Kitaip sakant, šis *realizmas* yra *analitinis*, o ne *konkretus* realizmas. *Analitinis realizmas* realios visuomenės ieško ne konkrečiose fenomenų tekstūrose, o teorinėje sąvokų sistemoje. Todėl Garfinkelis, toldamas nuo Parsonso, užima kitą kraštutinę padėtį.

Kad ir kokie būtų prielaidų lygmens skirtumai, Parsonso ir Garfinkelio programos yra pabrėžtinai mokslinės. Parsonso – teorinės analitinės ir empirinės, Garfinkelio – fenomenologinės intersubjektyvios ir empirinės. Nors abi programos susišaukia su skirtingomis filosofinėmis ištakomis (Parsonso atveju – kantiškoms, o Garfinkelio – fenomenologinėmis), akademinės veiklos tikslas yra bendras. Tai – pasirinktų ir nuosekliai plėtojamų prielaidų *empirinės implikacijos*.

Struktūrinis funkcinis Parsonso aiškimas ir *endogeninis empirinis* Garfinkelio aprašymas prielaidų lygmenyje vienas kitą neigia. Tačiau, mokslinio projekto *konstravimo* ir *įgyvendinimo* požiūriais, radikalios tiek Parsonso, tiek jo mokinio Garfinkelio pastangos yra nuostabiai panašios. Parsonso *veiksmo teorijos* susiformavimas, vyraujant empiristinėms JAV sociologijos praktikoms, yra *revoliucinis* (Heritage 1984; 7). Lygiai toks pat *revoliucinis* yra Garfinkelio etnometodologijos atsiradimas, absoliučiai vyraujant *ir* empiristinei, *ir* teorinei tradicijoms. Prielaidų lygmens pasirinkimus ir Parson-

sas, ir Garfinkelis išplėtoja nepaprastai kryptingai ir sistemingai. Jų abiejų *veiksmo metodologijos* vardiklis – operacionalizacija. Savo pasirinkimus jie operacionalizuoja vienodai kryptingai, nors ir akcentuodami skirtingus mokslinės sandaros komponentus – pirmasis *teorinių*, o antrasis – *empirinių tyrimo sąlygų*. Jų abiejų akademinės veiklos rezultatai yra panašūs, nes, pasaulinės sociologijos raidos požiūriu, atveria plačias, galias, nors ir alternacines, *empirinių fenomenų* jūras.

Nors Garfinkelis visiškai atsisako sociologiniuose tyrimuose vyraujančios *priežasties-padarinio* metodologijos, ji paradoksaliai atpažįstama, kaip ir Parsonso funkcinio aiškinimo atveju, pačiame moksliniame projekte. *Priežasties-padarinio* schema atpažįstama kaip radikali filosofinės „priežasties“ pertvarkymo į empirinius sociologijos mokslo „padarinius“ programa, kaip mokslinių projektų, nors ir postuluojančių skirtingas filosofijas, procedūrinė operacionalizacija. Abi programos *aiškiai skiria filosofiją ir mokslą*. Būtent šio pasirinkimo požiūriu, abi programos įgyvendinamos *labai nuosekliai*. *Dažnai nepastebima* etnometodologijos gairė, – atkreipia dėmesį etnometodologai Wes Sharrockas ir Bobas Andersonas, – yra ta: „tam tikri *pasirinkimai* suponuoja tam tikrus *padarinius*“ (Sharrock, Anderson 1986; 14; kursyvas mano A. V.). Papildoma pastaba, kurią priduria šie etnometodologai rašydami apie Garfinkelio projektą, taikytina ir Parsonso: šio pasirinkimo ir nuodugnaus įgyvendinimo rezultatas yra pagrindinių disciplinos linijų, jos prielaidų, pakartotinis nubraižymas, o tuomet sistemingas ir procedūrinis implikacijų artikuliacija (ten pat).

Vėlyvoji socialinio veiksmo postfenomenologija akivaizdžiai vengia srovių, kurias Talcottas Parsonsas vadina „pavojingais filosofiniais vandenimis“ (Parsons 1949; 21). Paties Garfinkelio formuluotė – irgi pakankamai aiški: „Mokslo ir visų filosofinių disciplinų perskyra yra esminė“ (žr. diskusiją – Garfinkel 1997). Nors abu pripažįsta „empirinio mokslo“ ir „filosofijos“ tarpusavio ryšius, tačiau, moksliskai analizuojant socialinį veiksmą, filosofija tampa, geriausiu atveju, „liekamąja“ kategorija: „Atsižvelgiant į šio tyrimo – tačiau nebūtinai kitų – uždavinius, teisėta apibrėžti filosofiją kaip liekamąją kategoriją“ (Parsons 1949; 21). Vėlyvoji Garfinkelio postfenomenologija filosofinį/fenomenologinį pagrindą traktuoja kaip *techninį pasirengimą* įgyvendinti detalizuotą empirinį tyrimą (Garfinkel 1997; 14).

Pakartotina: kad ir kokie būtų Talcotto Parsonso ir Haroldo Garfinkelio sociologinių prielaidų skirtumai, jų dviejų veiklos panašumai – taip pat krinta į akis. Abu šie projektai yra *kažkas daugiau*, nei daugelis kitų įgyvendintų socialinių mokslų istorijos dalių (simbolinio interakcionizmo, konflikto teorijų, diskursyvių kultūros sociologijų ir pan.). Tarpdalykinės – Socialinių santykių katedros – inicijavimas Harvardo universitete yra užuomazga paskesnės, labai sisteminės keturių dešimtmečių veiklos, kurios paskirtis – įnašas į *sisteminių socialinių mokslų*, o ne tik į *socialinių mokslų istoriją* (Parsons 1949; 2). *Nauja* katedra teikia *naują* ir labai pretenzingą mokslinį projektą, kurio revoliucinis akcentas – *teorija*, o ypač *veiksmo teorija* (Heritage 1984; 7). Sisteminiis socialinio mokslo projektas, anot Parsonso, „turi

būti naudingas ne tik pačiai Katedrai, bet apskritai socialinių mokslų raidai“ (Parsons 1951a; v).³⁶

Profesinio darbo pasidalijimo požiūriu, Garfinkelis veikia *tęsia* Parsonso *sisteminio socialinio mokslo* programą, negu brėžia radikalią skiriamąją ribą tarp savo ir Parsonso socialinio veiksmo analizės. Garfinkelis, kaip tvirtina patys etnometodologai, „<...> pradeda darydamas prielaidą, kad Parsonso teorija konstruojama kaip empiriškai orientuota programa“ (Sharrock, Anderson 1986; 26). Parsonso ir Garfinkelio *požiūriai į teorijos pasiskirtį* – techniniai. Šiuo požiūriu, svarbiausi teorinės veiklos komponentai, kaip minėta, yra sąvokų operacionalizacija ir jų verifikacija. Empiriškai orientuotą, išlaisvintą nuo „filosofinių liekanų“ Parsonso analitinę veiksmo teoriją Garfinkelis verifikuoja rafinuotai, – netiesiogiai įgyvendindamas Karlo Popperio patarimą: geriausias teorijos įrodymas turi būti grindžiamas nuoseklia procedūrine šios teorijos „atmetimo“ programa.

Dar viena reikšminga bendro paveldo dalis (matoma, tačiau teoriškai retai fiksuojama) yra *funkcionalizmas*: „Funkcionalizmas kaip etnometodologinės vizijos šaltinis dažnai netiesiogiai nurodomas ankstyvųjų naujosios disciplinos tęsėjų <...>“ (Hilbert 2009; 163). Funkcionaliai „radikalių fenomenų“ atpaži-

nimo problema yra ta: kokios endogeninės socialinės struktūros sudaro dar niekieno ne tyrinėtą asimetrinį „beprasmišku problemų“ lauką, kurio kita, disfunkcinė, pusė – formaliosios analizės išrasti sąvokų regimybės fenomenai. Kaip socialinės sistemos funkcinė sritis ribojasi su disfunkcine sritimi, taip latentiška etnometodologinės veiklos pusė nurodo „disfunkcinę“ sritį, FA alternaciją, tiriančią „disfunkcinius“ fenomenus.

Latentiška pusė – tai FA kryptis, kuri daro tai, ko nedaro EM. Garfinkelio 2002-ųjų rinkinio 2-asis skyrius vadinasi „EM tyrimai ir jų formaliosios analitinės alternacijos“ (Garfinkel 2002c; 121–34). Atkreiptinas dėmesys: ne alternatyvos, o alternacijos! *Asimetrija* neliudija esminio pertrūkio. Esminis pertrūkis yra tarp sociologinės fenomenologijos kaip filosofškai orientuotos programos ir Parsono-Garfinkelio taikomųjų teorijų: „Etnometodologija yra taikomoji etnometodologija“ (Garfinkel 2002c; 114). Garfinkelis, nors ir neįsitraukdamas į teorines diskusijas apie teorijos ir empirinių tyrimų santykį, kaip minėta, neužmiršta mįslingai pridurti, kad etnometodologija nėra „ne teorinė“ disciplina (ten pat). Savo ruožtu būtų galima pridurti, kad etnometodologija nėra radikaliai „anti-parsonsiška“ disciplina.

³⁶ Doktorantas Garfinkelis teoretiko (Heritage 1984; 7) akademinę karjerą pradeda 1946-aisiais, naujai suformuotoje Socialinių santykių katedroje, kurioje integruojamos sociologijos, socialinės antropologijos, socialinės ir klinikinės psichologijos disciplinos. Šis projektas, į kurį Parsonas kviečiasi Edwardą A. Shilsą iš Čikagos universiteto, Edwardą C. Tolmaną ir Kalifornijos universiteto, Richardą Sheltoną iš Rusijos tyrimų centro (papildydamas šią „keturių grupę“ ir kitais bendradarbiais), vadinamas po penkerių metų publikuotos kolektyvinės monografijos vardu – *Towards a General Theory of Action* (Parsons 1951a). Ši *mokslinė* projektą, subyrėjusį po keleto dešimtmečių, verta palyginti su *visiškai nepanašiu* Frankfurto kritinės teorijos mokyklos tarpdalykinės integracijos projektu, iki šių dienų išsaugojusiu tvirtą ir lankstų stuburą – vaisingą filosofijos ir sociologijos sąveiką.

Šie keisti – tik latentiskai atpažįstami, tik numanomi – *teorijos* pagrindo, o drauge ir Parsonso *funkcionalizmo*, lūkesčiai atskleidžia profesinio darbo pasidalijimo tarp funkcionalizmo ir etnometodologijos pobūdį. Garfinkelis, tarsi nematydamas nebedramatiškos šiuolaikiškų kritinių diskursų skalės, skaido sociologinį pasaulį tik į dvi dalis – *Parsonso analitinę* ir *Garfinkelio etnometodologinę*. Galbūt todėl etnometodologiją lydi (ir neišvengiamai lydės dėl jos pirmtako ambivalentiškumo) „kaltės tėvui“ jausmas. *Bendroji teorija* yra pavadinimas, kurio centre – Talcotto Parsonso asmenybė ir mokslinė-empirinė dvidešimtojo amžiaus programa. Parsonsas, anot Garfinkelio, tiria ne esamą, ne realią socialinių struktūrų tvarką, o veikiau *pačią teoriją*; realią visuomenę jis transformuoja į teorinių atskaitų artefaktus. Parsonso (ir apskritai formaliosios analizės) pasiekimai Garfinkelį įkvepia, todėl jis įgyvendina „latentinę“ tos pačios formaliosios analizės funkciją – tiria socialinių struktūrų tvarkas pačiame „daiktų konkretume“.

Parsonso įkvėpta formalioji analizė kaip pasaulinis socialinio mokslo judėjimas – kad ir kokie nuostabūs šio sąjūdžio pasiekimai – nemato tvarkos *daiktų konkretume*. Viena vertus, Garfinkelis programiškai detalai atskleidžia formaliosios analizės procedūrų trūkumus pačiame prielaidų lygmenyje. Kita vertus, jis kartoja, kad etnometodologija nėra kritiška FA atžvilgiu (Garfinkel 2002c; 114). Dar daugiau: šiuo atžvilgiu jis išreiškia „ne mažiau, negu entuziazmą“ (Hilbert 2009; 167). Nors Garfinkelis postuluoja „indiferentiškumo“ FA atžvilgiu nuostatą, EM ir FA tarpusavio santykis išlieka ambivalentiškas –

funkciškai asimetriškas. Jei etnometodologija traktuotų pačią save kaip „teoriją“, ji turėtų pripažinti šį santykį kaip FA *kritiką*. Kadangi etnometodologija – *ne teorija*, o taikomoji etnometodologija, jos santykis su FA išlieka „indiferentiškas“. Etnometodologija tiesiog įgyvendina latentiską taikomosios FA veiklos, kuri „išsėmė“ savo empirines galimybes, pusę. Patys etnometodologai Garfinkelio „kaltės jausmą tėvui“ vadina „mažu paradoksu“, tačiau vargu ar paradoksai gali būti skirstomi į „mažus“ ir „didelius“:

„Neabejotina, kad šis mažas paradoksas perteikia Garfinkelio gebėjimą jungti dinamišką kritiką ir gilų žavėjimąsi savo žymaus mokytojo atžvilgiu“ (Hilbert 2009; 167).

„Dinamiška kritika“ yra latentinė etnometodologinio sąjūdžio pusė. Kritika turi savo *pagrindo* lūkesčius, kad ir kokia ji būtų *dinamiška*. Dinamiška kritika (mažas paradoksas) išsaugo ir stiprina savo galią iki „didelio paradokso“. Garfinkelis ne diferencijuoja, bet, paradoksaliai, sujungia visas „ne etnometodologines“ kryptis į dirbtinį „pasaulinį judėjimą“, už kurio ribų – tai, kas vadinama bendrąja teorija, struktūriniu funkcionalizmu, formaliaja analize, pasauliniu socialinio mokslo judėjimu. Judėjimo, kuris turi funkciją, etnometodologinę, ekvivalentą, ištakos – Parsonso voliuntaristinė veiksmo teorija, kurios atžvilgiu išreiškiamas ir žavėjimasis, ir dinamiška kritika. *EM tyrimų katalogas*, „kažkada“ disidentiškas ir mažos apimties, plečia savo apimtį kaupdamas *empirinių tyrimų medžiagą* ne kitaip, kaip ir *FA tyrimų katalogas*, tik pasirinkdamas neišnagrinėtą, paliktą užmarščiai endogeninį *fenomenų lauką*.

Garfinkelis tęsia Parsonso programą, kurioje radikaliai (kitaip nei Schutzto atveju) nutraukiami *sociologijos ir filosofijos* ryšiai. Pagrindinis skirtumas tarp jų turbūt yra tas, kad Parsonsas, kitaip nei Garfinkelis, įgyvendindamas radikalią *empirinio sociologijos mokslo atsiskyrimo nuo filosofijos* programą, sustoja pusiaukelėje. Pirma, jo kultūros sociologijos sąvokos (vertybės, normos, taisyklės, statusai, vaidmenys, internalizuoti lūkesčiai) yra apibendrinto *filosofinio lygmens* sąvokos. Antra, Parsonsas, ketindamas susieti *teorinę* ir *empirinę* dedukcinio samprotavimo dalis, renkasi „vidurinį“, metodologinį lygmenį – *tarp* mokslo ir filosofijos: „Tai nėra nei griežtai mokslinė, nei griežtai filosofinė disciplina“ (Parsons 1949; 23).

Tačiau Garfinkelis nesustoja pusiaukelėje, netgi, rodos, savo paties ankstyvosios etnometodologijos atžvilgiu. Pabrėžtina, kad Garfinkelis atmeta *visas* senąsias žaidimo taisykles: įprastą dalijimą į *visa apimančią* Parsonso teoriją (angl. *grand theory*) ir Mertono *viduriniojo lygmens* teorijas (angl. *middle range theories*). Šis analitinis dalijimasis suponuoja mintį, kad turėtų būti ir „paskutinysis“, empirinis, lygmuo – *mikro teorinis*. Etnometodologija radikaliai atsiriboja nuo *teorijos*: tiek Parsonso *bendrosios teorijos*, tiek Mertono *specializuotų teorijų*, kurios sudaro *makro-mezo-mikro* programą, Garfinkelio apibendrinamai vadinamą *Formaliąja Analize*. Iš principo Roberto Mertono *viduriniojo lygmens teorijos* samprata idealiai pratęsia Parsonso neokantišką programą. Mertono „vadovo“ samprata legitimuoja sociologijos teorijos autonomiškumą, kartu atverdama kelią latentiskai empi-

rinės programos „pabaigai“, kurią netrukus paskelbs Garfinkelis:

„Viduriniojo lygmens teorija sociologijoje panaudotina kaip empirinio tyrimo vadovas. Ši teorija sudaro tarpinę grandį tarp bendrųjų socialinių sistemų teorijų, kurios pernelyg nutolusios nuo konkrečių socialinės elgsenos, organizacijos ir pokyčių atveju, kad galėtų atsižvelgti į stebėjimus ir į tvarkingus konkrečių detalių, kurios apskritai nėra apibendrinamos, aprašymus. Viduriniojo lygmens teorijos, žinoma, apima abstrakcijas, tačiau jos yra daug arčiau stebimų duomenų, įtraukiamų į teiginius, leidžiančius empiriškai tikrinti. Viduriniojo lygmens teorijos nagrinėja apibrėžtus socialinių reiškinių aspektus, kaip rodo jų pavadinimai. Galima kalbėti apie referentinių grupių, socialinio mobilumo, vaidmenų konflikto ir socialinių normų formavimosi teoriją taip, kaip kalbama apie kainų teoriją, bakteriologinės ligos teoriją, kinetinę dujų teoriją. (Merton 1968; 39–40)

Garfinkelis atmeta būtent „vidurinį“ – *ad hoc* teorinių prielaidų, kategorijų ir sąvokų – lygmenį, skelbdamas „pabaigą“ kaupiamajai empirinei programai, kuri, empiriškai plačiai išsišakodama, niekaip neįstengia užpildyti didėjančio atotrūkio tarp teorinių sistemų ir empirinės tikrovės. Tai rodo, kad etnometodologijos santykis su formaliosios analizės *prielaidų sritimi* yra radikalus. Nuosekliai įgyvendindamas programinį *taikomosios etnometodologijos mokslo* idealą Garfinkelis, kitaip nei Parsonsas, nesustoja sociologijos ir filosofijos santykio pusiaukelėje kreipdamas pagrindinį dėmesį ne į sąvokas bei kitas abstrakcijas, bet į konkretų socialinės tvarkos situacinio įgyvendinimo ir stebėjimo lygmenį. Šias praktikas kaip *savaiminę endogeninę tematiką* bendroji teorija siekė „ištaisyti“. Kadangi ilgainiui „taisymo“ metodikos sutapatinamos su *normaliojo mokslo* taisyklėmis, įprasčiausi

kasdienio gyvenimo įvykiai darosi „neįdomūs“; tematizuoti įprastus dalykus – beveik draudžiama, jų atžvilgiu skelbiamas „beveik tabu“ (Hilbert 2009; 169). Todėl belieka vienintelė (ne)ironiška praktinio elgesio galimybė: skelbti paliaubas – *EM požiūris į FA nėra kritiškas*.

Garfinkelis, atsiribodamas nuo Parsonso *analitinio realizmo* prielaidų, drauge tęsia nenukrypstamą jo sumanymą – nuodugniai iširti pamatines socialinio veiksmo ir prasmės radimosi socialinėse sąveikose sąlygas. Neužmirštant, be abejo, fenomenologinių šaltinių, galima teigti, kad 1) *mokslinis problemos formulavimo būdas* ir 2) *tęstinio patikslinimo komponentai* yra mažų mažiausiai dvi svarbios „nuostabios Parsonso knygos“, kurią nuolat minti jo mokinys, pamokos. Neįprastai nuoseklus *mokslinių standartų* įgyvendinimo estafetėje, nusidriekusioje iki tolimiausio *šnekos analizės* taško, abi paminėtos dalys yra pagrindinės.

Garfinkelis pratęsia Parsonso – *moksliskiausio* sociologijos projekto – darbus, kaip pažymi Wes Sharrockas ir Bobas Andersonas komentuodami Garfinkelio ir Parsonso intelektualinius ryšius. Dalykas, kurį „užbaigia“ Parsonsas suteikdamas „pradžios“ progą Garfinkeliumi, yra tas, kad Parsonsas susiduria su neišsprendžiama – *teorizavimo* ir *tyrimo tais pačiais būdais* – problema: „Šitaip elgtis,

užmerkti akis ir nepaisyti problemos, būtų netinkamo įsitikinimo veiksmas. Mes paaukotume mokslinius disciplinos standartus rinkdamiesi lengvą gyvenimą“ (Sharrock, Anderson 1986; 13).³⁷

Pažįstama dalykinė Parsonso teritorija yra labai plati, diferencijuota ir gili: funkcinės mokslinės sociologijos problemos ištakos nusidriekia į XVII a. teoretiko Hobbeso *socialinės tvarkos* problemos aplinką. Garfinkelio dalykinė teritorija – „Kas dar?“ (Garfinkel 2002c; 125) – dar ne visai pažįstama. Tačiau tai nereiškia, kad ši teritorija – siaura, ne diferencijuota ir sekli. Kaip tvirtina etnometodologas Donas Zimmermanas, ankstesniuose etnometodologų tekstuose dar vartojama parsonsiška *veikėjo* (angl. *actor*) sąvoka, tačiau ją keičia „teoriškai reikšmingesnis“ *visuomenės nario* (*member-of-society*), arba tiesiog *nario*, terminas, o vėlyvuojų laikotarpiu remiamasi ne *asmenimis kaip asmenimis*, o *natūralios kalbos meistriškumu*: natūrali kalba turi būti traktuojama ne siaura prasme, kaip, sakykim, sintaksė ir semantika, o kaip *praktikų sistema* (Zimmerman 1978; 9). Jei Parsonso „sistemą“ sudaro *faktinės tvarkos* ir *normatyvinės tvarkos* probleminiai lygmenys (Parsonsas abu juos laiko *empiriniiais*), tai etnometodologai normatyvinį tvarkos lygmenį procedūriškai išardo, susiaurindami Parsonso teritoriją, tačiau potencialiai praplėsdami savąją teritoriją.

³⁷ Kad etnometodologų „neutralūs“ apibrėžimai turi vertinamąjį pobūdį liudija ir ši „lengvo gyvenimo“, kurį formalioji analizė tęsia jau *po revoliucinių* Garfinkelio atradimų, ir numanomai „sunkaus gyvenimo“, kurį renkasi etnometodologai, perskyra. Nors indiferentiška etnometodologų nuostata *vertinti* draudžia, tačiau *vertinimai* neretai išlenda kaip yla iš maišo, išskyrus nebent virtuozišką Garfinkelio gebėjimą *susilaikyti neįvertinūs*. Ir netgi laikydami „lengvo gyvenimo“ apibrėžimą neutraliu, papildomai matome, kad EM ir FA perskyra liudija visišką etnometodologų pasitikėjimą pasirinktų *mokslinių standartų* tinkamumu ir (kas žino?) gal ir universalumu.

Garfinkelis, susklausdamas „normatyvinės tvarkos“ lygmenį procedūriškai tiria tikrovę kaip tikrovę, t.y. *faktinę tvarką*, stebėdamas būdus, kurie kasdienybės detalių tėkmėje leidžia atpažinti socialines struktūras – sisteminės praktikos. Vadinas, *teorinė problema* – ta pati: *sisteminės praktikos*. Tačiau etnometodologų tyrimo teritorija yra daug platesnė ir gilesnė – empirinius fenomenus atpažįstančios ir liudijančios *natūralios kalbos* praktikos, o ne tik *dirbtinės kalbos* teorinių sistemų tyrimai.

Griežtas etnometodologų atsisakymas dalinti sociologiją į *makro* ir *mikro* (žr. II. 3. poskyrį „Kas yra etnometodologija? Filosofinio ir sociologinio požiūrių panašumai ir skirtumai“) atskleidžia dar daugiau panašumų tarp Parsonso ir vėlyvojo Garfinkelio programų. Parsonso sistemingas, labai kryptingas ir panaudojantis visus galimus intelektualinius ir organizacinius išteklius akademinės veiklos įgyvendinimas yra *visa apimantis*. Virtuoziskai dalindamas ir jungdamas *AGIL* schemas posistemes įtakingiausias Amerikos teoretikas detalai išplėtoja *visa apimančią* sociologijos teoriją: nuo bendriausių prielaidų iki konkrečių tyrimų. Garfinkelio taikomoji etnometodologija – irgi *visa apimanti*: pirmąkart intelektualinėje istorijoje ji šakojasi į *visus mokslus* (šito Parsonsas turbūt neplanavo net drąsiausiose svajonėse). Ne be reikalo Garfinkelis kalba apie *dvi asimetriškas* analizės technologijas nurodydamas *kaupiamąjį*, aktualiai išsiplečiantį katalogo požymį: FA ir EM tyrimai yra nebendramatiški ir specifškai susiję; kad taip yra, empiriškai ir paliudijamai rodo *EM tyrimų katalogas* (Garfinkel 2002c; 116).

FA „katalogas“ ir EM „katalogas“ turi esminį bendrą bruožą – abu katalogai legitimuojami *iš principo empiriškai*. Skirtumas tas, kad pirmoji empirinė programa jau tariamai „išsisėmė“, o antroji – dar tik pradeda kaupimą. Galbūt tai savo „tylėjimu“ ir nori pasakyti Garfinkelis? Galbūt Garfinkelis, kaip tikslina Thomas P. Wilsonas, atsisakydamas svarstyti problemas, kurios motyvuoja įprastus socialinių mokslų tyrimus, pabrėžtinai siūlo keisti patį tyrimo dalyką, tiksliau, kryptį, sukonkretindamas tyrimų tematiką kaip „radikalius fenomenus“, kuriuos atskleidžia EM politika ir metodai, tačiau visi kiti jų „nemato“:

„Kalbant griežtai, EM neturi nieko pasiūlyti įprastiems socialiniams mokslams, išskyrus kvietimą atsisakyti savo dalykų ir, remiantis EM pavyzdžiu, imtis „patiriamos tvarkingumo“ tyrimų, įgyvendinamų pavieniais konkrečiais atvejais.“ (Wilson 2003; 493)

Tai, kad Garfinkelis šią asimetriją laiko *savaime suprantamu* dalyku ir laikosi – FA atžvilgiu – tylos įžadų, dar labiau suartina jo ir Parsonso projektus. Skiriasi tik prielaidos ir priešinga jų kryptis: viena vertus, Parsonso dedukcinės kilmės *aiškinimas*, kita vertus, Garfinkelio indukcinės kilmės *aprašymas*. Abu jie „ignoruoja“ vienas kitą: Parsonsas „nesupranta“ Garfinkelio krypties, nors ir vertina jo mokslškumą (žr. III. „Haroldo Garfinkelio etno-biografija“), o Garfinkelis, nors ir supranta Parsonso teoriją, bet, ypač vėlyvuojau laikotarpiu, „tyli“, rodos, nebeįžvelgdamas jokių sąlyčio taškų su „profesionaliosios sociologijos praktine technologija – konstruktyviąja analize“ (Garfinkel, Sacks 1986; 158–9).

Šių dviejų technologijų (be kabučių, ir be ironijos) dėmesio centre – grynai mokslinės profesinio darbo pasidalijimo sąlygos. Parsonso *modernioji sociologijos teorija* labai skiriasi nuo modernųjų klasikinių – Tocqueville'io, Marxo, Weberio, Durkheimo, Simmelio, Pareto, Mannheimo – teorijų: įvairiopa ir prieštaringas Europos kritinis diskursas visiškai skiriasi nuo vientisos, integruotos *konvergencijos*, mokslinės teorijos, kurią išplėtoja metodiškiausiais ir sistemškiausiais Amerikos teoretikas. Galbūt šis „pabrėžtinis sisteminis amerikietiškas“ ir yra viena tarp kitų svarbių Parsonso paradoksalus atmetimo būtent pačioje Amerikoje – arba, kaip formuluoja Bryanas Turneris, „akademiniio keršto“ (Turner 1991; 234) – priežasčių. Parsonsas klasikinių Europos sociologų teorijas laiko tik sudėtinėmis („nepakankamai“ savarankiškoms), tam tikra prasme mechaniškomis, mokslinės, integruotos *socialinio veiksmo teorijos* dalimis. Jis laiko *savaime suprantamu* dalyku, kad pokario tarpsnio intelektualinio *konsenso* rezultatas yra būtent *mokslinė struktūrinio funkcionalizmo* teorija.

Garfinkelis savo ruožtu ieško *naujų konsenso sąlygų* visiškai pasikeitusiomis sąlygomis. Iš principo atsisakydamas dalyvauti teorinėse kritinių diskursų „varžybose“ (tokios yra vyraujančios dabartinių socialinių ir humanitarinių mokslų sąlygos), jis labai dirbtinai dalija skirtingas ir nebendramatiškas tradicijas tik į dvi: FA ir EM. Toks dirbtinis padalijimas leidžia, pirma, savo „vietoje“ palikti mokslinę FA, įgyvendinusią sistemingiausią ir metodiškiausią projektą, ir netgi retoriškai entuziastingai pritarti jos

veiklai, antra, siūlyti „indiferentiškos asimetrijos“ idėją, kiekybiškai augant EM korpusui ir paskiroms jo dalims skverbiantis į visų kitų mokslų „korpusus“.

Tiek Parsonsas, tiek Garfinkelis pirmiausia saugo *mokslines* darbo sąlygas. Parsonso struktūrinis funkcionalizmas projektuojamas kaip tarpdalykinis integracijos modelis, kuris labai plačiai paplinta skirtingose disciplinose. *Konsenso* sąlygos būtinos ir Garfinkeliui: etnometodologija ne tik beldžiasi į bemaž visų mokslo sričių duris, bet vėlyvuosiu laikotarpiu reikalauja *visų pirma* įgyti kitų mokslų kompetencijas, o tik *paskui* – sociologijos. *Konsensas* – tai bruožas (Thomas Kuhnas vadina jį „normaliojo“ mokslo požymiu), labiau būdingas gamtos mokslams. Tiek Parsonsas, tiek Garfinkelis – kiekvienas kitaip – sutelkia dėmesį į empirinį lygmenį laikydamiesi *tik* tų implikacijų, kurios susijusios su *pasirinktomis prielaidomis*. Svarbu pažymėti, kad tiek Parsonsas, tiek Garfinkelis, kaip ir *prisiekusieji*, „padarinius formuluoja dar prieš sprendimą“ (Garfinkel 2005; 107); kitaip tariant, formuluoja retrospektyviai, norėdami suprasti tai, ko iš jų tikimasi *natūralioje kalbinėje praktikoje*:

„Beveik prieš šešiasdešimt metų Mannheimas pasakė, kad vokiečių sociologija sukuria idėjas, kurios turi didžiulę reikšmę, nors niekas nežino, ar jos yra empiriškai pagrįstos. Kita vertus, Amerikos sociologija formuoja nuosekliai pagrindžiamus stebėjimus, tačiau niekas nežino, ar ir koku mastu jie yra reikšmingi.“ (Bershady 1991; 66)

Jei natūrali kalbinė aplinka neturi „ontologijos“, vargu ar ją gali turėti etnometodologija, pėduojanti paskui šią gyvūnę ir stebinti ją iš labai arti. Etno-metodologinė

„ontologija“, rodos, iš principo negalima, todėl, tik kilus norui ją pamatyti, ji „rodo savo dantis“: „Etnometodologija aiškiai nėra filosofija apie tai, *kas yra*“ (Hilbert 2009; 170). Dabar aiškėja, kodėl Garfinkelis, kaip minėta I-oje šio straipsnio dalyje, nepriima buvusio savo bendramokslio Jeffrey Alexanderio siūlomos teorinės „alyvuogių šakelės“. Parsonso ir Garfinkelio mokslinio tyrimo programos – tai *alternacijos* (viena kitos atžvilgiu). O Alexanderio „alyvuogių šakelė“ – jau *alternatyva* abiejų minėtų alternacijų atžvilgiu, savo šaknimis nusidriekianti į europinius kritinius diskursus. *Normalios* pirmųjų dviejų alternacijų, kad ir „asimetriškų“ viena kitos atžvilgiu, mokslinio darbo sąlygos reikalauja *konsenso*. O Alexanderio teorinio alyvmedžio šakelė, priešingai, – *kritinių diskursų*. Pirmosios dvi yra „arčiau“ gamtos mokslų, antrosios – „arčiau“ socialinių mokslų:

„Socialiai mokslai yra skirtingi ne todėl, kad jie yra mažiau racionalūs, o todėl, kad mažiau konsensiniai. Būdingi nesutarimai neempirinius įsipareigojimus iškelia į dienos šviesą. Šie nesutarimai atsiskleidžia aiškiai kiekviename bendrumo lygmenyje, ir socialiniai mokslai dažnai įgyja diskursyvių argumentų, o ne empirinio aiškinimo formą.“ (Alexander 1989; 7)

Etnometodologiniu požiūriu, *diskursyvių argumentų* kriterijus, apeliuojantis į pernelyg abstraktų teorinio bendrumo lygmenį, tiesiog *nėra kriterijus*. Todėl Garfinkelis atsisako diskursyvos alyvuogių šakelės: priėmęs ją kaip „dar neišvyniotą“ dovaną, niekaip neišvengsi *nesutarimų*, atsiskleidžiančių kiekviename bendrumo lygmenyje. Naujoje devintojo XX a. dešimtmečio *darbo tyrimų programoje* (Garfinkel, Sacks 1986) skelbia-

ma dar griežtesnė indiferentiškumo politika *bendrumo lygmenų* ir *scholastinių debatų* atžvilgiu.

Naujoje programoje, viena vertus, skelbiamas leidimas „klaidinančiai interpretuoti“ (*kitaip perskaityti*) klasikus: šis naujas įstatymas leidžia Rawls ir Garfinkeliui *klaidinančiai, tačiau išteisinančiai* interpretuoti Durkheimą. Kita vertus, tikslinama, kad indiferentiškumo nuostata taikoma *viso* praktinio sociologinio protavimo – natūralios kalbos meistriškumo – atžvilgiu: „Profesionalus sociologinis protavimas jokiū būdu neišskiriamas kaip fenomenas, reikalaujantis tiriančio mūsų dėmesio. Asmenims, įgyvendinantiems etnometodologinius tyrimus, profesionalus sociologinis protavimas gali „rūpėti“ ne daugiau ir ne mažiau, negu teisinio protavimo, šnekos, būrimo, psichiatrinės ir kitos praktikos“ (ten pat; 163). Etnometodologinis indiferentiškumas ir šį kart – ambivalentiškas: jei profesionalus sociologinis protavimas rūpi „ne daugiau ir ne mažiau“, kodėl *šiam* protavimui dažname tekste skiriama tiek dėmesio; ir kodėl naujai prireikia profesionalios teorijos akcentų – Parsonso, Husserlio, Schutzto, o dabar Durkheimo?

Išskirtinis santykis su klasika etnometodologams vis dėlto rūpi. „Klaidinanti“ klasikų interpretacija leidžia a) ankstesnį filosofinį (ypač Schutzto) paveldą radikaliau atskirti nuo *darbo empirinių tyrimų* reikmių, b) nesielti į nenaudingą kritinių diskursų lygmenį, t.y. debatus dėl sunkiai suderinamų bendrumo lygmenų. Vėlyvosios etnometodologijos gairė, šių dviejų aspektų požiūriu, yra uždara: filosofinį ir kritinį diskursyvių lygmenį

griežtai atriboja nuo postfenomenologijos. Tiek Parsonso, tiek Garfinkelio mokslinių programų įgyvendinimas reikalauja ne diskursyvių, o *konsensinių* darbo sąlygų kartą pasirinktų prielaidų sistemose.

Natūrali kalbinė aplinka – nykstant *filosofiniam*, *teoriniam* ir *kritiniam* komponentams – yra pagrindinė *empirinio konsenso* galimybės sąlyga. Etnometodologijos santykis su šiais „komponentais“ išlieka ambivalentiškas. Galima netgi sakyti, kad „teorija“ sutapatinama su natūralios kalbinės aplinkos *meistriškumo* – praktinio sociologinio protavimo, reflektyvumo – požymiais. Etnometodologijos *nebendramatiškas* teorijos supratimas, – komentuoja Garfinkelio *teorijos* sampratą Douglas Maynardas ir Stevenas Claymanas, – „<...> yra save generuojanti tvarka konkrečiose veiklose, tvarka, kurios mokslinis įvertinimas nepriklauso nei nuo išankstinių aprašymų, nei nuo empirinių apibendrinimų, nei nuo formalių kintamųjų elementų sukonkretinimo ir jų analitinių ryšių“ (Maynard, Clayman 1991; 387).

Kitaip tariant, į klausimą, kas yra teorija (?), galima atsakyti tik komentuojant, *kas nėra teorija*. Nors etnometodologai (pagal apibrėžimą) niekada *neaiškina*, būtent komentuodami, kas nėra teorija, jie jaučia reikalą *aiškinti*: „Aišku, tai nėra kritika, reakcija ar maištas prieš kitas socialinės teorijos formas, bet veikiau pozityvus patikslinimas, kaip tyrėjai galėtų traktuoti labiausiai buginantį sociologijos fenomeną – objektyvią, nemarią socialinių faktų tikrovę“ (ten pat). Šiuose „kas nėra teorija“ komentaruose lieka elementari *griežto eksplikavimo* dalelė. Ši elementari dalelė ir yra „teorija“. Atsiribojant

nuo a) išankstinių aprašymų, b) empirinių apibendrinimų, c) formalių kintamųjų elementų sukonkretinimo aiškėja etnometodologinės teorijos požymis – *griežtumas*: „Sociologai gali griežtai eksplikuoti fenomeną kaip veikėjų darnios veiklos įgyvendinimą kasdieniame gyvenime darant socialinius faktus pastebimais ir atskaitingais vienas kitam“ (ten pat). Etnometodologija, nepripažindama (kaip argumentų) visų kitų pažinimo būdų ir visų kitų empirinio tyrimo galimybių, matyt, jaučiasi ne itin saugi, nes susigrąžina „devyniasdešimt metų klaidinančiai interpretuotą Durkheimą“.

Logiškai uždara sistema gali būti lengvai paversta *empiriškai uždara sistema*. Apie tai rašė Talcottas Parsonsas, kritikuodamas *empiristinės* pozicijos, kurią ryškiai iliustruoja pozityvistinė utilitarizmo teorija, padarinius (Parsons 1949; 69–70). Kai etnometodologija *radikaliai pakeičia* prielaidas, kryptį ir objektą, galimas ir atvirkščias variantas: *empiriškai uždara sistema* gali tapti *logiškai uždara sistema*. Matyt, jausdamas panašius pavojus Parsonsas stengėsi būti apdairus. Paskutiniame *Socialinio veiksmo struktūros* skyriuje, svarstydamas *empirizmo* ir *analitinės teorijos* santykį, Parsonsas pakartoja veikalo pradžioje formuluotą teiginį: nors *Socialinio veiksmo struktūra* yra mokslinė studija, joje vis dėlto atsižvelgiama į „tam tikras filosofines problemas“. Ypač svarbi – epistemologinė mokslinių sąvokų ir tikrovės *santykio* problema.

Parsonsas, kritikuodamas vyraujančias tendencijas JAV, skiria tris *empirizmo* formas: 1) *pozityvistinį empirizmą*, kuris, remdamasis klasikinės mechanikos loginio tipo pavyzdžiu, sudaiktina bendrąsias teorines

sistemas (šiuo atveju konkretūs reiškiniai su-
prantami tik remiantis šios teorinės sistemos
kategorijomis), 2) *partikuliaristinę empiriz-
mą*, kuris neigia bendrųjų teorinių sąvokų
pagrįstumą, objektyvių žinių šaltinių įžvelg-
damas tik konkrečiuose reiškiniuose ir įvy-
kiuose, 3) *intuicinię empirizmą*, pripažįstantį
konceptualius socialinių mokslų elementus,
tačiau aiškinantį, kad šių elementų pobūdis
yra individualizuojantis, sietinas su unika-
liomis konkrečių fenomenų, pavyzdžiui,
asmens arba *kultūros*, individualybėmis (ten
pat; 728-30).

EM *indiferentiškumas* socialinei teorijai
turi latentinę *empiristinę* pusę. Solipsistinio
empirizmo ženklai ypač atsiskleidžia vėly-
vojoje versijoje: solidžia etnometodologinio
darbo *korpuso apimtimi* įrodžius, kad en-
dogeniniai procesai yra *įdomūs fenomenai*,
nenorima skverbtis į *ne mažiau įdomią* (juk
tokios *indiferentiškumo* taisyklės) dviejų įdo-
mių fenomenų *santykio* tikrovę, kurią prak-
tikuoja kiti socialinės srities mokslininkai,
bent jau dalyvauti diskusijose. Epistemo-
loginę *mokslinių sąvokų* ir *tikrovės* santykio
problema skirtingos sociologijos kryptys
artikuliuoja skirtingai, siūlydamos įvairius
sprendimo būdus. Tačiau nė viena jų, išsky-
rus etnometodologiją, nepriešina – šitaip ra-
dikaliai – *formaliosios* sąvokų srities ir *prak-
sologinės* endogeninių fenomenų srities.

Pažvelgę į *pirmosios* empirizmo formos
apibrėžimą randame daugiau Parsonso ir
Garfinkelio programų panašumų. Būtent
Parsonsas pradeda įgyvendinti tam tikrą,
Garfinkeliui naudingą, sociologijos istorijos
modifikacijos darbą. Parsonsas, kaip ir Gar-
finkelis, laisvai manipuliuoja sociologijos ir

filosofijos istorijos kategorijomis, konkre-
čiai, „pozityvizmo“ ir „formaliosios analizės“
(net nepamindami pozityvizmo istorinių
formų, pavyzdžiui, *loginio empirizmo* arba
kritinių formaliosios analizės formų). Tiek
Parsonsas, tiek Garfinkelis konstruoja – is-
toriškai nepagrįstai – negatyvius megateori-
nius fenomenus: *pozityvistinį empirizmą* ir
FA. Abu dirbtiniai megateoriniai reiškiniai
palengvina *konsenso* sąlygas. Parsonsas, rem-
damasis labai skirtingais teorinio diskurso
pavyzdžiais, konstruoja „konvergenciją“.
Garfinkelis, postulodamas *FA* teoriją ir
metodų esminius trūkumus, primiršta, kad
tą patį darbą vienaip ar kitaip įgyvendina
kryptys, kritikuojančios teorijos atitrūkimą
nuo empirinės tikrovės.

Kitaip tariant, EM atima galią iš sociolo-
gijos istorijos. *FA* ir EM susijusios asimetriš-
kai. Tačiau abi šios programos įtraukiamos
į vieną ir tą patį – arba potencijos, arba im-
potencijos – lauką. „Teorija“ ir „sąvokos“,
kurias išranda *FA*, yra „regimybės“, o ne ti-
krovės sritis. Kad ir labai norėtų, *FA* negali
atrasti *radikalių tvarkos fenomenų*. *FA* visada
numanomai siekia aptikti radikalius fenom-
enus, tačiau jos metodai šiuos fenomenus
„neišvengiamai“ pakeičia objektyviomis
išraiškomis. Todėl negatyvią formuluotę –
EM nesiremia FA metodais – galima per-
skaityti kaip išskirtinės etnometodologinės
teisės *tirti radikalius fenomenus* postulatą.
profesinio darbo pasidalijimo taisyklė skel-
bia: *EM nenaudoja FA metodų*, o *FA*, kad ir
kaip artėdama prie radikalių fenomenų, jų
niekada ir niekaip negali pasiekti.

Detaliai tirdama, *kaip* konkrečiose soci-
alinių sąveikų situacijose randasi organiza-

ciniai tvarkos fenomenai, etnometodologija atskleidžia naują, realiai ar tariamai radikalią teritoriją, tačiau akivaizdžiai savinasi teisę tirti šį objektą. EM, kaip *radikalių tyrimų* programa, intensyviai skverbiasi į kitus mokslus, tačiau indiferentiškai atsiriboja nuo filosofinių ir teorinių sociologijos disciplinos diskursų. EM atsiriboja ir nuo etnografinių metodologijų, kurios 2002-ųjų Garfinkelio rinkinyje paminimos vos du kartus. *Igūdžiai*, kurie tapatinami su *natūralios kalbos meistriskumu*, *neprieinami* (kategoriška Garfinkelio nuostata kelia ne tik nuostabą, bet ir abejonių) *etnografinėms atskaitoms*, *etnografinėi dokumentų analizei*, *introspekcijai*, *analitiniam reflektavimui*, *atsijusiam situacijos stebėjimui* (Garfinkel 2002c; 189). Jie prieinami *tik praktikams*, ir tik jų *vulgariai kompetencijai*, nes igūdžiai įgyvendinami nesąmoningai ir procedūriškai atskaitingai. Radikalūs fenomenai įgyvendinami detaliai*, juos galima tik atrasti, nes jie – realūs todėl, kad natūraliai atskaitingi (ten pat; 189–90).

Krinta į akis *programinis* Garfinkelio pareiškimų pobūdis: Garfinkelis skelbia metodologinę *unikalaus adekvatumo reikalavimo* taisyklę (nors etnometodologija pagal apibrėžimą – ne metodologija), nekomentuodamas, *kodėl* ji prieinama tik etnometodologams ir kaip ši taisyklė atliepia platesnės apimties struktūrinių ir istorinių procesų analizę. Sveiko proto atskaitos ir jų aprašymai įgyja privilegijuotą („objektyvų“) statusą (*objektyvus* Garfinkelio vartojamas jau be kabučių; ten pat). Tarp *etnometodologinių interpretacijų* (metodologijų, arba aprašymų) ir *įkūnytų sveiko proto praktikų* (natūralios kalbos etnometodologijų), rodos, nelie-

ka net mažyčio tarpelio. Nėra jokie reikalo remtis *bendruoju* metodologiniu praktinio protavimo stebėjimo būdu, kaip pažymi Michaelas Lynchas, nes „bet kuri abstrakti praktikos logikos atskaita bematant sudaiktina problemą. Todėl etnometodologinis tyrimo uždavinys – aprašyti, kaip praktikos loginė atskaitomybė pati savaime yra praktinio tyrimo dalykas (Lynch 2001; 155). Pernelyg stiprus dualistinis supriešinimas – esą realiai egzistuoja tik dvi asimetriškos kryptys – neleidžia išvelgti *kitų galimybių*, apimančių įvairesnę pažinimo būdų ir argumentų skalę, todėl dualizmo užuomazgos kritikuojamos pačių etnometodologų:

„Bogenas ir Lynchas, rodos, siekia paremti specifinį socialinių mokslų darbo pasidalijimą. Viena vadinamoji „programa“ būtų atsakinga už socialinių praktikų aprašymą. Ši programa susilaikytų nuo „kritikos“, nebent tiek, kiek šis terminas taikytinas vienos programos, kritikuojančios kitą, veiksams pačiuose socialiniuose moksluose. Ši visapusiškai intra-mokslinė kritika traktuotų aiškinamuosius analizės būdus kaip savo objektą, ypač tada, kai šių būdų orientacija yra psychologistinė arba jų tikslai yra transcendentiniai. Kitą programą sudarytų aiškinamieji būdai, kuriuos kvestionuoja deskriptyvizmas. Kai kuriais atvejais antroji programa sudarytų ne tiek „mokslą“, kiek socialinę kritiką, kuri nagrinėja moralinius, etinius, socialinius, istorinius ir politinius išorės (o taip pat ir vidaus) klausimus, konkrečiai, socialines mokslines gyvenimo formas. Todėl antroji programa susidurtų su analitinio griežtumo stygiu, pakeisdama jį išsišakojančiais, įsivaizduojamais arba netgi nepagrįstais transcendentiniais aiškinimais. Tačiau aš, priešingai, nesu įsitikinęs, kad šiandieną šis darbo pasidalijimas egzistuoja – empiriškai – socialinių mokslų srityje, nors nenorėčiau atmesti tokios galimybės. Tačiau, kitaip nei Bogenas ir Lynchas, tvirtinu, kad tokio darbo pasidalijimo neturėtų būti <...>“ (McHoul 1990; 523–4)

Tolimos šio dualizmo ištakos – mokslinėje Parsonso-Garfinkelio *operacionalizacijos programoje*. Garfinkelis paveldi Parsonso teorinę, kaip nurodo Richardas Hilbertas, tematiką: *veiksmo teoriją, intersubjektyvumo problemą, ir socialinio žinojimo konstituavimo problemą*. Garfinkelio detalizuoti procedūriniai tyrimai giminingi teorinei tematikai, kuri buvo būdinga Parsonso sociologijai (Hilbert 1992; 12). Šis *giminingumas – teorijos* kaip procedūrinės operacionalizacinės metodologijos traktavimas – išryškėja vėlyvuju postfenomenologiniu laikotarpiu.

3c. Parsonsas ir Schutzas: du skirtingi požiūriai į mokslinę teoriją

Sociologijos *mokslo* galimybės klausimai glaudžiai susiję su sociologijos kaip *teorinio* mokslo klausimais. Talcotto Parsonso, Alfredo Schutzto ir Haroldo Garfinkelio požiūriai į šiuos klausimus panašūs tuo, kad visi trys čia paminėti sociologai savo teorijose ir tyrimo programose apmąsto ir operacionalizuoja Weberio *subjektyvios veiksmo prasmės* analizės implikacijas. Be to, visi trys svarsto sociologijos mokslo galimybių sąlygas tiesiogiai arba netiesiogiai atsižvelgdami į *sociologines* XIX a. pabaigos krizės implikacijas. Šios krizės sukuriuose gimsta sociologija, o kartu – „diskusijos dėl galimybės adekvačiai tirti socialines formas ir procesus“ (Rawls 2002; 48). Filosofams ypač svarbu, kaip šios krizės šaknis identifikuoja ir kokius sprendimo būdus siūlo Edmundas Husserlis, o sociologams – Maxas Weberis.

Šiuo sudėtingu klasikinės sociologijos pagrindų formavimosi laikotarpiu Maxas

Weberis artikuluoja *interpretacinės sociologijos* metmenis, kurios akiratyje – pamatinė *socialinio veiksmo* sąvoka. *Sociologijos dalyką* išvalgiai jungdamas su *socialinio veiksmo* sąvoka Weberis sukuria savotišką intrigą – iki šiol neįmenamą mįslę paskesnei sociologijos istorijai. Sociologija apibrėžiama kaip intelektualiai žadinanti profesija ir reflektyvus mokslas, kurio paskirtis – 1) interpretaciškai suprasti socialinį veiksmą, 2) paaiškinti šio veiksmo priežastis ir padarinius.

Veiksmas yra *socialinis* tik tada, kai subjektyvi šio veiksmo prasmė orientuota į kitų veikiančių asmenų elgseną. *Prasmė* gali būti traktuojama dvejopai: *pirma*, kaip aktualiai egzistuojanti prasmė a) konkrečiu individualaus veikėjo atveju arba b) apytikrė prasmė, priskiriama daugeliui veikėjų; *antra*, kaip teoriškai apibrėžiamas grynasis subjektyvios prasmės, priskiriamos hipotetiniam veikėjui arba veikėjams konkrečiose veiksmo situacijose, tipas. Tačiau čia nenurodoma, – pabrėžia Weberis, – objektyviai „adekvati“ arba metafiziškai „tikra“ prasmė. Būtent tai skiria *empirinius* veiksmo mokslus, sociologiją ir istoriją, nuo *dogmatinių* šios srities disciplinų – jurisprudencijos, logikos, etikos ir estetikos, kurios nori nustatyti „tikras“ ir „pagrįstas“ prasmes, susijusias su jų tyrimo dalykais.

Apibrėžęs sociologiją kaip „laisvą“ ir „laisvės“ dalyką, Weberis priverstas pripažinti „labai ambivalentišką“ (Weber 1978; 4) šio dalyko kilmę. Iš tikro, laisvas laisvės dalykas turi reflektuoti *savo* ir *kito* ribas: „Riba tarp prasmingo veiksmo ir tik reaktyvios elgsenos, su kuria siejama subjektyvi prasmė, negali būti apibrėžiama griežtai em-

piriškai“ (ten pat). Maxo Weberio *abejone* praveria naujų – *praktinio sociologinio protavimo* – vartų duris. Už jų driekiasi matomų, tačiau nepastebimų veiksmų sritis, kurią, jau po Alfredo Schutzto patikslinimų, atranda Haroldas Garfinkelis.

Weberis identifikuoja sociologijos kaip *interpretacinio socialinio veiksmo mokslo* parametrus, aiškiai apibrėžia sąvokas, o kartu atveria galimybę korekcijoms ir naujoms interpretacijoms. Parsonsas, Schutzas ir Garfinkelis, be abejo, yra tik trys, tarp daugelio kitų, sociologai, tyrę pamatines *socialinio veiksmo* problemas, konvenciškai vadintinas *vėberiškomis* (paminėtina tolygiai svarbi Amerikos *pragmatizmo* tradicija). Tačiau šių trijų sociologų patikslinimuose randamas *esminis lūžis*, kurio keistas etnometodologinis rezultatas turi labai stiprų „anti-teorinį“ ir „anti-metodologinį“ prieskonį. Šio lūžio ribos yra maždaug ten, kur *baigiasi* Parsonso dedukcinė analizė, ir *prasideda* sociologinė fenomenologinė analizė:

„Taigi profesorius Parsonsas išplėtoja, pradėdamas teoriškai nuodugnai išnagrinėta pagrindine elementaraus veiksmo schema, socialinės teorijos referencijų rėmus ir sukuria tinkamai artikuliuotą

visų mokslų, analizuojančių žmogaus veiksmą apskritai ir socialinius reiškinius konkrečiai, sistemą.“ (Schutz 2011; 16)

Schutzto analizės objektas – *teoriniai* Maxo Weberio veikalai (Schutz 1967; xxxi). Skiriamasis šių veikalų bruožas – griežta mokslinė tyrimo strategija, kurios dėmesio centre – *prasmieniai žmonių sąveikos procesai*. Žmonių veiksmai orientuoti į kitus žmones, jų motyvus ir intencijas, todėl socialinio veiksmo tyrimai turi artikuliuoti subjektyvias veiksmų, susijusių su abipusėmis sąveikos dalyvių orientacijomis ir intencijomis, prasmes. Tyrimo objekto *sudėtingumas* – čia Weberis ir Schutzas laikosi tos pačios principinės nuostatos – reikalauja „labai detalių ir kruopščių tyrinėjimų“ (ten pat). Weberio *teorijos* samprata apima a) socialinių mokslų filosofijos, ir b) griežtos, empiriškai orientuotos mokslinės analizės komponentus.³⁸

Schutzto *teorijos* samprata iš pažiūros yra panaši, nes derina abu šiuos komponentus. Tačiau Schutzto akcentas – *filosofiškai* pagrįsta metodo teorija (Schutz 1967; xxxi–xxxii). Šis akcentas yra labai svarbus. Kitokį Schutzto požiūrį į teoriją, palyginti su Weberio ir ypač Parsonso požiūriais, suponuoja feno-

³⁸ Šie du analitiškai skirtingi komponentai teikia galimybę diferencijuoti Maxo Weberio požiūrį į teoriją. Zennonas Norkus veikale *Max Weber ir racionalus pasirinkimas* skiria dvi Weberio *suprantančiosios sociologijos* (*verstehende Soziologie*) versijas: 1) situacinės logikos metodą, apibendrinantį individualistinį ir racionalistinį abstrakčiosios ūkio teorijos aiškinimo metodą, 2) ekonomikos mokslui alternatyvų ir jį papildantį mokslą. Antroje *suprantančiosios sociologijos* sampratos versijoje, kaip pažymi šio veikalų autorius, Weberis siekia ją pagrįsti *socialinės veiklos teorija*: „Dėl ankstyvos Weberio mirties jo vėlesniosios sociologijos, kaip ekonomikai alternatyvaus ir ją papildančio mokslo, sampratos apmatai liko tokie neapibrėžti, kad į jos sukonkretinimą galėjo pretenduoti įvairūs alternatyvūs požiūriai“ (Norkus 2003; 22).

Esant progai, pažymėtina, kad angliškuose Maxo Weberio vertimuose dažnai vartojamas terminas *interpretive sociology* (kaip *verstehende Soziologie* atitikmuo), kuris gali būti verčiamas į lietuvių kalbą kaip *interpretacinė sociologija*, pernelyg nutolsta nuo savo hermeneutinių šaknų; todėl *suprantančioji sociologija*, rodos, yra tinkamesnis variantas.

menologinė orientacija.³⁹ Todėl kalbamuoju aspektu reikėtų skirti du santykių tipus: *empirinio griežtumo* ir *filosofinio pagrįstumo* santykį, 2) *empirinio griežtumo* ir „vadinaujamųjų ekonominių ir sociologinių dėsnių“ (ten pat; 4) santykį. Schutzas radikaliai kritikuoja būtent antrąjį požiūrį. Susidurdami su *prasmingos sąveikos* problemomis daugelis socialinės srities mokslininkų, pasak Schutzto, nagrinėja jas remdamiesi *naiviais* pseudosprendiniais, kurių šaltinis – subjektyvus šališkumas (charakterio, politinis arba, geriausiu atveju, metafizinis). *A priori* sprendiniai vargu ar suderinami su pagrindiniu mokslinio tyrimo principu, kuris kviečia tiesiog suprasti ir aprašyti faktus (ten pat). Čia Schutzas aiškiai brėžia gaires būsimai Garfinkelio etnometodologijai:

„Matyti socialinių faktų pasaulį nešališka akimi, sąžiningai ir logiškai klasifikuoti šiuos faktus remiantis sąvokomis, gaunamą medžiagą analizuoti tiksliai – tai turi būti kiekvienos socialinio tyrimo atkarpos tikslas, vertas mokslo vardo“ (ten pat).

Iš karto reikia pažymėti, kad pirmoji, *griežto mokslinio tikslinimo*, strategija būdinga visiems čia minimiems sociologams – Weberiui, Schutzui, Parsonsui, Garfinkeliui. Tačiau kita, *filosofinio pagrindimo*,

pusė – varijuoja. Weberis tiria prasmingą sąveiką siekdamas *istoriškai* suprasti socialinių struktūrų kaitą. Parsonsas, tirdamas prasmingą sąveiką, konstruoja *teorinių modelių* remdamasis autoritetinga gamtos mokslų teorija. Schutzas, tirdamas prasmingą sąveiką, sutelkia dėmesį į kasdienio gyvenimo *sveiko proto struktūras* ir *teorinių prielaidų* sritį.

Schutzto, kaip Edmundo Husserlio idėjų sociologinio tęsėjo, tikslas yra artikuliuoti suprantančiosios sociologijos formą, kuri atlieptų *griežto mokslinio lygmens* reikalavimus, o kartu apimtų pamatines inter-subjektyvumo ir trans-situacinių prasmų struktūras.⁴⁰ Sociologija negali remtis miglotomis sąvokomis, neskaidria empatija, vertybinėmis prielaidomis, aprašymais, kuriems trūksta intelektualinio griežtumo. Schutzto moksliniame akiratyje – universali socialinė teorija, kuri *taiko* griežtą Husserlio tyrinėjimų nuostatą. Štai kodėl Schutzui svarbus Weberis: „Būtent Weberis suprantančiąją sociologiją pirmąkart pakylėję į mokslo lygmenį“ (ten pat; 241).

Jei sociologija nori adekvačiai aprašyti objekto prasmų struktūrizaciją, ji negali nepaisyti kasdienio pasaulio prasmų lygmens, turinčio „iki-mokslinį“ statusą. Schutzto

³⁹ Helmutas Wagnėris tikslina: fenomenologija stengiasi žvelgti į savo pagrindus, savo prielaidas. Fenomenologija negali būti techninių instrukcijų mokslas, mokantis gramatikos taisyklių arba algebros formuliu (Wagner 1983; 60). „Nors Weberio nedomino kasdienio gyvenimo tipizacijos, jis buvo įsitikinęs, kad jo idealusis tipinis metodas leidžia numatyti socialinę elgseną. Schutzas, remdamasis gyvenimo-pasaulio tipizacijomis, suteikia idealiajam tipiniam metodui pagrindus, kurie praplečia jų naudą“ (ten pat; 149).

⁴⁰ Kaip rašo Johnas Heerenas, pernelyg didelis dėmesio sutelkimas į kontekstinius padarinius, kartu atsiri-bojant nuo trans-situacinių prasmų, klūdo analizuoti svarbius žmogaus kaip simbolių kūrėjo ir vartotojo bruožus: bauginantį gebėjimą transcenduoti save ir savo betarpišką situaciją, gebėjimą įtraukti – konstruo-jant prasmes ir įgyvendinant veiklą betarpiškose situacijose – gilius ankstesnio patyrimo išteklius, koordi-nuoti betarpiškas situacijas ir daugelį kitų situacijų, nusidriekiančių anapus betarpiško patyrimo, polinkį projektuoti save į neįgyvendintą ateitį (Heeren, John. 1971; 53).

požiūriu, Weberio analizė yra korektiška ir identifikuoja tinkamą socialinių mokslų filosofijos (ten pat; xxxi) pradžią. Vis dėlto pati analizė nepakankamai giliai užkabina pagrindų (prielaidų) lygmenį. Vien tik *šis lygmuo*, Schutzto požiūriu, teikia galimybių artikuliuoti daug svarbių socialinių mokslų problemų. Pirmiausia reikia kruopščiai išnagrinti pagrindinę Weberio *subjektyvios prasmės* sąvoką (ten pat). Sociologijos uždavinys – tirti socialines sąveikas, kurios apima *abipuses orientacijas*. Būdingas šių sąveikų bruožas – dažnai naudojami priemonių ir tikslų apskaičiavimo būdai. Kadangi šie būdai yra tokie svarbūs kasdieniame gyvenime, *racionalus veiksmas* yra kertinė interpretacinės sociologijos sąvoka. Tačiau tai nerodo, anot Schutzto, kad interpretacinė sociologija neigia iracionalų veiksmą: „Weberis pakartotinai pabrėždavo, kad pastarieji veiksmai yra sociologijos objektas“ (ten pat; 240), skirdamas socialinio veiksmo *tipus*.

Weberio idealiųjų tipų analizė teikia pagrindą konstruoti *mokslinę teoriją*, analitiškai apibrėžiančią *esminius* socialinių reiškinių bruožus, įskaitant fenomenus, kurie identifikuojami remiantis iš dalies *subjektyvios prasmės* terminais. Ši *teorijos* idėja dera su fenomenologijos idėja.⁴¹ Tęsdamas *interpretacinės mokslinės* Weberio sociologijos

strategiją, Schutzas formuluoja klausimą: koks yra santykis tarp prasmę suponuojančių kasdienio gyvenimo veiksmų ir mokslinės jų interpretacijos? Jo atsakymas yra tas: „*Visi socialiniai mokslai yra subjektyvių prasmės-kontekstų objektyvios prasmės-kontekstai*“ (ten pat; 241; kursyvas autoriaus).⁴²

Dilema, kuri atskleidžia *problemišką* socialinių mokslų galimybių sritį ir padeda suprasti čia aptariamų *požiūrių į teoriją* skirtumus, yra ta: vėberiška *sociologijos kaip socialinio veiksmo* teorija, postuluojanči *veikėjų abipusės orientacijos* tezę, reikalauja tirti *intersubjektyvumo* klausimą. Klausimas iš pažiūros – paprastas: jei negalime išvengti subjektyvių *savo* nuostatų ir vertinimų, kaip moksliskai galime suprasti *kitų* asmenų subjektyvumo dėmenis? Šis „paprastas“ klausimas ir jungia, ir skiria čia lyginamus sociologus – Weberį, Parsonsą, Schutzą ir Garfinkelį. Atkreiptinas dėmesys į tris paprastus žodžius – *socialinio veiksmo struktūra* (mažosiomis raidėmis). Būtent Weberis suteikia šių žodžių *jungčiai* griežtą, tikslinantį, sistemingą pagrindą. Paskesnė sociologijos istorija iškelia aikštėn paskirtus šių žodžių komponentus, sudeda labai nevienodus akcentus, todėl skiriasi požiūriai į socialinio veiksmo analizės būdus ir į socialinę teoriją.

⁴¹ *Eidėtinis* požiūris – Husserlio rekomenduotos galimos socialinių mokslų programos pagrindas ir svarbiausias fenomenologinio tyrimo lygmuo, kurio paskirtis yra nustatyti „esminius“ (*bendruosius* vs. *kintančius empirinius*) konkrečių suvokimo objektų bruožus ir požymius. *Eidos* – prasmų sfera, kurioje konstituoja mi suvokimo ir pažinimo objektai.

⁴² Mokslinis pasaulio pažinimas yra netiesioginis. Socialinės srities mokslai niekada aktualiai nesusiduria su realiais žmonėmis. Jie nagrinėja tik personalinius idealiuosius tipus. Idealiųjų tipų konstravimo procesuose subjektyvūs prasmės kontekstai, kurie gali būti patiriami tiesiogiai, pakeičiami objektyviais prasmų kontekstais. Tačiau būtent šie konstravimo procesai sudaro galimybes suprasti veikėjų prasmes, nes „tik šie procesai suteikia prasmei objektyvumo dimensiją“ (ten pat; 242).

Griežto socialinio mokslo idėja visus tris sociologus ir jungia, ir skiria. Parsonsas, *Socialinio veiksmo struktūroje* aptardamas vėberiškas *veiksmo* ir *veiklos* sąvokas, pažymi, kad jis iš principo vartoja tas pačias sąvokas tomis pačiomis prasmėmis, į pirmą vietą išskeldamas veikėjo arba veikėjų *subjektyvios prasmės*, kurią veikėjas susieja su savo veiksmais, aspektus (Parsons 1949; 640–1). Tačiau *teorinis, metodologinis* ir *empirinis* socialinio veiksmo artikuliacija nukreipia Parsonsą *tvarkos problemos* kryptimi, kuri visiškai skiriasi nuo Schutzto ir Garfinkelio pasirinktų krypčių. Veikėjo supratimas ir motyvacija konkrečiose veiksmo situacijose išlieka kaip pagrindinis socialinių fenomenų aprašymo ir aiškinimo tikslas. Tačiau Schutzas kelia esminį socialinės teorijos galimybės klausimą, kurį Parsonsas laiko „tik filosofiniu“: kaip galima suprasti socialinę tikrovę, kurią socialinė teorija aiškina remdamasi fiksuotomis universaliomis sąvokomis, jei pati tikrovė grindžia save subjektyviu visuomenės narių patyrimu?

Weberio veiksmo sociologijos *struktūra* (pagrindinė problema, kurią reikia paaiškinti) Parsonso ir Schutzto socialinėse teorijose nurodo du skirtingus dalykus. Parsonso teorijoje *subjektyvumo aplinką* sudaro *internalizuota normatyvinė tvarka*, susidedanti iš normų ir vertybių, suponuojančių elgseną (veiksmą). Parsonsas „voliuntaristiškai“ suporuoja a) subjektyvumo ir b) priežasties veiksmus. Kitaip tariant, Parsonsas „priežastingumo“, t.y. normų ir vertybių, lygmenį, kurį reikia suprasti ir paaiškinti empiriškai, paslepia „kabutėse“. Šiuo aspektu Parsonsas eliminuoja *griežto empirinio mokslo* proble-

mą (t.y. mokslinio objektyvumo ir subjektyvių prasmų bei motyvų *santykio*), kurią identifikuoja Weberis. Schutzas *griežto empirinio mokslo* idėją išplečia į pamatinės socialinio veiksmo *struktūras*, kurios yra iki-mokslinės: „Pirminiai prasmės šaltiniai yra iki-predikatiniai ir susiję su iki-fenomenaliu patyrimu“ (Schutz 1967; 215). Štai kodėl tik *radikali* socialinio veiksmo elementų analizė gali suteikti tinkamą pagrindą tolesnei socialinių mokslų pažangai“ (ten pat; 7; kursyvas mano – A. V.).

Radikali nuostata leidžia Schutzui kritiškai analizuoti ne tik Parsonso, bet ir Weberio socialinio veiksmo teoriją: Weberis domisi *epistemologinėmis problemomis*, pasak Schutzto, tik tiek, kiek tai tiesiogiai susiję su specializuotu tyrimu arba panaudojamais įrankiais (ten pat; 7). Iš tikrųjų, – priduria Schutzas, – Weberiui mažai rūpi filosofinių prielaidų ir netgi elementariųjų sąvokų nuskaidrinimo klausimai. Būtent čia atsiskleidžia *teoriniai* Weberio trūkumai, nes jis, anot Schutzto, pasirenka klaidingą prielaidą: kad *prasmingo individualaus akto* sąvoka – pagrindinė suprantančiosios sociologijos sąvoka – yra neredukuojamas socialinių reiškinių elementas (ten pat). Kadangi pamatinės socialinio veiksmo struktūros yra iki-mokslinės, Schutzto pagrindinis uždavinys – suprasti *vidinį, intersubjektyvų*, socialinių veikėjų gyvenimą, kurį ir stebintis mokslininkas, ir stebimas asmuo patiria *kartu*.

Parsonsas, radikaliai suporuodamas *subjektyvumo* (normatyvumo) ir *priežasties* veiksmus iš principo remiasi Weberio idėja, kad *idėjos* kaip priežastinis veiksnys daro įtaką *elgsenai*. Ši Weberio-Parsonso kryptis,

nepaisydama socialinio veiksmo *patyrimo struktūrų*, kreipia analizę, Schutz'o supratimu, netinkama kryptimi. Schutz'as rašo pakankamai aiškiai: nors Parsonsas empatiškai (sic!) teigia, kad *subjektyvus požiūris* yra pagrindinis elementų analizės požymis, reikia pabrėžti, kad terminą *subjektyvus požiūris* jis vartoja šiuo atveju visiškai kita prasme, negu įprastai vartoja savo elementinėje analizėje. Pastarojoje analizuojamas konkretus veikėjas ir konkretūs veiksmai (klausiama, kokių tikslų siekia veikėjas; kokias priemones renkasi; koks subjektyvus veiksmo elementų suvokimas?). Tačiau elementų analizę Parsonsas vadina „subjektyvia“ tik todėl, kad ji įtraukia realius procesus veikėjo sąmonėje, o taip pat ir už jos. Terminu *subjektyvus požiūris* prasmės pakeitimas – akivaizdus, todėl Parsonso teorija – dėl tikslumo trūkumo vartojant šią sąvoką – turi būti nagrinėjama kritiškai (Schutz 2011; 18–9).

Parsonso veiksmo referencijų rėmai, sukonstruoti remiantis *fizinės teorijos* analogija, nėra pakankami norint suprasti a) *vidinio laiko-sąmonės* prigimtį, apimančią *savo* ir *kitų* patyrimo interpretacijas, b) prasmės nustatymą ir prasmės interpretaciją, c) simbolį ir simptomą, d) motyvą ir projektą, e) prasmės-adekvatumą ir priešasties adekvatumą ir, svarbiausia, f) idealiųjų tipinių sąvokų susiformavimo kilmę (remiantis idealiosiomis

tipinėmis sąvokomis grindžiamas socialinių mokslų požiūris į savo dalyką). Beveik visos kylančios problemos, anot Schutz'o, glaudžiai susijusios su *išgyvenamo laiko patyrimo*, arba *vidinės laiko-prasmės*, fenomenu, kurį nagrinėti galima remiantis tik griežčiausiu *filosofinio reflektavimo* būdu (Schutz 1967; xxxi). Štai kodėl Schutz'o analizė *prasideda* ten, kuri *baigiasi* Parsonso loginės sąvokų sistemos analizė: socialinė-mokslinė tipizacija yra specialus bendresnio tipų formavimo *gyvenimo-pasaulyje* variantas.

Šios Schutz'o nuorodos leidžia tikslinti vartojamas *teorijos* ir *metodologijos* sąvokas. Schutz'as pratęsia Weberio socialinio veiksmo analizę saugodamas ir gilindamas socialinių mokslų filosofijos komponentus. Parsonso artikuliuotą socialinių mokslų metodologijos analizę Schutz'as laiko tinkama ir adekvačia, tačiau siūlo Parsonso žengti „dar keletą žingsnių“. Darkart atkreiptinas dėmesys į reikšmingą akcentą: Parsonso analizė, atsiribojanti nuo esminių filosofinių klausimų, orientuota teoriškai-techniškai, instrumentiškai-metodologiškai. Parsonsas, interpretuodamas Weberį ir įgyvendindamas metodologinę socialinio veiksmo analizės komponentų atranką, pakeičia vėberiškos sociologijos kaip intelektinės profesijos, glaudžiai susijusios su socialinių mokslų filosofija, statusą.⁴³

⁴³ Sociologijos kaip *intelektinės profesijos* sampratą keičia sociologijos kaip *techninio mokslo* samprata. Kaip pažymi Thomas Wilsonas, nusistovi įprotis, ypač anglakalbėje socialinės srities mokslininkų bendruomenėje, vokišką terminą *Wissenschaft* pakeisti siauresniu *mokslo* terminu, remiantis chemijos, fizikos, biologijos mokslų analogijomis, nors originali šio termino kilmė nusako *racionalią intelektinę veiklą*. Šis intelektinės veiklos sampratos „siaurinimas“ – sistemingas. Parsonsas, apibūdindamas Weberio *idealiuosius tipus*, klaidinančiai traktuoja Weberio pastangas kaip bandymą artikuliuoti mokslą siauresne prasme (Wilson 1971; 78).

Išplėtodamas Parsonso *Socialinio veiksmo struktūros* kritiką Schutzas pažymi, kad tiek Pareto, tiek Parsonso sistemos, filosofiniu požiūriu, yra *naivos*, t.y. naiviai tapatina mokslinį žinojimą/mokslinę logiką ir racionalius veiksmo elementus (Schutz 2011; 20), kitaip tariant, vengia *fenomenologinės redukcijos*. Todėl Schutzas, kaip Husserlio mokinys, siūlo *pradėti* ten, kur *baigiasi* Parsonso teorinis ir empirinis mokslas, postuluojuantis radikalią mokslinės nuostatos ir natūraliosios nuostatos perskyrą. Schutzas, įgyvendindamas Husserlio rekomendaciją – mokslines tipizacijos procedūras įtraukdamas į bendresnius gyvenimo-pasaulio tipizacijos kontekstus – grįžta atgal prie daiktų. Kadangi grįžti prie daiktų šaknų, be kita ko, – lygu atsisakyti epistemologiškai privilegijuoto statuso, vien jau ši fenomenologinės redukcijos galimybė sukuria intrigą tarp, kilmės požiūriu, skirtingų socialinių teorijų.

Ši intriga neleidžia užmiršti esminių Parsonso ir Schutzto požiūrių į teoriją skirtumų, tačiau atskleidžia ir panašumų. Iš pirmo žvilgsnio Parsonso ir Schutzto požiūriai į teoriją ir jos autonomiškumą yra netgi labai panašūs. Schutzas pritaria pamatinei Parsonso idėjai, kad socialiniai mokslai negali būti siejami tik su faktų aprašymu, nes adekvatus aprašymas būtinai suponuoja teorinę žmonių veiklos išvalgą (Schutz 2011; 17). Tačiau Parsonso požiūris į teoriją – instrumentiškai metodologinis: pagrindinė ašis yra *teorinių sąvokų* ir *konkrečių reiškinių* santykis. Parsonso požiūriu, kai kurios *bendrosios* mokslo sąvokos *adekvačiai* reprezentuoja objektyvaus, išorinio pasaulio požymius. Šios sąvokos atitinka ne konkrečius reiškinius kaip

visumą, o *elementus* reiškinuose, kuriuos *analitiškai* galima atskirti nuo kitų elementų. Operacionalizuojamo *analitinio realizmo* metodologinę nuostatą Parsonsas hipotetiškai taiko ir sociologiniuose istoriniuose tyrimuose. Parsonso postklasikinė teorija brėžia ribą tarp, viena vertus, euristinės teorijos, jungiančios *empirinį griežtumą* ir socialinių mokslų *filosofiją*, ir, kita vertus, tarp mokslinės instrumentinės teorijos, jungiančios *loginę sąvokų sistemą* ir *taikomąją metodologiją*. Teorija pertvarkoma į instrumentinį *teorinės metodologijos* modelį. *Metodologinės postklasikinės teorijos* formą savo rankomis nulipdo būtent Talcottas Parsonsas.

Alfredas Schutzas jau pirmuose savo esė „Parsonso socialinio veiksmo teorija“ puslapiuose apibūdindamas Parsonso istorinę-konceptualią Marshallo, Pareto, Durkheimo, Weberio sociologijos teorijų analizę, nurodo svarbų – *metodologinį* – įnašą, didžiulį Parsonso pasiekimą formuojant socialinio mokslo metodologijos pagrindus:

„Aišku, kad profesorius Parsonsas neketino rašyti tik antrinės studijos. Jo tikslas – parodyti, kad keturi svarstomi autoriai, skirtingos socialinės kilmės, skirtingos tautybės, skirtingos socialinės kilmės, skirtingo išsilavinimo, skirtingų požiūrių į mokslą, vis dėlto iš esmės sutaria dėl tam tikrų pamatinių socialinių mokslų metodologijos ir epistemologijos principų.“ (Schutz 2011; 8)

Paradoksas yra tas, kad Parsonsas yra *visų pirma teoretikas* („neišgydomas teoretikas“ – tai jo paties dedikacija įvadiniame *Socialinės sistemos* puslapyje). Ne be reikalo, turėdamas puikią teorinę nuojautą, jis nekantrauja: tik išgirdęs apie Schutzto esė, rašo jam esąs „labai susidomėjęs“ ir pageidauja atsiųsti rankraštį, kai tik Schutzas galės tai

padaryti (Parsons 2009; 5). Parsonso atsakymai Schutzui liudija, kad „tik metodologo“ statusas jo netenkina. Netenkina „jau pirmuose rankraščio puslapiuose“ nurodytas Schutzto teiginys, kad Parsonso tikslas – esą parodyti, jog keturi klasikai sutaria dėl tam tikrų pamatinių socialinių mokslų metodologijos ir epistemologijos principų:

„Manau, kad pakanka pasakyti, kad Jūs niekada nuodugniai ir sistemingai nesvarstėte šių problemų remdamasis jų santykiu su apibendrinta *mokslinės teorijos* sistema. Būtent tai, o ne metodologija ir epistemologija, buvo kryptingas mano interesų dalykas.“ (Parsons 1978a; 65)

Tai nerodo, kaip priduria Parsonsas, kad metodologiniai – tam tikruose lygmenyse netgi epistemologiniai – svarstymai nėra svarbūs. Vis dėlto požiūris, kuriuo remiantis traktuojama metodologija ir epistemologija, didžiąja dalimi priklauso nuo santykio su *bendraja sistema*, kurioje svarbiausia dalis yra savitos *loginės struktūros*, o ne tik paskirų koncepcinių elementų, statusas (ten pat). Schutzto nuostata, kad teorija ir metodologija turi apimti ne tik mokslinių, bet ir *filosofinių* problemų skalę, Parsonsas, rodos, laiko „antraeilės“ reikšmės dalyku.⁴⁴

Pagrindinis Parsonso pasiekimas yra *funkcinis* mokslo elementų iškristalizavimas ir jų integravimas bendroje mokslinės teo-

rijos *sistemoje*: bendroji mokslinio pažinimo struktūros ir jos raidos problema visų pirma sietina su elementais, būdingais pačiam mokslui. Funkcinių mokslo elementų ryšių nustatymas atskleidžiamas kaip *kaupiamosios* pobūdžio pasiekimas. Parsonsas, pasak jo paties, įgyvendina *konvergenciją*: istoriškai ir konceptualiai artikuliuoja, mokslo *kaupiamosios raidos* požiūriu, reikšmingą „ryšį tarp utilitarinio pozityvizmo ir paskesnio veiksmo teorijos periodo“ (Parsons 1949; 13). Mokslinė analitinio realizmo teorija, pabrėždama loginius sisteminius ryšius, yra funkciškai integrali: „Ypač pabrėžtinus glaudus bendrųjų teiginių apie empirinius faktus ir teorinių sistemų loginių elementų bei struktūros sąryšis“ (ten pat; 11).⁴⁵

Nėra išmintinga imtis šios užduoties, – priduria Parsonsas, – neaptarus skirtingų teorinių sąvokų tipų ir jų skirtingų santykių su empiriniais mokslinio pažinimo elementais tipų. Esminis dalykas yra tas, kad nėra empirinio pažinimo, kuris tam tikra prasme ir tam tikru laipsniu nebūtų suformuotas *konceptualiai*. „Grynieji jusliniai duomenys“, arba betarpiškas nesuformuoto sąmonės srauto patyrimas, turi būti siejamas su metodologinio abstrahavimo veiksmis, o ne aktualių patyrimo aprašymu. Tai galioja ne tik išstobulinto mokslinio stebėjimo, bet

⁴⁴ Vėlyvojo Garfinkelio postfenomenologijoje formuluojama panaši nuostata – „tyrimo interesai“ griežtai atskiriami nuo „pedagoginių“ interesų.

⁴⁵ *Teorijos* sampratą Parsonsas modeliuoja remdamasis universaliu *gamtos mokslų* modeliu. O tai kelia keblumų tiriant ne tik empirinio pasaulio reiškinius, bet ir sociologijos istoriją. Richardas Hilbertas visiškai pagrįstai pažymi, kad *loginės* Parsonso prielaidos, išdėstytos antrame *Socialinio veiksmo struktūros* skyriuje, artikuliuotos dar prieš šią konkrečią klasikinės sociologijos ir utilitarizmo analizę: pagrindinių savo prielaidų Parsonsas neketina išvesti iš Durkheimio ir Weberio sociologinių tekstų; jo prielaidos grindžiamos aksiominiais gamtos mokslų principais (Hilbert 1992; 14– 5).

ir paprasčiausio sveiko proto teiginių atvejais“ (ten pat; 28).

Metodologinio abstrahavimo būdas, kurį rekomenduoja Parsonsas, aiškiai susiejamas su moksline teorine nuostata, kad socialiniai mokslai negali būti laikomi paprasčiausiu empiriniu „faktų“ aprašymu: bet kuris aprašymas būtinai suponuoja teorines žmonių praktinės veiklos išvalgas. Socialinės tvarkos problema (klausimas, kaip visuomenė organizuoja pačią save?) skaidoma į *faktinės tvarkos* ir *normatyvinės tvarkos* lygmenis. Faktinė tvarka – tai pasikartojantys rutininiai elgesio pavyzdžiai (*struktūrinė* jų kilmė domina visus tris šiame poskyryje minimus sociologus – Parsonsą, Schutzą ir Garfinkelį).

Parsonso atsakymas yra „teorinis“: socialinių struktūrų faktinę tvarką jis aiškina remdamasis normatyvinės, *normų* ir *vertybių*, tvarkos analize. „Visuomenės“ organizavimosi problemos, Parsonso nuomone, nepaaiškintume remdamiesi tik faktiniu tvarkos lygmeniu: socialinis gyvenimas nėra tik pasyvus prisitaikymas prie aplinkos. Būtent *normatyvinis* tvarkos lygmuo atskleidžia *subjektyvumo* tematiką. Parsonso „voliuntaristinės metafizikos“⁴⁶ atsakymas yra tas: moralinės vertybės, kurios internalizuojamos socializacijos procesuose, daro esminį poveikį ir veiksmo tikslams, ir priemonėms. Voliuntaristinė (internalizuota) visuomenės narių *subjektyvumo tvarka* – suponuoja *faktinę tvarką*. Parsonsas, kitaip nei „pozityvistai“, aiškinimo principus redukuojantys į biologinius instinktus arba prisitaikymo prie aplinkos sąlygas, išsaugo

subjektyvumo kaip internalizuotos kultūros ir *intersubjektyvumo* kaip sutampančių subjektyvių sąveikos lygmenų tikrovę.

Tačiau Parsonso ir Schutzos *teorijos* sampratos, kaip minėta, skiriasi. Parsonsas, jau artikuliuavęs elementariausias socialinio veiksmo struktūros sąvokas, siekia *taikomųjų* tikslų: operacionalizuoti *bendrosios mokslinės teorijos sistemos* sąvokas ir įgyvendinti *kaupiamojo* pobūdžio empirinę programą. O Schutzas mano, kad Parsonso analizė nėra pakankamai radikali būtent dėl metodologinio dėmesio *subjektyvumo* ir *racionalumo* klausimams stokos. Skiriasi ne tik *teorijos*, bet ir *metodologijos* sąvokų traktuotės. Parsonso *metodologijos* skiriamasis bruožas – aktualios loginės teorijos sandaros ir empirinio jos taikymo *santykis*, kuris, Schutzos požiūriu, yra išorinio mokslinio stebėtojo konstrukcija. Schutzos metodologijos skiriamasis bruožas – fenomenologinės redukcijos taikymas pačioms „metodologijoms“ ir sudedamosioms jų dalims. Todėl dažnos Schutzos nuorodos į konkrečias Parsonso sąvokas yra *bendresnių* (socialinių mokslų filosofijos, o ne tik mokslinės teorijos ir jos empirinio taikymo) klausimų dalis.

Profesorius Parsonsas, – pažymi Schutzas, – apibrėžia *faktą kaip conceptualia schema grindžiamą empiriškai tikrintiną teiginį apie fenomeną*. Jei šis apibrėžimas būtų įtrauktas netgi į Parsonso studijos sandarą, jis būtų, mano požiūriu, – priduria Schutzas, – ne tik neįprastas, bet negi grėsmingas. Žinoma, Parsonsas aiškiai skiria, viena

⁴⁶ Parsonso *voliuntaristinė metafizika*, kaip ją kartais vadina etnometodologai (Heritage 1987; 227), arba ontologija, susieja a) faktinę tvarką, b) normatyvinę tvarką ir c) dedukcinius ryšius tarp jų (Filbert 2009; 164).

vertus, grynąjį fenomeną ir teiginius *apie* fenomeną, tik antruosius identifikuodamas kaip „faktus“. Tačiau aišku ir tai, kad apibrėžimas, kurį gina Parsonsas, daro galimą pailiavimą tarp trijų esminių žmogaus proto kategorijų. *Pirma*, tarp faktų ir fenomenų, kurie atsiskleidžia žmogaus protui. *Antra*, tarp šių faktų interpretacijos ir fenomeno konceptualios schemas struktūroje. *Trečia*, tarp teiginių apie faktus ir jų interpretacijos (Schutz 2011; 9). Tiek sveiko proto, tiek mokslinės konstrukcijos apima abstrakcijas, tipizacijas, formalizacijas, idealizacijas. Grynųjų faktų nėra. Schutzui, kaip ir Garfinkelio, fenomenologinis *fakto* supratimas kreipia žvilgsnį į praktinio sociologinio protavimo procesus, kuriuose faktai yra *atrenkami*. „Faktai“ yra visada interpretuoti – ir mokslininko, ir kasdienybės „teoretiko“ – faktai, jie turi „vidinius“ ir „išorinius“ prasmės horizontus.

Parsonso požiūriu, bendrojoje mokslinėje sociologijos teorijoje faktai yra *nustatomi*, o Schutzas siekia išsiaiškinti, *kaip* nustatomi faktai. Parsonsiui rūpi adekvataus mokslinės teorijos taikymo operacionalizavimas, o Schutzui – teoriniai mokslinės teorijos taikymo galimybes sąlygų klausimai. Schutzas metodologinę tipizacijos problemą įtraukia į bendresnę gyvenimo-pasaulio kontekstą, o Parsonsas – apriboja ją mokslinių procedūrų taikymu ir kaupiamojo pobūdžio tobulinimu:

„Trečiojo puslapio pabaigoje Jūs formuluojate teiginį, kad gamtos moksluose faktai gali būti aprašomi ir klasifikuojami nesiremiant „genealoginiais“ ištekliais, o socialiniai faktai – negali. (Atkreipkite dėmesį į terminologinį klausimą: mano požiūriu, *faktai* yra ne „aprašomi“, o „nustatomi“ [angl. *stated*].) Tai, žinoma, įvyksta tam tikrame tinkamo stebėjimo lygmenyje. Tačiau aš negaliu pritarti Jūsų išvadai, daromai remiantis šiuo teiginiu. Mano nuomone, principinis skirtumas yra tas, kad daugelis stebimų fenomenų, relevantiškų socialiniams mokslams, yra traktuojami kaip simboliai, turintys prasmę, o fizikoje ši konceptuali schema niekada nenaudojama. Kad suprastum simbolių sistemą, reikia „žinoti kalbą“. Tai, mano požiūriu, yra pagrindas, rodantis būtinybę įtraukti bet kurį pavienį faktą į tam tikrą platesnio mūsų srities konteksto aplinką, kuri nėra būtina gamtos moksluose. Klausimas apie perskyrą tarp sveiko proto socialinių faktų interpretavimo ir mokslinių teiginių, mano požiūriu, yra tobulinimo (angl. *refinement*) problema, o ne pagrindinis metodologinis principas. Šį klausimą pakartotinai aptarsiu svarstydamas Jūsų racionalumo traktuotę. <...>“ (Parsons 1978; 68)

Parsonsas, kaip ir Schutzas, tiriantis *voliuntaristines* socialinio veiksmo prasmės sąlygas, žengia ryžtingą žingsnį struktūralizmo, analizuojančio „visumas“, o ne „individas“, link: faktai yra ne aprašomi, o nustatomi remiantis rišlia teorine sąvokų sistema. Parsonso ir Schutzui požiūrių į teoriją (ypač jos genealoginius išteklius) skirtumai liudija, kad vėberiška socialinio veiksmo teorija, o kartu – *subjektyvios prasmės interpretavimo, natūralios nuostatos ir mokslinės nuostatos* santykio, žmogaus *veiksmo racionalumo* sociologinis statusas, kalbant griežtai, patenka į aklavietę.⁴⁷

⁴⁷ Parsonsas aiškiai supranta jūdvių „nesusikalbėjimo“ priežastis pažymėdamas, kad kritikas, rodos, nusi-teikęs padaryti du dalykus: 1) radikaliai kvestionuoti bendrąjį mano požiūrį, 2) parodyti, kad tinkamas specifinių filosofinių problemų nagrinėjimas galėtų pakeisti atitinkamą teorinių klausimų traktavimą (ten pat; 66). Parsonso pastabų „tonas“ griežtėja: „*Post Scriptum*“ jis rašo: „Aš suformulavau savo pastabas pakankami aštriai. Čia, žinoma, nėra jokio asmeniško priešiško. Aš tik noriu, tęsdamas diskusiją, tikslinti“ (žr. Schutz 2011; 45).

Parsonso ir Schutzto „nesusikalbėjimas“ rodo, kad socialiniams mokslams svarbu ne tik „atsižvelgti į tam tikras filosofines problemas“, kaip siūlo Parsonsas, bet ir sistemingai integruoti *socialinių mokslų filosofijos* lygmenį, kurį socialinio veiksmo analizės pradžioje didele dalimi eliminavo Weberis. Šio lygmens trūkumas teikia postūmį nepasitikėjimui netgi pačia *socialinių mokslų idėja* (žr. Winch 1958), kraštutinai redukuota į instrumentines-metodologines taisykles. Aiškėja, kad *sociologijos teorija*, ir *sociologija* negali pačios savęs pagrįsti, todėl susvyruoja *autonomiškas* sociologijos teorijos ir sociologijos sąvokų statusas. Alfredas Schutzas, nurodęs, kad reikia ištirti loginius ir filosofinius Talcotto Parsonso mokslinės teorijos pagrindus, teikia *radikalią* nuorodą Haroldui Garfinkeliui.

Garfinkelis – šių dviejų *teoretikų par excellence* mokinys.⁴⁸ Tačiau *teorinės* tradicijos jis ne tik netęsia, bet pertraukia ją, kaip įprasta, radikaliai. Tik atsižvelgdami į šį aspektą galime suprasti etnometodologų nurodomą asimetrišką (ne)lygybę – „Garfinkelis nėra Parsonsas plius Schutzas“ (Sharrock, Anderson 1986; 33). Būtent Garfinkelis priartina *kantišką* Parsonso ir *neokantišką* Schutzto *teorijos* sampratą prie ambivalentiškos *teorijos*

pabaigos ribos, sutelkdamas dėmesį į *tiesiogiai stebimas* socialines situacijas, kurios yra pamatinės etnometologinio tyrimo sąlygos.

Ankstyvuojau tarpsniu Garfinkelis išitraukia į *teorinę* Parsonso ir Schutzto diskusiją, nes supranta, kad bendroji gija, jungianti Parsonną ir Schutzą – *adekvačios* socialinės teorijos problema. Garfinkelis, pasirinkęs Schutzto prielaidas kaip alternatyvią galimybę, įgyvendina savotišką eksperimentą tikrindamas Parsonso „klasikinės mechanikos loginio tipo pavyzdį, sudaiktinančią bendrąsias teorines sistemas“. Garfinkelis patikrina Parsonną radikaliai, tačiau tuo neapsiriboja: empiriškai tikrina ir Schutzto interpretacinę *teoriją*. Radikalus Garfinkelio polinkis „poruoti“ (kaip ir Parsonso – „simetrizuoti“) sutapatina *mintį* ir *veiksmą*, *teoriją* ir *metodologiją*, *metodologiją* ir *etno-metodologiją*, *žinojimą* ir *griežtumą*. Etnometodologijai tampant postfenomenologiniu empiristiniu mokslu radikaliai suporuojami *subjektyvumo* ir *objektyvumo* modusai: vėlyvuojau laikotarpiu Garfinkelis pareiškia, kad subjektyvumo ir objektyvumo veiksmų *neperskiriamumas* nuosekliai suderinamas su klasikine Emilio Durkheimo *sui generis tvarkos* koncepcija, artikuliuojančia nemarią *beprasmiškų problemų* aibę (Garfinkel 2002c; 91).

⁴⁸ Johnas Heritage'as, aptardamas Garfinkelio kaip *teoretiko* formavimosi pradžią, nurodo Talcotto Parsonso, įgyvendinusio teorinį revoliucinį „perversmą“ anuometinėje empiristinėje Amerikoje, įtaką (Heritage 1984; 7), o kartu ir „persmelkiančią Parsonso pagrindų kitiką“ (Heritage 1987; 225). Richardas Hilbertas taip pat pabrėžia Talcotto Parsonso, kurį Garfinkelis *koregavo* (Hilbert 1992; 1), ir Emilio Durkheimo bei Maxo Weberio analitikos, svarbą. Tačiau Wes Sharrockas ir Bobas Andersonas, jokiū būdu neatmesdami Parsonso socialinio veiksmo analizės įtakos Garfinkeliui, kreipia dėmesį į *labai skirtingas filosofines prielaidas* (palyginti su Parsonso prielaidomis), kurias teikė fenomenologija (Sharrock and Anderson 1986; 5–6). Fenomenologinė Schutzto įtaka akcentuojama ir veikale *Sociologijos kryptys* (Cuff, Sharrock, Francis 2006; 126).

LITERATŪRA

- Abbot, Andrew. 2001. *Chaos of Disciplines*. Chicago: Chicago University Press.
- Alexander, Jeffrey C. 1982-1983. *Theoretical Logic in Sociology. Vol 1-4*. London and Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Alexander, Jeffrey C. 1987. *Twenty Lectures: Sociological Theory Since World War II*. New York: Columbia University Press.
- Alexander, Jeffrey C. 1988. *Action and Its Environments*. New York: Columbia University Press.
- Alexander, Jeffrey C. 1989. *Structure and Meaning. Relinking Classical Sociology*. New York: Columbia University Press.
- Alexander, Jeffrey C. 2003. *The Meanings of Social Life. A Cultural Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Armstrong, Edward G. 1979. „Phenomenolophobia“, *Human Studies* 2: 63–75.
- Attewell, Paul. 1974. „Ethnomethodology since Garfinkel“, *Theory and Society* 1 (2): 179–210.
- Atkinson, Paul. 1988. „Ethnomethodology: A Critical Review“, *Annual Review of Sociology* 14: 441–465.
- Berger, Peter L. 1995 [1963]. *Sociologija. Humanistinis požiūris* (iš anglų kalbos vertė Rita Dedonienė). Vilnius: Litterae Universitatis.
- Bershady, Harold J. 1991. „Practice Against Theory in American Sociology: an Exercise in the Sociology of Knowledge“ in Bryan S. Turner (ed.) *Talcott Parsons. Theorist of Modernity*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications: 66–84.
- Blum, Alan. 1973. „Theorizing“ in Jack D. Douglas (ed.) *Understanding Everyday Life. Toward the reconstitution of sociological knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul: 301–19.
- Blumer, Herbert. 1969. *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Bourdieu, Pierre. 1998. *Practical Reason. On the Theory of Action*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre. 2003. „Refleksyvosios sociologijos praktika“. Kn.: Bourdieu, Pierre; Wacquant, Loïc J. D. 2003. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją* (iš anglų kalbos vertė Vilija Poviliūnienė). Vilnius: Baltos lankos: 270–319.
- Button, Graham. 1991b. „Introduction: ethnomethodology and the foundational respecification of the human sciences“ in Graham Button (ed.) *Ethnomethodology and the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press: 1–9.
- Cicourel, Aaron V. 1964. *Method and Measurement in Sociology*. New York: The Free Press.
- Collins, Randall. 1992. „Foreword“ in Richard Hilbert *The Classical Roots of Ethnomethodology*. Chapel Hill, London: The University of North Carolina Press: ix–xiv.
- Collins, Randall. 1998. *The Sociology of Philosophies: A Global Theory of Intellectual Change*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Coulter, Jeff. 1979. *The Social Construction of Mind. Studies in Ethnomethodology and Linguistic Philosophy*. Totowa, New Jersey: Rowman and Littlefield.
- Coulter, Jeff. 1989. *Mind in Action*. Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press International Inc.
- Coulter, Jeff. 1991. „Logic: ethnomethodology and the logic of language“ in Graham Button (ed.) *Ethnomethodology and the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press: 20–50.
- Coulter, Jeff. 2001. „Human practices and the observability of the „macrosocial““ in Theodore R. Schatzki, Karin Knorr Cetina and Eike von Savigny (eds.) *The Practice Turn in Contemporary Theory*. London and New York: Routledge: 37–49.
- Cuff, E. C., Sharrock W. W., Francis D. W. 2006 [1979]. *Perspectives in Sociology*. London and New York: Routledge.
- De Certeau, Michel. 1984. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- Dennis, Alex. 2004. „Lynch on Schutz and Science“, *Theory & Science* 5 (1) [ISSN: 1527-5558]. <http://theoryandscience.icaap.org/content/vol5.1/dennis.html>
- Denzin, Norman. 1973. „Symbolic Interactionism and Ethnomethodology“ in Jack D. Douglas (ed.) *Understanding Everyday Life. Toward the reconstitution of sociological knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul: 259–84.
- Douglas, Jack D. 1971. „Understanding Everyday Life“ in Jack D. Douglas (ed.) *Under-*

standing Everyday Life. Toward the reconstitution of sociological knowledge. London: Routledge and Kegan Paul: 3–44.

Heeren, John. 1971. „Alfred Schutz and the Sociology of Common-sense Knowledge“ in Jack D. Douglas (ed.) *Understanding Everyday Life. Toward the reconstitution of sociological knowledge.* London: Routledge and Kegan Paul: 45–56.

Heritage, John. 1984. *Garfinkel and Ethnomethodology.* Cambridge: Polity Press.

Heritage, John. 1987. „Ethnomethodology“ in Anthony Giddens and Jonathan Turner (eds.) *Social Theory Today.* Stanford, California: Stanford University Press: 224–72.

Hilbert, Richard. 1992. *The Classical Roots of Ethnomethodology* (Foreword by Randall Collins). Chapel Hill, London: The University of North Carolina Press.

Hilbert, Richard. 2009. „Ethnomethodology and Social Theory“ in Bryan S. Turner (ed.) *The New Blackwell Companion to Social Theory.* Chichester: Wiley-Blackwell: 159–178.

Garfinkel, Harold; Sacks, Harvey. 1970. „On the Formal Structure of Practical Actions“ in J. C. McKinney and E. A. Tiryakian (eds.) *Theoretical Sociology.* New York: Appleton-Century-Crofts.

Garfinkel, Harold; Sacks, Harvey (ed.). 1986. „On formal structures and practical action“ in Harold Garfinkel (ed.) *Ethnomethodological Studies of Work.* London and New York: Routledge: 157–191.

Garfinkel, Harold. 1991. „Respecification: evidence for locally produced, naturally accountable phenomena of order*, of the essential haecceity of immortal ordinary society, (I) – an announcement of studies“ in Graham Button (ed.) *Ethnomethodology and the Human Sciences.* Cambridge: Cambridge University Press.

Garfinkel, Harold. 1997. „When is Phenomenology Sociological?‘ [Panel: Harold Garfinkel, James Heap, John O’Neill, George Psathas, Edward Rose, Edward Tiryakian, D. Lawrence Wieder, Helmut R. Wagner (Chairperson – Gisela J. Hinkle)]“ , *The Annals of Phenomenological Sociology* 2: 1–40.

Garfinkel, Harold; Sacks, Harvey. 2001. „Human practices and the observability of the ‚macro-social‘“ in Theodore R. Schatzki, Karin Knorr Cetina and Eike von Savigny (eds.) *The Practice*

Turn in Contemporary Theory. London and New York: Routledge: 37–49.

Garfinkel, Harold. 2002a. „Author’s Introduction“ in Harold Garfinkel *Ethnomethodology’s Program. Working Out Durkheim’s Aphorism* (edited and Introduced by Anne Warfield Rawls). Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, Inc: 65–77.

Garfinkel, Harold. 2002b. „Author’s Acknowledgments as an Autobiographical Account“ in Harold Garfinkel *Ethnomethodology’s Program. Working Out Durkheim’s Aphorism* (edited and Introduced by Anne Warfield Rawls). Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, Inc: 77–90.

Garfinkel, Harold. 2002c. *Ethnomethodology’s Program. Working Out Durkheim’s Aphorism* (edited and Introduced by Anne Warfield Rawls). Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, Inc.

Garfinkel, Harold. 2011. „Etnometodologijos programa“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 1 (28): 5–26.

Gellner, Ernest. 1975. „Ethnomethodology: The re-enactment industry or the California way of subjectivity“, *Philosophy of the Social Sciences* 5: 431–50.

Giddens, Anthony. 1971. *Capitalism and Modern Social Theory. An Analysis of the Prings of Marx, Durkheim and Max Weber.* Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Giddens, Anthony. 1984. *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration.* Oxford: Polity Press.

Gleeson, Denis; Erben, Michael. 1976. „Meaning in context: notes towards a critique of ethnomethodology“, *British Journal of Sociology* 27 (4): 474–83.

Goffman, Erving. 1974. *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience (with a foreword by Bennett M. Berger).* Boston: Northeastern University Press.

Grathoff, Richard. 1978. „Introduction“ in Richard Grathoff (ed.) *The Theory of Social Action.* Bloomington and London: Indiana University Press: xvii–xxvi.

Greiffenhagen, Christian; Sharrock, Wes. 2009. „Mathematical Equations as Durkheimian Social Facts“ in Geoff Cooper, Andrew King and

Ruth Rettie (eds.) *Sociological Objects. Reconfigurations of Social Theory*. Burlington: Ashgate Publishing Company. 119–36.

Habermas, Jürgen. 1984. *The Theory of Communicative Action. Vol. 1, Reason and the Rationalization of Society*. Boston: Beacon Press.

Habermas, Jürgen. 1987. *The Theory of Communicative Action. Vol. 2, Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Boston: Beacon Press.

Heap, James L.; Roth, Phillip A. 1973. „On Phenomenological Sociology“, *American Sociological Review* 38: 354–67.

Heap, James L. 1980. „Description in Ethnomethodology“, *Human Studies* 3: 87–106.

Heritage, John. 1984. *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.

Heritage, John. 1987. „Ethnomethodology” in Anthony Giddens and Jonathan Turner (eds.) *Social Theory Today*.

Hilbert, Richard. 1992. *The Classical Roots of Ethnomethodology* (Foreword by Randall Collins). Chapel Hill, London: The University of North Carolina Press.

Hilbert, Richard. 2009. „Ethnomethodology and Social Theory” in Bryan S. Turner (ed.) *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Chichester: Wiley-Blackwell: 159–178.

Joas, Hans. 1983. *G. H. Mead: A Contemporary Re-examination of His Thought*. Cambridge: MIT.

Joas, Hans. 1997. *The Creativity of Action*. Chicago: University of Chicago Press.

Kuhn, Thomas S. 2003 [1962]. *Mokslo revoliucijų struktūra* (iš anglų kalbos vertė Ramutė Rybelienė). Vilnius: Pradai.

Langsdorf, Lenore. 1995. „Treating method and form as phenomena: An appreciation of Garfinkel’s phenomenology of social action“, *Human Studies* 18: 177–88.

Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the Social. An Introduction to Action-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Lemert, Charles C. 1979. „De-centered Analysis: Ethnomethodology and Structuralism“, *Theory and Society* 7: 289–306.

Lynch, Michael. 1993. *Scientific Practice and Ordinary Action: Ethnomethodology and Social Studies of Science*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lynch, Michael. 1999. „Silence in Context: Ethnomethodology and Social Theory“, *Human Studies* 22: 211–33.

Lynch, Michael. 2001. „Ethnomethodology and the logic of practice” in Theodore R. Schatzki, Karin Knorr Cetina and Eike von Savigny (eds.) *The Practice Turn in Contemporary Theory*. London and New York: Routledge: 140–157.

Lynch, Michael. 2002. „Ethnomethodology’s Unofficial Journal“, *Human Studies* 25: 485–494.

Lynch, Michael. 2004. „Misreading Schutz: A Response to Dennis on ‘Lynch on Schutz on Science’“, *Theory & Science* 5 (1) [ISSN: 1527-5558]. <http://theoryandscience.icaap.org/content/vol5.1/lynch.html>

Locke, John. 2000. *Esė apie žmogaus intelektą* (iš anglų kalbos vertė Ramutė Rybelienė). Vilnius: Pradai.

Merton, Robert K. 1968. *Social Theory and Social Structure* (enlarged ed.). New York: The Free Press.

Mauzelis, Nicos P. 2008. *Modern and Post-modern Social Theorizing. Bridging the Divide*.

Cambridge: Cambridge University Press.

Maynard, Douglas W.; Clayman, Steven E. 1991. „The Diversity of Ethnomethodology“, *Annual Review of Sociology* 17: 385–418.

McHoul, A. W. 1990. „Critique and Description: An Analysis of Bogen and Lynch“, *Journal of Pragmatics* 14: 523–32.

Mehan, Hugh; Wood Houston. 1975. *The Reality of Ethnomethodology*. New York: Wiley.

Natanson, Maurice. 1978. „Foreword” in Richard Grathoff (ed.) *The Theory of Social Action*. Bloomington and London: Indiana University Press: ix–xvi.

Norkus, Zenonas. 2003. *Max Weber ir racionalus pasirinkimas* (iš vokiečių kalbos vertė Albinas Lozuraitis). Vilnius: Margi raštai.

Parsons, Talcott. 1949. *The Structure of the Social Action. A study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers*. Glencoe, Ill.: The Free Press.

Parsons, Talcott et al. 1951a. *Towards a General Theory of Action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Parsons, Talcott. 1951b. *The Social System*. New York: The Free Press.

Parsons, Talcott. 1978a. „We seem to be unable to have a meeting of minds (January 16, 1941)“ in Richard Grathoff (ed.) *The Theory of Social Action*. Bloomington and London: Indiana University Press: 63–70.

Parsons, Talcott. 1978b. „I must confess to being skeptical of phenomenological analysis“ (1941 02 02) in Richard Grathoff (ed.) *The Theory of Social Action*. Bloomington and London: Indiana University Press: 79–93.

Parsons, Talcott. 2011. „Dear Dr. Schutz (Cambridge, MA, October 30, 1940)“ in Lester Embree (ed.) *Alfred Schutz. Collected Papers V. Phenomenology and the Social Sciences*. Dordrecht, Heidelberg, London, New York: Springer: 5.

Pollner, Melvin. 1991. „Left of Ethnomethodology: The Rise and Decline of Radical Reflexivity“, *American Sociological Review* 56 (3): 370–80.

Psathas, George. 2004. „Alfred Schutz’s Influence on American Sociologists and Sociology“, *Human Studies* 27: 1–35.

Rawls, Anne Warfield. 1996a. „Durkheim’s Epistemology: The Neglected Argument“, *American Journal of Sociology* 102: 430–82.

Rawls, Anne Warfield. 1996b. „Durkheim’s Epistemology: The initial Critique 1915–1924“, *Sociological Quarterly* 38: 111–45.

Rawls, Anne Warfield. 2002. „Editor’s Introduction“ in Harold Garfinkel *Ethnomethodology’s Program. Working Out Durkheim’s Aphorism* (edited and Introduced by Anne Warfield Rawls). Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, Inc: 1–64.

Rawls, Anne. 2003. „Harold Garfinkel“ in Ritzer, Georg (ed.) *The Blackwell Companion to Major Contemporary Social Theorists*. Oxford: Blackwell Publishing: 122–153.

Rex, John. 1987. „Interview“ in Bob Mullan *Sociologists on Sociology: Interviews with Contemporary Sociologists*. London & Sydney: Croom Helm: 9–34.

Schutz, Alfred. 1967. *The Phenomenology of the Social World* (trans. by George Walsh and Frederick Lehnert). Evanston, IL: Northwestern University Press.

Schutz, Alfred. 1978a. „I shall let you have my reaction soon“ (1941 02 10) in Richard Grathoff (ed.) *The Theory of Social Action*. Bloomington and London: Indiana University Press: 95–106.

Schutz, Alfred. 2011. *Collected Papers V. Phenomenology and the Social Sciences* (ed. By Lester Embree). Dordrecht, Heidelberg, London, New York: Springer.

Seidman, Steven. 1994. *Contested Knowledge. Social Theory in the Postmodern Era*. Oxford UK & Cambridge USA.

Sharrock Wes; Anderson, Bob. 1986. *The Ethnomethodologists*. London and New York: Tavistock Publications.

Sharrock, Wes; Button Graham. 1991. „The social actor: social action in real time“ in Graham Button (ed.) *Ethnomethodology and the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press: 137–76

Sharrock, Wes W., Hughes John A., Martin, Peter J. 2003. *Understanding Modern Sociology*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

Sharrock, Wes. 2004. „What Garfinkel Makes of Schutz: The past, present and future of an alternate, asymmetric and incommensurable approach to sociology“, *Theory & Science* 5 (1) [ISSN: 1527-5558]. <http://theoryandscience.icaap.org/content/vol5.1/sharrock.html>

Silverman, David. 1998. *Harvey Sacks. Social Science and Conversation Analysis*. New York: Oxford University Press.

Stinchcombe, Arthur L. 1986. *Stratification and Organization. Studies in Rationality and Social Change. Selected Papers*. Cambridge, London, New York: University of Cambridge.

Turner, Bryan. 1997. „Introduction“ in Bryan S. Turner (ed.) *The Blackwell Companion to Social Theory*. Oxford, Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd.: 1–19.

Turner, Bryan S. 2009. „Introduction: A New Agenda for Social Theory?“ in Bryan S. Turner (ed.) *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Chichester: Wiley-Blackwell: 1–16.

Turner, Bryan S. 1991. „Neofunctionalism and the ‚New Theoretical Movement‘: the Post-Parsonian Rapprochement between Germany and America“ in Bryan S. Turner (ed.) *Talcott*

Parsons. *Theorist of Modernity*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications: 234–49.

Wagner, Helmut. 1983. *Phenomenology of Consciousness and Sociology of the Life-World. An Introductory Study*. Alberta: The University of Alberta Press.

Wagner, Helmut R. 1997. „When is Phenomenology Sociological?‘ [Panel: Harlod Garfinkel, James Heap, John O’Neill, George Psathas, Edward Rose, Edward Tiryakian, D. Lawrence Wieder, Helmut R. Wagner (Chairperson – Gisela J. Hinkle)]“ , *The Annals of Phenomenological Sociology* 2: 1–40.

Weber, Max. 1978. *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology* (Eds.: Guenther Roth and Claus Wittich). Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

Wieder, Lawrence D. 1980. „Behavioristic Operationalism and the Life-World: Chimpanzees and Chimpanzee Researchers in Face-to-Face Interaction“, *Sociological Inquiry* 50 (3–4): 75–103.

Wieder, Lawrence D. 1997. „When is Phenomenology Sociological?‘ [Panel: Harlod Garfinkel, James Heap, John O’Neill, George Psathas,

Edward Rose, Edward Tiryakian, D. Lawrence Wieder, Helmut R. Wagner (Chairperson – Gisela J. Hinkle)]“ , *The Annals of Phenomenological Sociology* 2: 1–40.

Wilson, Thomas P. 1971. „Normative and Interpretive Paradigms in Sociology“ in Jack D. Douglas (ed.) *Understanding Everyday Life. Toward the reconstitution of sociological knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul: 57–79.

Wilson, Thomas P. 2003. „Garfinkel’s Radical Program“, *Research on Language and Social Interaction* 36 (4): 487–494.

Wittgenstein, Ludwig. 1995. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Kn.: Wittgenstein, Ludwig. *Rinkiniai raštai* (iš vokiečių ir anglų kalbų vertė Rolandas Pavilionis). Vilnius: Mintis.

Zimmerman, Don; Wieder, Lawrence D. 1973. „Ethnomethodology and the Problem of Boeder: Comment on Denzin“ in Jack D. Douglas (ed.) *Understanding Everyday Life. Toward the reconstitution of sociological knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul: 285–98.

Zimmerman, Don. 1978. „Ethnomethodology“, *The American Sociologist* 13: 6–15.

ABSTRACT

HAROLD GARFINKEL AND THE POSTPHENOMENOLOGY OF SOCIAL ACTION (II)

This article is written in honour of Harold Garfinkel (October 29, 1923–April 21, 2011), a thinker who has been greatly influential, directly and indirectly, in shaping many fields of academic study. The aim is to explicate the question ‘What is Ethnomethodology?’ by making explicit the early (1967) and late (2002) versions of Garfinkel’s ethnomethodology. This is done in two parts: the first looks at Garfinkel’s attempts to articulate and operationalise different sociological conceptions of social action; the second turns to Harold Garfinkel and Anne Rawls’s re-specification of Durkheim. The article argues that this ‘radical new beginning’ represents an opportunity for sociologists to focus on the unexamined relations between the various postphenomenological conceptions of social action, the critical tradition of social theory, and the ‘visible, however unnoticed’ core of ethnomethodological ‘theory’.

Gauta: 2011 12 10

Pateikta spaudai: 2011 12 11

Sociologijos katedra,
Filosofijos fakultetas
Vilniaus universitetas,
Universiteto 9/1; LT-01513 Vilnius
El. paštas: algimantas.valantiejus@fsf.vu.lt